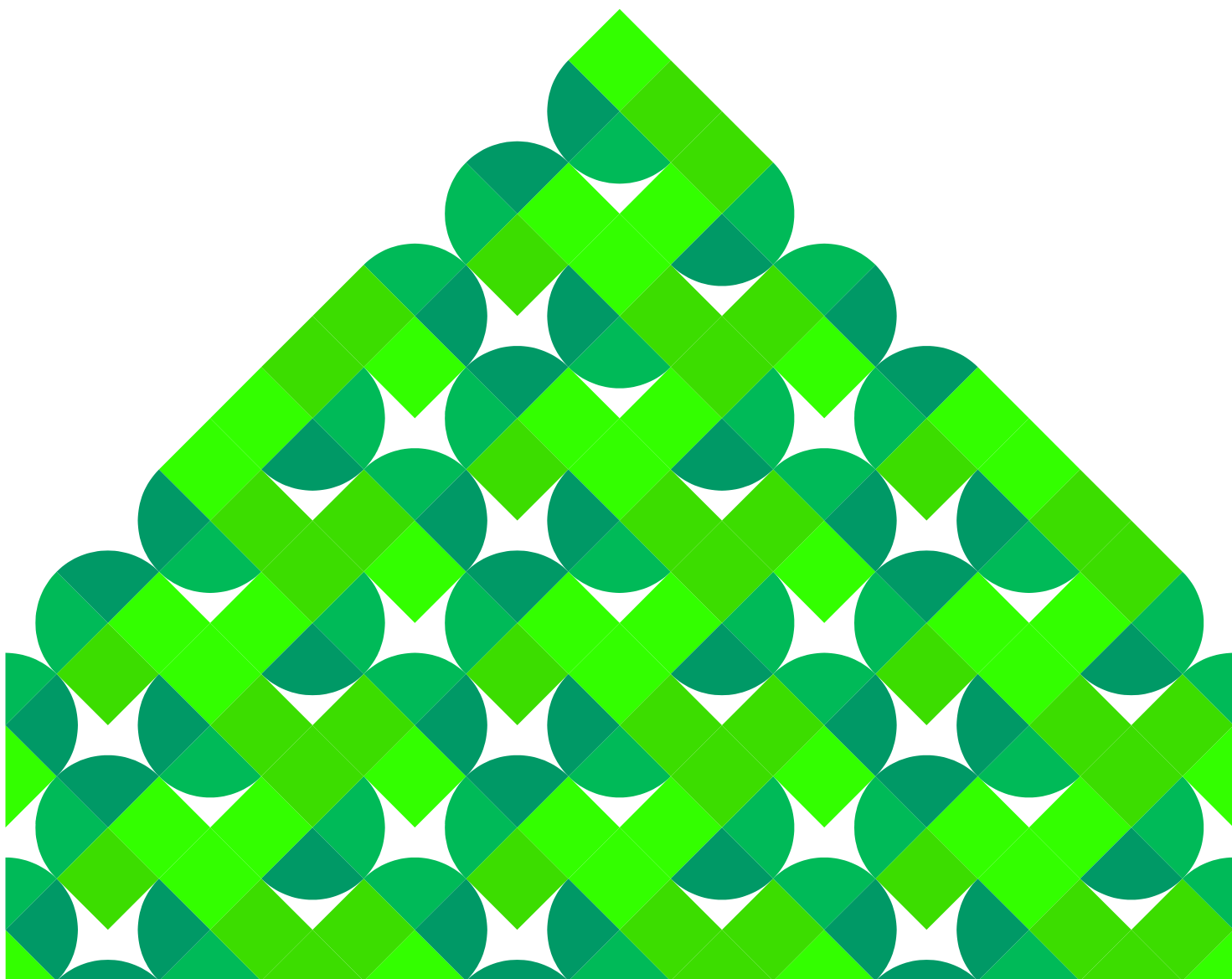

Uppföljning av funktionshinderspolitiken

Strategi för systematisk uppföljning av
funktionshinderspolitiken 2021

Myndigheten för delaktighet är en kunskapsmyndighet som arbetar inom funktionshindersområdet. Vi arbetar för att alla, oavsett funktionsförmåga, ska kunna vara fullt delaktiga i samhället.

Myndigheten för delaktighet, 2022
Uppföljning av funktionshinderspolitiken
Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken 2021

Nummer 2022:3
ISBN: 978-91-87883-95-8 (pdf)

Publikationen finns att ladda ner från myndighetens webbplats www.mfd.se.
Alternativa format kan beställas från Myndigheten för delaktighet.

Postadress: Myndigheten för delaktighet, Box 1210, 172 24 Sundbyberg
E-post: info@mfd.se
Telefon: 08-600 84 00

Innehåll

Förord	4
Sammanfattning	5
Inledning	15
Utvecklingen inom de prioriterade samhällsområdena	16
Arbete och försörjning	17
Utbildning och livslångt lärande	25
Transport.....	33
Byggd miljö och samhällsplanering	39
Digitalisering.....	45
Offentlig upphandling	52
Hälsa, folkhälsa och social välfärd	56
Kultur och fritid	64
Demokratisk delaktighet.....	71
Rättsväsende	76
Konsumentpolitik.....	82
Krisberedskap	84
Funktionshinderspolitikens inriktning	89
Principen om universell utformning	90
Hinder i tillgängligheten	95
Individuella stöd och lösningar	98
Förebygga och motverka diskriminering	102
Andra rättighetsperspektiv	107
Jämställdhetsperspektivet	107
Barnrättsperspektivet	110
Agenda 2030	112
Myndigheternas arbete med strategin	115
Aktiv involvering	124
MFD:s stöd och insatser	133
En samlad bedömning av året	144
Referenser	155

Förord

I september 2021 antog regeringen en tioårig strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken. Regeringen understryker i strategin samhällssektorernas gemensamma ansvar i arbetet för ett tillgängligt samhälle. Därför har ett antal statliga myndigheter och Folkbildningsrådet fått ett särskilt uppdrag i strategin och dessutom framhävs kommuners, regioners och civilsamhällets viktiga roller.

Utgångspunkten i strategin är de statliga myndigheternas grundläggande uppdrag att säkerställa att alla människor i Sverige har lika förutsättningar att vara en del av samhället. Statliga myndigheters arbete behöver alltid utgå från den mångfald av förutsättningar och behov som finns i samhället, och myndigheternas tjänster behöver kunna nå alla.

Människors möjligheter att ta del av samhället påverkas av många olika faktorer, exempelvis kön, ålder och funktionsförmåga. En funktionsnedsättning kan förstärka andra utmaningar och bidra till mer ojämlika levnadsvillkor. Strategin pekar därför också på att ett integrerat arbete med funktionshinderspolitik, jämställdhet, barnrätt och social hållbarhet kan fördjupa och förbättra kvaliteten i myndigheternas arbete.

Myndigheten för delaktighet har fått i uppdrag att stödja myndigheterna och att följa upp utvecklingen under strategiperioden. I denna första uppföljningsrapport beskrivs det arbete som görs och de stora möjligheter som finns, men också utmaningar och kunskapsluckor. Dessutom beskrivs hur vi planerar att stödja myndigheterna.

Framförallt ser vi den här rapporten som en del i starten av ett långvarigt och nära samarbete med strategimyndigheterna, Folkbildningsrådet och andra aktörer. Ett samarbete som vi verkligen ser fram emot.

Sundbyberg i april 2022

Malin Ekman Aldén
Generaldirektör

Sammanfattning

I september 2021 antog regeringen en ny strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken som sträcker sig till 2031. Den utgår från FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och det nationella funktionshinderspolitiska målet om jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet för personer med funktionsnedsättning i ett samhälle med mångfald som grund. I strategin har 28 myndigheter och Folkbildningsrådet fått i uppdrag att följa upp funktionshinderspolitiken utifrån det nationella målet inom sina respektive ansvarsområden. Myndigheten för delaktighet (MFD) ska fungera som stöd till myndigheterna.

I den här rapporten följer MFD upp de första månaderna med strategin. I rapporten lyfter MFD särskilda utmaningar inom strategins tolv samhällsområden, och inom områdena jämställdhet, barnrätt och Agenda 2030. Rapporten redovisar också hur offentliga aktörer arbetar med funktionshinderspolitikens inriktningsområden och vilka förutsättningarna är för det arbetet. Slutligen ger rapporten en överblick av strategimyndigheternas insatser under de första strategimånaderna 2021, hur MFD har stöttat myndigheterna och vilket stöd som MFD planerar att erbjuda framöver.

Prioriterade samhällsområden

Det finns fortfarande en del kunskapsluckor när det gäller levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning och utvecklingen mot det nationella funktionshinderspolitiska målet. Strategin anger tolv samhällsområden av särskild vikt för funktionshinderspolitiken. Genomgången av samhällsområdena lyfter möjligheter och utmaningar av särskild vikt inom respektive samhällsområde. MFD:s samlade uppföljning av dessa samhällsområden visar sammanfattningsvis följande.

Arbete och försörjning

Personer med funktionsnedsättning har generellt en lägre sysselsättningsgrad och sämre ekonomi än den övriga befolkningen. Under covid-19-pandemin har risken att hamna i långtidsarbetslöshet ökat och möjligheterna att ta sig ur arbetslöshet har försämrats, trots att arbetsmarknaden generellt är i återhämtning. Arbetsförmedlingen genomgick organisatoriska förändringar under 2019 som ändrar och riskerar att försvåra förutsättningarna för myndigheten att erbjuda stöd och insatser till personer med funktionsnedsättning. Exempelvis är personer som behöver stöd och anpassningar på arbetsplatsen arbetslösa i särskilt hög utsträckning. Offentliga aktörer arbetar för att bli mer inkluderande arbetsgivare men även här finns utvecklingspotential.

Utbildning och livslångt lärande

Personer med funktionsnedsättning har en lägre utbildningsnivå än befolkningen i övrigt. Tidigare uppföljningar visar att elever med funktionsnedsättning känner sig mer otrygga i skolan, är mer stressade av skolarbetet och trivs sämre i skolan jämfört med andra elever. En utmaning är att stödinsatser sätts in för sent. Även vuxenstuderande med funktionsnedsättning är mindre nöjda med sina studier. Personer som har gått i gymnasiesärskolan möter särskilda utmaningar efter avslutade studier eftersom examen från gymnasiesärskolan inte ger behörighet till universitets-, högskole- eller yrkeshögskolestudier.

Transport

Personer med funktionsnedsättning reser generellt mindre jämfört med den övriga befolkningen. Det samvarierar delvis med ålder och sysselsättning, men handlar också om att personer möter hinder vid resande. Covid-19-pandemin har påverkat tillgängligheten till kollektivtrafik negativt och personer med funktionsnedsättning har påverkats särskilt. Undersökningar visar att personer med funktionsnedsättning bland annat i högre utsträckning än tidigare har avstått från att resa kollektivt på grund av otillräcklig trafikinformation

eller risk att inte klara det på egen hand. Inom kollektivtrafiken har dock fordonens tillgänglighet ökat över tid.

Byggd miljö och samhällsplanering

I dag saknas nationell uppföljning kopplad till principen om universell utformning i byggd miljö. Endast hälften av alla kommuner anger i Boverkets plan- och byggenkät att fysisk tillgänglighet finns med i översiktsplanering vilket indikerar ett utvecklingsbehov. Även i arbetet med att åtgärda brister i tillgängligheten finns utvecklingsbehov. Boverkets senaste övergripande uppföljning av arbetet med enkelt avhjälpna hinder visar att det fortfarande finns arbete kvar att göra.

Trots en kraftig ökning av antalet nybyggda bostäder har personer med funktionsnedsättning dessutom svårt att tillgodose sina bostadsbehov. Det är framför allt bostäder med särskild service för personer med funktionsnedsättning och gruppboende som saknas.

Digitalisering

Digitaliseringspolitiken är tvärssektoriell och påverkar alla samhällsområden. Personer med funktionsnedsättning lever oftare i digitalt utanförskap jämfört med den övriga befolkningen. Det handlar delvis om tillgången till digital teknik – personer med funktionsnedsättning lever generellt i en svårare ekonomisk situation än befolkningen i stort och har därför mer sällan råd med digital teknik. Tekniken behöver också vara tillgänglig och användbar för alla, och här finns fortfarande brister. En ytterligare utmaning är att inte alla som behöver tillgång till digitala hjälpmedel eller mer kunskap om hur tekniken fungerar får det.

Offentlig upphandling

Ett sätt att säkerställa att nya lokaler, produkter och tjänster utformas på ett mer tillgängligt sätt är att ställa krav på tillgänglighet i offentlig upphandling. En uppföljning som MFD genomförde 2021 visar att många statliga myndigheter ställer krav på tillgänglighet i vissa

upphandlingar, men att det finns utvecklingspotential. Myndigheter uppger i uppföljningen att det är svårt att veta hur och när krav på tillgänglighet ska ställas i upphandlingen. Många anger behov av stöd för att exempelvis öka kunskapen inom myndigheten och att få samlad information om lagar, regler och stöd kopplade till tillgänglighet i offentlig upphandling.

Hälsa, folkhälsa och social välfärd

Personer med funktionsnedsättning skattar den personliga hälsan som sämre än befolkningen i övrigt. Det är också vanligare att personer med funktionsnedsättning upplever nedsatt psykiskt välmående och har tankar på suicid eller har gjort suicidförsök. Undersökningar antyder att personer med funktionsnedsättning möter särskilda utmaningar i mötet med vård och omsorg som påverkar den psykiska och fysiska hälsan negativt. Orsakerna är bland annat bristande kunskap och kompetens hos vård- och omsorgsverksamheter eller förutfattade meningar om personer med olika typer av funktionsnedsättning. Utmaningar finns också i vården av äldre personer och i övergången från barn- till vuxensjukvård.

Kultur och fritid

Personer med funktionsnedsättning idrottar och deltar i kulturaktiviteter i lägre utsträckning jämfört med övrig befolkning och är också mindre aktiva i föreningar. Det kan till exempel bero på rädsla för att bli dåligt bemött och att aktiviteter inte är anpassade eller tillgängliga. Andra hinder är ekonomi eller svårigheter att ta sig till fritidsaktiviteten. En utmaning för kultur- och fritidssektorn är att få kunskap om och kommunicera med målgrupperna. Sektorn är också beroende av att det finns tillgängliga transporter, anläggningar och lokaler. Kommunala företrädare efterlyser samverkan mellan aktörer och ett helhetsperspektiv för att främja och utveckla en aktiv fritid för alla.

Demokratisk delaktighet

Valdeltagandet är generellt lägre bland personer med funktionsnedsättning än i den övriga befolkningen. I undersökningar

anger personer med funktionsnedsättning både fysisk otillgänglighet och kognitiva brister vid röstningstillfället. Inför de allmänna valen 2022 har ändringar genomförts i vallagen som nu innehåller hårdare krav på tillgänglighet i vallokalen. Public services särskilda ansvar för att producera information i tillgängliga format och nå vissa tillgänglighetskrav uppnåddes under 2020. Även andra leverantörer har uppfyllt fler tillgänglighetskrav jämfört med föregående år.

Rättsväsende

Statistik och studier visar att personer med funktionsnedsättning löper en större risk än andra att utsättas för våld och övergrepp. Marginalisering, sårbarhet och beroende gör att kvinnor med funktionsnedsättning har särskilt hög risk att bli utsatta för mäns våld. Personer med funktionsnedsättning riskerar också att utsättas för våld som är direkt kopplat till funktionsnedsättningen. Inom rättsväsendet saknas det i dag mycket kunskap och systematisk uppföljning om situationen för personer med funktionsnedsättning och utsattheten för brott och våld. I en särskilt utsatt situation befinner sig till exempel ensamkommande barn, asylsökande och nyanlända kvinnor med funktionsnedsättning.

Konsumentpolitik

Konsumentpolitiken handlar bland annat om konsumentskydd, tillgängligt byggda miljöer och digital tillgänglighet. Särskilt personer med intellektuell eller kognitiv funktionsnedsättning löper större risk att inte förstå eller ha tillräcklig information för att göra säkra köp. På den digitala konsumentmarknaden finns ett digitalt utanförskap framför allt för äldre. Det är dock också en utmaning för personer som saknar e-legitimation och bland dessa är personer med funktionsnedsättning överrepresenterade. Nästan hälften av anmälningarna om diskriminering inom området varor och tjänster handlade år 2019 om diskriminering som har samband med funktionsnedsättning.

Krisberedskap

Covid-19-pandemin har blottat flera brister i samhällets krisberedskap som har påverkat personer med funktionsnedsättning. Vid pandemins start saknade centrala aktörer rutiner för att tillgängliggöra krisinformation, vilket särskilt påverkade personer som behöver tillgängliggjord information. Tillgången till tillgängligt utformad samhällsinformation förbättrades dock under pandemins tidiga skeden. Under pandemin har Socialstyrelsen sett över krisberedskapen inom socialtjänst och hälso- och sjukvård och sett att många verksamheter saknar krisberedskaps- eller kontinuitetsplaner.

Funktionshinderspolitikens inriktning

Funktionshinderspolitiken beskriver fyra områden som arbetet mot det nationella funktionshinderspolitiska målet ska inriktas mot, vilket redogörs för nedan. MFD följer årligen upp hur offentliga aktörer arbetar utifrån denna inriktning genom en enkät till statliga myndigheter, kommuner och regioner. Genom den går det att följa hur förutsättningarna för arbetet mot det nationella funktionshinderspolitiska målet ser ut.

Principen om universell utformning handlar om att utgå från den variation som finns i befolkningen. Det handlar om att redan i planering och utformning av en verksamhet utgå från mångfalden av förutsättningar bland människor. På så sätt kan miljöer, tjänster och kommunikation utformas så att de kan användas av så många som möjligt. MFD:s uppföljning av statliga myndigheters, kommuners och regioners arbete med universell utformning visar att de skulle behöva förbättra förutsättningarna för att utgå från universell utformning. Till exempel skulle de behöva fler verktyg för att arbeta systematiskt med tillgänglighet och inkludering.

Hinder i tillgängligheten behöver åtgärdas för att undanröja många hinder som finns i människors miljö och omgivning. Det gäller både den fysiska miljön och den digitala och sociala miljön. Brister i tillgänglighet

försvarar för personer med funktionsnedsättning att vara delaktiga på jämlika villkor som den övriga befolkningen. Arbetet med universell utformning behöver därför kompletteras med ett arbete för att identifiera och åtgärda existerande hinder. Många offentliga aktörer arbetar med att systematiskt förbättra tillgängligheten i lokaler och digitala system men det finns fortfarande mycket kvar att göra.

Individuella stöd och lösningar för individens självständighet är ett komplement till universell utformning och att åtgärda brister i tillgängligheten och ska ge individanpassat stöd till personer med funktionsnedsättning. Stöden och lösningarna behöver utgå från individens behov, vilja och önskemål. Få uppföljningar visar hur individuella stöd leder till självständighet och behoven av kunskap är stora. MFD har initierat en forskningsstudie för att öka kunskapen på det här området.

Förebygga och motverka diskriminering handlar om att genom att göra rätt från början, åtgärda existerande hinder och tillhandahålla nödvändiga stöd och insatser minska risken för indirekt diskriminering. Direkt diskriminering kan dock fortfarande förekomma och därför behöver ansvariga aktörer även arbeta för att åtgärda och motverka diskriminering. Diskriminering på grund av funktionsnedsättning var den vanligast förekommande diskrimineringsgrunden bland anmälningar till Diskrimineringsombudsmannen (DO) under åren 2016 till 2020, och antalet anmälningar har ökat. Det indikerar att det fortfarande finns arbete kvar att göra.

Andra rättighetsperspektiv

Människors livssituation och möjlighet till delaktighet i samhället påverkas av till exempel ålder, kön och funktionsförmåga. Det är faktorer som samvarierar men det finns kunskapsluckor i hur det sker. MFD konstaterar i denna rapport att det fortfarande saknas kunskap om hur skillnaderna i levnadsvillkor mellan flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning ser ut, vad skillnaderna beror på och hur de går att åtgärda. Data visar att de skillnader mellan könen och mellan barn och

vuxna som finns i samhället reproduceras bland personer med funktionsnedsättning, och ibland även fördjupas. Genom att integrera och arbeta med flera rättighetsperspektiv parallellt kan strategimyndigheterna bidra till att systematiskt förbättra kunskapen om hur hinder kan förebyggas och därmed också hitta sätt att åtgärda ojämlika levnadsvillkor.

Agenda 2030 är FN:s globala handlingsplan för hållbar ekonomisk och social samhällsutveckling. Enligt agendan ska ett samhälle erbjuda alla människor jämlika möjligheter att ta del av utvecklingen, få sina rättigheter uppfylla och förverkliga sin mänskliga potential, vilket ligger i linje med det funktionshinderspolutiska målet. En kartläggning som MFD har gjort visar att kommuner i ökad utsträckning har använt Agenda 2030 som ett övergripande verktyg för att fånga upp olika tvärperspektiv i sina styrande dokument. Det har minskat risken att rättighetsfrågor hanteras separat från varandra och därmed bidragit till ett mer effektivt arbete.

Myndigheternas arbete med strategin

Strategimyndigheterna rapporterade sina insatser och utvecklingen mot det funktionshinderspolutiska målet för första gången i sina årsredovisningar för 2021. Myndigheterna har generellt rapporterat på ett urval av de insatser som har gjorts under året, och MFD har analyserat dessa insatser och sammanfattar dem i den här rapporten.

En majoritet av myndigheterna beskriver att de har förändrat den interna organiseringen av arbetet med funktionshinderfrågor som ett resultat av strategin. Många har tillsatt arbetsgrupper med ansvar för att genomföra nulägesbeskrivningar och ta fram handlingsplaner. Många myndigheter har genomfört eller planerar att genomföra nulägesbeskrivningar som ska ligga till grund för det fortsatta arbetet. Myndigheterna har även genomfört andra insatser under året, framför allt när det gäller den digitala tillgängligheten och för att öka kunskapen om tillgänglighet och delaktighet hos sina målgrupper. Ett fåtal myndigheter har även ökat

tillgängligheten i sina lokaler och den interna kunskapen om tillgänglighet och delaktighet.

Aktiv involvering

Aktiv involvering spelar en viktig roll i arbetet mot det nationella målet för funktionshinderspolitiken. För att kunna använda den kunskap och erfarenhet som finns hos personer med funktionsnedsättning och hos funktionshindersorganisationer behöver strategimyndigheterna ha en strukturerad dialog med funktionshindersorganisationer och rutiner för samråd. Utifrån de redovisningar som strategimyndigheterna har lämnat 2021 gör MFD den sammanfattande bedömningen att strategimyndigheterna i olika omfattning har samråd med och involverar personer med funktionsnedsättning. Myndigheter har till exempel enskilda funktionshindersråd eller arrangerar samråd tillsammans med andra myndigheter inom samma samhällssektor. Omfattning, arbetssätt och utformning av samråden varierar.

MFD:s stöd och insatser

MFD har under 2021 erbjudit strategimyndigheterna stöd i arbetet med strategin och planerar under de kommande åren en mängd olika typer av insatser för att på bästa sätt stödja myndigheterna. Under hösten 2021 lade MFD stor vikt vid att utveckla principer och arbetssätt för det fortsatta arbetet med strategin. MFD:s stöd under strategins första månader fokuserade i första hand på att informera om strategin och MFD:s roll. MFD har genomfört informationsmöten och skapat forum där myndigheterna kan diskutera utmaningar och uttrycka stödbehov. MFD har också publicerat information om strategin på sin webbplats och även skickat ut en mall för rapportering i årsredovisningen. Strategimyndigheterna har även fått information om hur de kan använda MFD:s årliga uppföljning av statliga myndigheter, kommuner och regioner i sin egen rapportering.

Under kommande år planerar MFD att stödja myndigheterna i arbetet med strategin på ett antal olika sätt. MFD kommer att tillhandahålla

forum för erfarenhetsutbyte genom exempelvis det strategiska gd-rådet för funktionshinderspolitiken och genom tematiska nätverksmöten. MFD kommer även att anordna dialogmöten mellan funktionshindersorganisationer och strategimyndigheter. Kommunikationsinsatser genom exempelvis ett särskilt nyhetsbrev planeras också. MFD kommer att lansera en webbutbildning om funktionshinderspolitiken under våren 2022. Slutligen kommer MFD att fortsätta stödja myndigheterna i en mer systematisk uppföljning, bland annat genom utveckling av myndighetens uppföljningsverktyg.

En samlad bedömning av året

MFD:s uppföljning visar att det finns stora behov av en mer systematisk uppföljning inom alla aspekter av strategiarbetet. Det finns kunskapsluckor som gör det svårt att ge en helhetsbild av utvecklingen mot det funktionshinderspolitiska området och dessutom saknas verktyg för att genomföra viss uppföljning. Strategimyndigheterna behöver skapa ett uppföljningssystem som gör det möjligt för dem att visa hur just deras arbete bidrar till ökad tillgänglighet och delaktighet för alla. I dag utgår uppföljningen främst från befintliga källor. För att svara upp mot strategins långsiktiga intentioner behöver såväl källor som analys utvecklas så att det blir tydligare hur genomförda insatser bidrar till en utveckling mot det funktionshinderspolitiska målet.

Inledning

Det nationella funktionshinderspolitiska målet är att med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som utgångspunkt, uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet för personer med funktionsnedsättning i ett samhälle med mångfald som grund.¹ Målet ska bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet beaktas. Arbetet ska inriktas mot universell utformning, att åtgärda hinder i tillgängligheten, utveckla individuella stöd för individens självständighet och att motverka diskriminering.²

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning³ trädde för Sveriges del i kraft 2009 och innebär att Sverige har åtagit sig att förverkliga konventionen och dess bestämmelser i sin helhet. Konventionen förtydligar vad som krävs för att de mänskliga rättigheterna ska uppfyllas för personer med funktionsnedsättning. Sverige lämnade 2019 in sin andra och tredje nationella rapport om arbetet med konventionen⁴ till FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Kommittén ska återkomma med sammanfattande slutsatser och rekommendationer med förslag på åtgärder till Sverige.

I september 2021 antog regeringen en strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken som löper till 2031.⁵ Efter fem år ska en handlingsplan tas fram. I strategin har 28 myndigheter och Folkbildningsrådet fått ett särskilt uppdrag att genomföra åtgärder och följa upp på utvecklingen mot det funktionshinderspolitiska målet. MFD

¹ Prop. 2016/17:188. Bet. 2017/18:SoU5.

² För mer information om inriktningen, se avsnitt Funktionshinderspolitikens inriktning

³ Regeringskansliet (2015) FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

⁴ Regeringskansliet (2019) Svar på frågor från FN-kommittén om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

⁵ Regeringens beslut I:13, 2021-09-23, dnr S2019/02213 och S2021/06595.

har fått i uppdrag att stödja myndigheterna. MFD ska också samråda med Barnombudsmannen och Jämställdhetsmyndigheten.

Utvecklingen inom de prioriterade samhällsområdena

Strategin anger tolv prioriterade samhällsområden och de 28 myndigheterna och Folkbildningsrådet har strategiskt viktiga roller inom sina respektive samhällsområden. Områdena är inte ömsesidigt uteslutande. Vissa strategimyndigheter ingår i flera samhällsområden på grund av deras breda mandat och ansvar. Vissa områden är också tvärsektoriella. Till exempel arbetar alla myndigheter med digitalisering och alla genomför offentliga upphandlingar.

Utvecklingen inom ett visst samhällsområde är också beroende av utvecklingen inom andra områden. Människors möjligheter till en meningsfull sysselsättning och ekonomisk självständighet beror till exempel på deras möjligheter att tillgodogöra sig rätt kunskaper i skolan. Det beror också på hur väl infrastrukturen är utbyggd så att människor kan resa till och från arbetsplatsen. Arbetsplatsen behöver vara utformad på ett sätt som gör det möjligt för människor att kunna utföra sitt arbete. Sjuk- och hälsovården behöver kunna ge den vård och det stöd som människor behöver för att kunna må bra både fysiskt och psykiskt, och även säkerställa tillgång till eventuella hjälpmedel.

För att alla ska kunna ta del av det som samhället har att erbjuda behöver dessutom ett stort antal aktörer tänka in mångfalden av behov hos befolkningen både i planering, utformning och genomförande av sina verksamheter. Det gäller offentliga, privata och civilsamhällesaktörer, på både nationell och lokal nivå. Statliga myndigheter, kommuner och regioner har ett särskilt ansvar för att säkerställa att den service som tillhandahålls möter behoven hos alla som lever i samhället.

I nuläget finns inte funktionsnedsättning som bakgrundsvariabel i merparten av de undersökningar som genomförs eller beställs av statliga

myndigheter. Därför kan den uppföljning som redovisas i denna rapport inte ge en heltäckande bild av utvecklingen inom respektive samhällsområde. I följande kapitel väljer MFD därför att lyfta frågor av särskild vikt inom de prioriterade samhällsområdena och som är viktiga att följa under strategiperioden. Det handlar om utmaningar som behöver hanteras i arbetet mot det nationella funktionshinderspolitiska målet, men också om den systematiska uppföljning som behövs för att MFD och andra aktörer ska kunna följa utvecklingen på ett tillfredsställande sätt.

Möjligheten till en systematisk uppföljning av livsvillkoren kommer att förbättras i och med att Statistiska centralbyrån (SCB) för närvarande genomför förändringar av den återkommande undersökningen om levnadsförhållanden (ULF). Det beror bland annat på EU:s nya ramlag för den sociala statistiken⁶ som infördes i hela EU den 1 januari 2021. Det innebär ett långsiktigt större urval i befolkningen, vilket innebär bättre möjligheter att följa utvecklingen i levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning över tid och med en tätare frekvens. Det kan också bli enklare att bryta ner statistiken i undergrupper. Förändringen i sig innebär ett tidsseriebrott men efter det finns inga fler tidsseriebrott inplanerade, vilket innebär att nya tidsserier med jämförelser kan presenteras inom några år.

Arbete och försörjning

Stabil förankring på arbetsmarknaden och möjlighet till förvärvsarbete är faktorer som säkerställer människors delaktighet i samhället. Därför är en effektiv och fungerande arbetsmarknadspolitik central för att nå det nationella målet för funktionshinderspolitiken. Arbete och försörjning involverar arbetsgivare och statliga myndigheter, kommuner och regioner

⁶ Förordning 2019/1700.

som ska möjliggöra att personer kan ha en meningsfull sysselsättning och en hållbar ekonomi.⁷

Personer med funktionsnedsättning har generellt en lägre sysselsättningsgrad än den övriga befolkningen. Det gäller framför allt personer med funktionsnedsättning som behöver stöd och anpassningar på arbetsplatsen.⁸ I diagrammen nedan syns arbetskraftsdeltagandet för personer med funktionsnedsättning jämfört med den övriga befolkningen mellan åren 2013 och 2020. Av alla 16–64-åringar i Sverige tillhörde 85 procent arbetskraften 2020.⁹ Bland personer med funktionsnedsättning var andelen lägre, 74 procent tillhörde arbetskraften 2020. Bland personer med nedsatt arbetsförmåga befann sig 63 procent i arbetskraften 2020.¹⁰ Arbetslösheten bland personer med funktionsnedsättning har samtidigt under de senaste åren legat några procentenheter över den övriga befolkningen.¹¹

⁷ I den nationella strategin för funktionshinderspolitiken ingår följande myndigheter i samhällsområdet arbete och försörjning: Arbetsförmedlingen, Arbetsmiljöverket och Försäkringskassan.

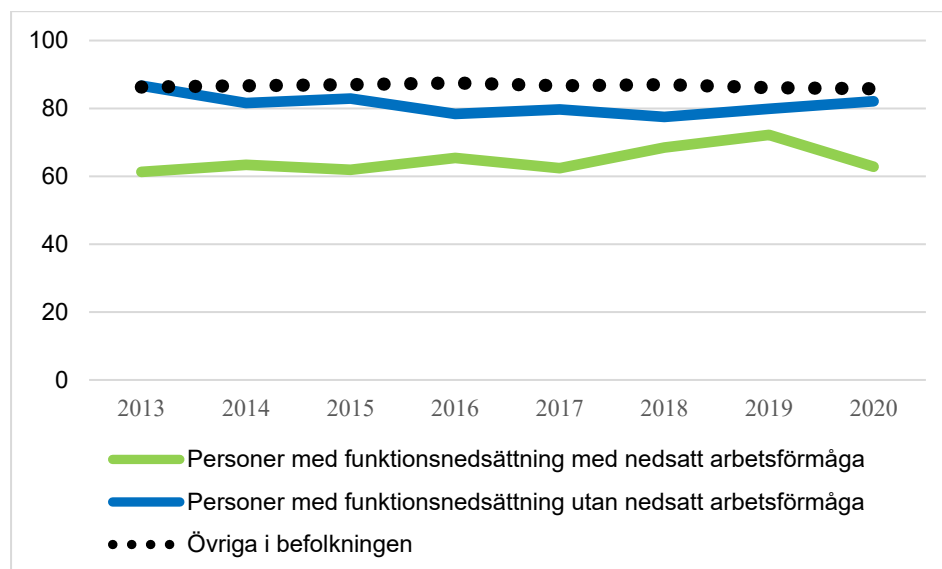
⁸ SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC).

⁹ Arbetskraften kallas den del av befolkningen som antingen är sysselsatt eller arbetssökande.

¹⁰ Arbetsförmedlingen har genomfört en översyn av termen nedsatt arbetsförmåga inom arbetsmarknadspolitiken och föreslår att termen nedsatt arbetsförmåga avskaffas, men föreslår inte någon ersättningsterm. I denna rapport använder MFD begreppet då det är det begrepp som används i Arbetsförmedlingens statistik.

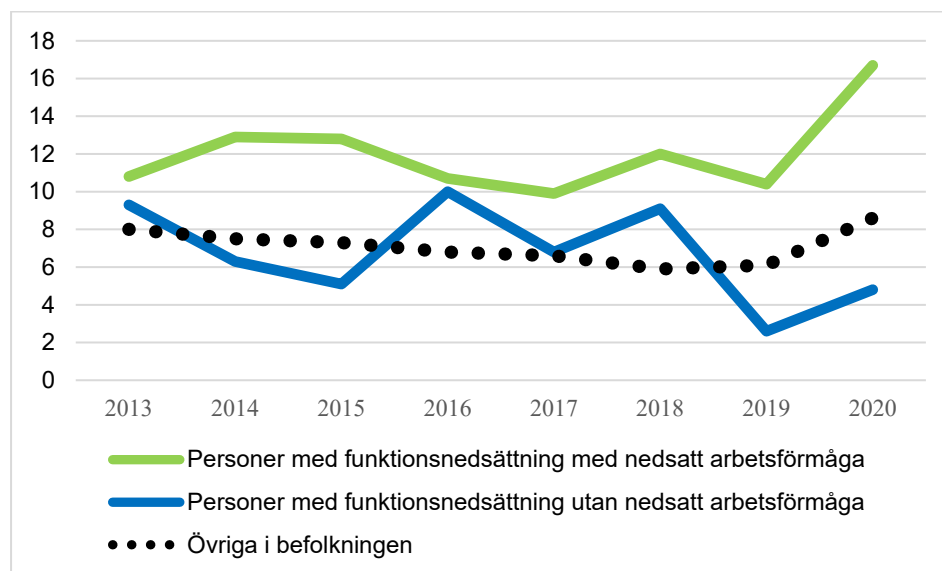
¹¹ Med arbetslös avses en person som inte har ett arbete men har sökt och kunnat ta ett arbete inom 14 dagar.

Diagram 1. Andel (%) i arbetskraften bland personer 16–64 år, 2013–2020

Källa: SCB, Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2020

Diagram 2. Andel (%) arbetslösa bland personer med funktionsnedsättning och i övriga befolkningen 16–64 år, 2013–2020

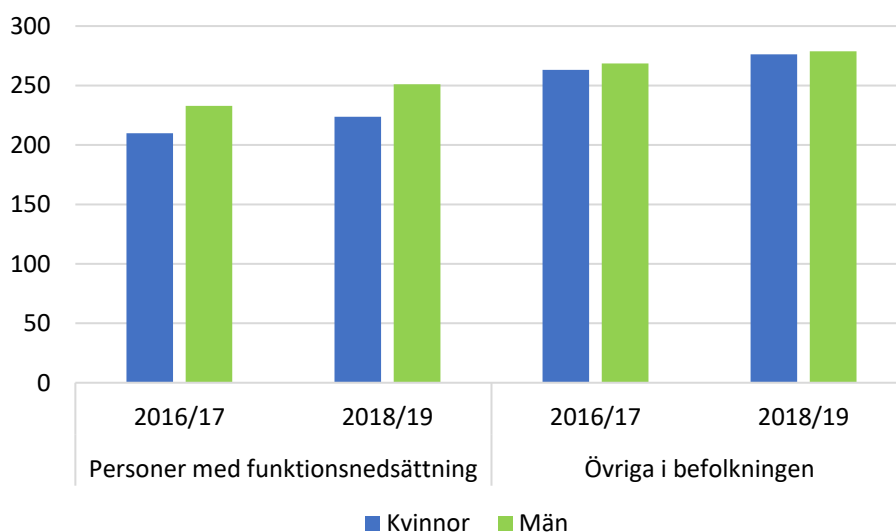
Källa: SCB, Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2020

Personer med funktionsnedsättning har också generellt en sämre ekonomisk situation än befolkningen i övrigt. En sämre ekonomisk

situation påverkar också valmöjligheterna i livet och personer utan sysselsättning tenderar också att må sämre, både psykiskt och fysiskt.

För att mäta en persons ekonomiska situation är det relevant att mäta hushållens ekonomiska standard¹² och kontantmarginal¹³. Den ekonomiska standarden är lägre för personer med funktionsnedsättning jämfört med övriga i befolkningen. Särskilt låga är siffrorna för personer med nedsatt och i hög grad nedsatt rörelseförmåga. En betydligt högre andel personer med funktionsnedsättning saknade kontantmarginal i SCB:s undersökning från 2018/19. Fler kvinnor än män med funktionsnedsättning saknade tillräcklig kontantmarginal för att täcka en oväntad utgift.

Diagram 3. Ekonomisk standard (medianvärde) bland personer 16 år eller äldre 2016/17 och 2018/19, tusental kronor

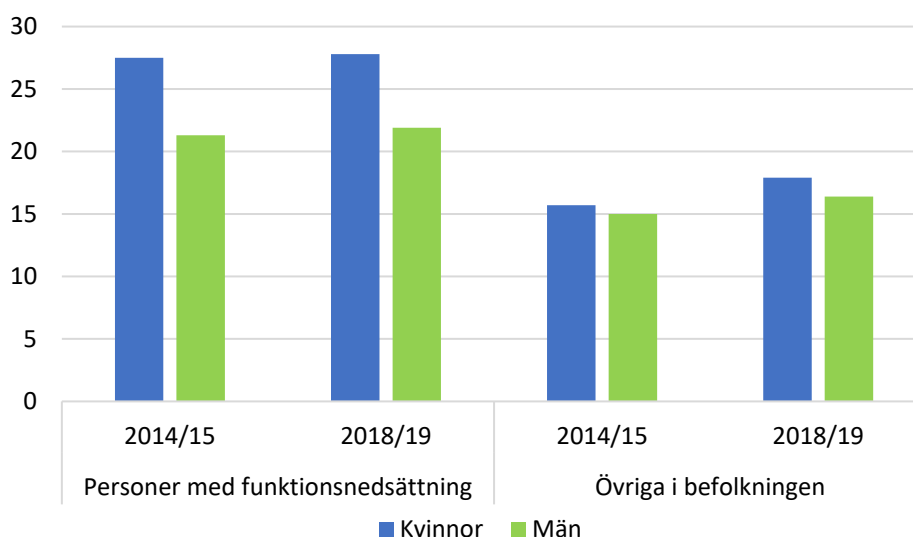

Källa: SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC)

¹² Det är oftast hushållets inkomst som avgör vilken ekonomisk nivå som personerna i hushållet lever på. Därför beräknas den disponibla inkomsten på hushållsnivå. Då tas också hänsyn till antalet personer som försörjs i hushållet, den så kallade ekonomiska standarden.

¹³ Kontantmarginal är hushållens möjlighet att klara att betala en oväntad utgift på 12 000 kronor utan att be om hjälp eller låna pengar under en månad.

Diagram 4. Andel (%) som saknar kontantmarginal bland personer med funktionsnedsättning och övriga befolkningen 16 år eller äldre, 2014/15 och 2018/19

Källa: SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC)

Covid-19-pandemin har försvårat situationen

Under covid-19-pandemin har risken att hamna i långtidsarbetslöshet ökat och möjligheterna att ta sig ur det försämrats trots att arbetsmarknaden generellt är i återhämtning. Särskilt utmanande är situationen för personer som redan innan pandemin befann sig i arbetslöshet och där är personer med funktionsnedsättning i behov av stöd överrepresenterade. Även ungas etablering på arbetsmarknaden har försvårats under pandemin.¹⁴

Pandemin har också inneburit en snabbare strukturomvandling på arbetsmarknaden i form av ökad digitalisering och automatisering som ställer nya krav på kompetens hos arbetskraften.^{15 16}

¹⁴ MUCF, statistik om unga som varken arbetar eller studerar.

¹⁵ Arbetsförmedlingen (2021) Omvärldsrappport 2021. Digitalisering, demografi och arbetsmarknadspolitik.

¹⁶ Arbetsförmedlingen (2021) Långtidsarbetslöshetsutveckling i spåren av pandemin.

Arbetsförmedlingens omorganisation

Arbetsförmedlingens organisatoriska förändringar 2019 har ändrat och i vissa fall försvårat förutsättningarna för myndigheten att erbjuda stöd och insatser till personer med funktionsnedsättning.¹⁷ På grund av minskat förvaltningsanslag reducerade Arbetsförmedlingen antalet arbetsförmedlare och professioner inom den arbetslivsinriktade rehabiliteringen.¹⁸ Samtidigt har Arbetsförmedlingen ändrat sitt sätt att möta sina kunder genom en generalisering av service på distans via digitala tjänster¹⁹ och minskat sin lokala närvaro.

Dessutom har myndigheten ett nytt ärendebaserat arbetssätt som kan försvåra tillgången till vägledning och stöd för arbetssökande i behov av detta. Arbetssökande har inte längre tillgång till en ansvarig arbetsförmedlare och kommer i stället i kontakt med ett flertal handläggare inom olika kompetensområden och olika typer av processer.²⁰

Stöd och insatser fortsätter att minska

Arbetsförmedlingens stödinsatser till personer med funktionsnedsättning minskar.²¹ Det sker samtidigt som andelen personer med funktionsnedsättning i långtidsarbetslöshet ökar och behoven av stödinsatser därför också blir allt större. I MFD:s förra

¹⁷ Se exempelvis MFD promemoria till Arbetsmarknadsdepartementet: Behovet av arbetsmarknadspolitiska insatser för personer med funktionsnedsättning i spåren av pandemin och Arbetsförmedlingens reformering, 2022-01-25. Dnr: 2020/0032 och Forte (2021) Forskning i korthet. Tillgängligt arbetsliv. Möjligheten till arbete för personer med funktionsnedsättning.

¹⁸ Arbetsförmedlingen (2020) Förbereda för reformeringen av myndigheten Återrapport regleringsbrev 2020.

¹⁹ Arbetet har skett som en del av programmet Digitalt först. Det var regeringens program för digital förnyelse av det offentliga Sverige som genomfördes under åren 2015 till 2018.

²⁰ Arbetsförmedlingen (2020) Säkerställa kompetens för ett fungerande stöd.

²¹ Arbetsförmedlingens månadsstatistik.

uppföljningsrapport konstateras att Arbetsförmedlingens stödinsatser till personer med funktionsnedsättning hade minskat med sju procent under perioden mars till december 2020 jämfört med samma period föregående år.²² Samma insatser har under perioden januari till december 2021 fortsatt att minska med cirka 5 procent jämfört med perioden januari till december 2020.²³

När Arbetsförmedlingen utvärderar sitt arbete för att stödja personer med funktionsnedsättning konstaterar myndigheten också utmaningar. I en nyligen publicerad studie undersökte Arbetsförmedlingen hur vägen till arbetsmarknaden såg ut under perioden 2013–2020 för inskrivna unga arbetssökande med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga²⁴. Arbetsförmedlingen konstaterar att nya arbetsätt har inneburit svårigheter att tidigt identifiera och registrera funktionsnedsättning och att övergång till osubventionerad anställning är låg.²⁵

Kommunernas arbetsmarknadsinsatser

Även om arbetsmarknadspolitik främst är ett statligt åtagande bedriver kommunerna egna insatser som kan betraktas som kommunal arbetsmarknadspolitik. Det är ofta omfattande insatser och kan till exempel handla om arbetsprövning och arbetsträning, jobbsökaraktiviteter, arbetsmarknadsanställningar, praktik och erbjudande om att delta i olika typer av kurser. Vilka insatser som erbjuds och i vilken omfattning varierar från kommun till kommun.²⁶

²² MFD (2020) Uppföljning av funktionshinderspolicen 2020 – del I. Coronapandemins påverkan på samhället och personer med funktionsnedsättning.

²³ Arbetsförmedlingens månadsstatistik.

²⁴ Nedsatt arbetsförmåga är ett begrepp som används av Arbetsförmedlingen.

²⁵ Arbetsförmedlingen (2021) Unga med funktionsnedsättning på Arbetsförmedlingen.

²⁶ Utredningen om kommuners medverkan i den statliga arbetsmarknadspolitik (2020) Kommuner som utförare av tjänster åt Arbetsförmedlingen – en analys av de rättsliga förutsättningarna, SOU 2020:41.

Uppföljning visar att det främst är personer i långtidsarbetslöshet som tar del av insatserna och att kommuner möter ungefär samma utmaningar som Arbetsförmedlingen i sina insatser.²⁷ I vissa delar av landet möter kommuner också hinder för ett långsiktigt samarbete med statliga arbetsmarknadspolitiska aktörer. Det handlar främst om resursbrist på operativ nivå som uppstår som en konsekvens av personalförändringar och reformering av Arbetsförmedlingen.²⁸

Övergången från daglig verksamhet till arbete

Under flera år har Socialstyrelsen i sina lägesrapporter uppmärksammat frågan om övergång till förvärvsarbete för personer med funktionsnedsättning som tar del av insatser enligt lagen om särskilt stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). Andelen personer som gått vidare till någon form av arbete har ökat med några procentenheter sedan 2018. Socialstyrelsen konstaterar att siffrorna är fortsatt låga och att det saknas kunskap om målgruppen och deras förutsättningar till ökad delaktighet.²⁹

En tillgänglig arbetsmiljö

Arbetsmiljöverket ansvarar för att lagar och regler om tillgänglighet i arbetsmiljön upprätthålls. Myndigheten gör uppföljningar och har statistik om hur många arbetsgivare som har underlättat arbetet för en anställd som har en funktionsnedsättning. I 2019 års uppföljning svarade 81 procent av tillfrågade arbetsgivare ja på frågan om man har underlättat arbetet för en anställd med funktionsnedsättning, vilket är en svag ökning

²⁷ IFAU (2019) Kommunal arbetsmarknadspolitik. Vad och för vem? En beskrivning utifrån ett unikt datamaterial.

²⁸ MFD promemoria till Arbetsmarknadsdepartementet: Behovet av arbetsmarknadspolitiska insatser för personer med funktionsnedsättning i spåren av pandemin och Arbetsförmedlingens reformering, 2022-01-25. Dnr: 2020/0032.

²⁹ Socialstyrelsen (2021) Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning – Lägesrapport 2021.

från året innan. Andelen säger dock inget om anpassningarna har varit tillräckliga och omfattar bara personer som har en sysselsättning.³⁰

MFD:s årliga uppföljning av offentliga aktörer ger ytterligare en indikation om tillgängligheten i arbetsmiljö. Mer än en miljon människor i Sverige är anställda hos statliga myndigheter, kommuner och regioner.³¹ Uppföljningen av offentliga aktörer som arbetsgivare visar att nästan alla i någon mån inkluderar tillgänglighet i det systematiska arbetsmiljöarbetet och att en tredjedel gör det i hög utsträckning.³²

Utbildning och livslångt lärande

Samhällsområdet utbildning och livslångt lärande täcker in studier från förskolan ända upp till eftergymnasiala utbildningar, innefattande kommunal vuxenutbildning och folkbildning.³³ En persons utbildningsnivå påverkar viktiga områden i livet. Det ger till exempel bättre förutsättningar att delta i demokratiska processer och ökar möjligheten till sysselsättning och ekonomisk självständighet. Personer med en högre utbildningsnivå anger generellt en bättre upplevd fysisk och psykisk hälsa.³⁴

Personer med funktionsnedsättning har generellt en lägre utbildningsnivå än befolkningen i övrigt. Kvinnor har generellt en högre utbildningsnivå än män, både bland befolkningen i stort och bland personer med funktionsnedsättning. Det har skett en långsam ökning i befolkningens

³⁰ Arbetsmiljöverket (2020) Arbetsmiljön 2019. Tabellbilaga.

³¹ SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC).

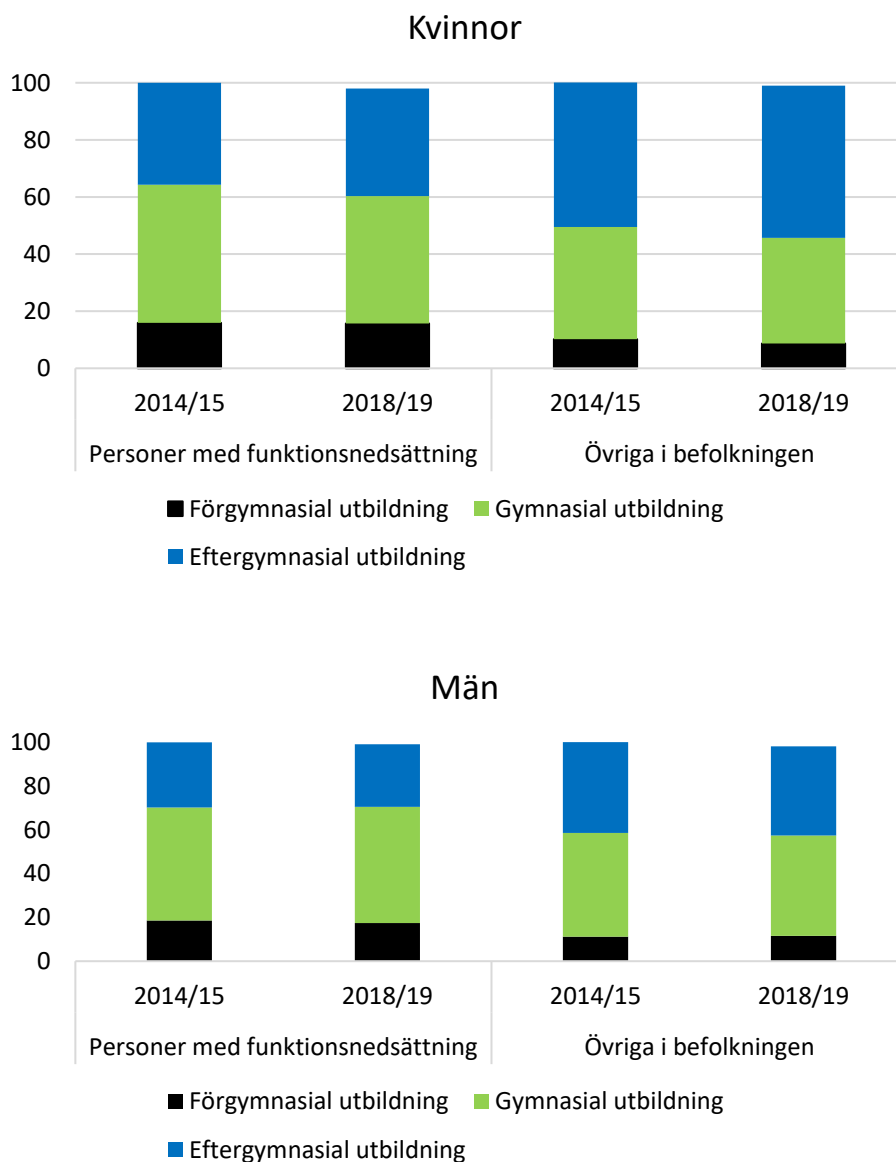
³² Se MFD (2021) Uppföljning av myndigheter 2021: resultat och tabeller; MFD (2021) Uppföljning av regioner 2021: resultat och tabeller och MFD (2021) Uppföljning av kommuner 2021: resultat och tabeller.

³³ I den nationella strategin för funktionshinderspolitiken ingår följande myndigheter i samhällsområdet utbildning och livslångt lärande: Myndigheten för yrkeshögskolan, Specialpedagogiska skolmyndigheten, Statens skolinspektion, Statens skolverk och Universitetskanslersämbetet. Dessutom har Folkbildningsrådet fått ett särskilt uppdrag enligt strategin.

³⁴ SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC)

utbildningsnivå och den har varit ungefär lika stor bland personer med funktionsnedsättning som bland den övriga befolkningen.³⁵

Diagram 5. Andel (%) kvinnor och män med funktionsnedsättning och övriga befolkning 30–64 år, efter utbildningsnivå, 2014/15 och 2018/19

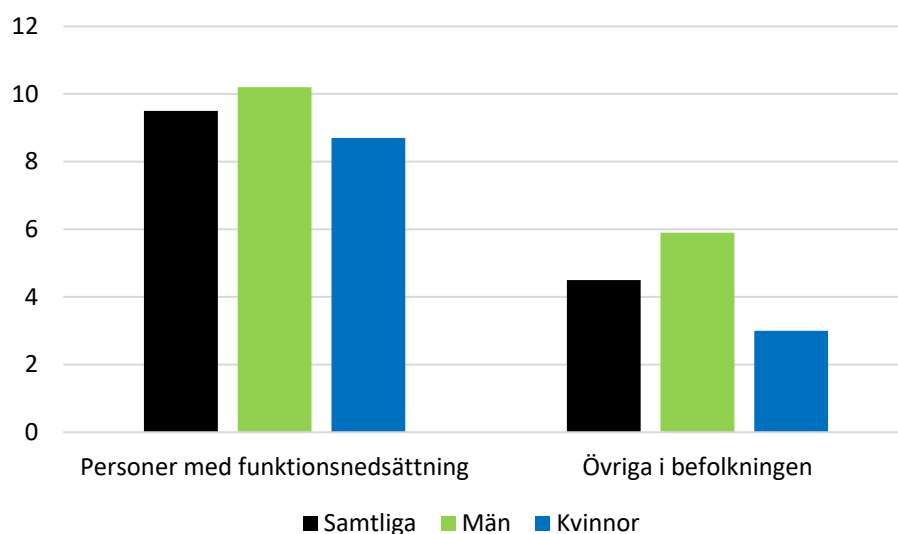

Källa: SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC)

³⁵ SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC)

Fler personer med funktionsnedsättning har också påbörjat men inte avslutat gymnasial utbildning. Skillnaderna indikerar att personer med funktionsnedsättning möter utmaningar i skolan som gör det svårare att nå kunskapsmålen och gå vidare till högre studier. Många studier har gjorts på vilka dessa utmaningar är.

Diagram 6. Andel (%) i åldern 20–38 år som har påbörjat men ej avslutat gymnasial utbildning, 2018/19

Källa: SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC)

Utmaningar i skolan

En grundläggande utmaning för elever med funktionsnedsättning är att stödinsatser sätts in för sent under elevens skolgång. Skolverkets egen statistik visar till exempel att det är vanligast med stödinsatser för elever i högre årskurser.³⁶ En ytterligare utmaning som pekas ut i olika undersökningar är att elever med funktionsnedsättning känner sig mer otrygga i skolan jämfört med andra elever. Både flickor och pojkar med funktionsnedsättning känner sig generellt mer stressade av skolarbetet och trivs sämre i skolan. Elever med funktionsnedsättning vittnar också

³⁶ Skolverket (2021) Sveriges officiella statistik, promemoria Särskilt stöd i grundskolan läsåret 2020/21.

om en större utsatthet för mobbning och kränkningar.³⁷ Utformningen av skolans lokaler kan bidra till otrygghet, höga ljudvolymmer och upplevelsen av stress.³⁸

Tabell 1. Andel (%) flickor och pojkar i åldern 11, 13 och 15 år med och utan funktionsnedsättning efter upplevelser av skolarbete och relationer, 2017/18

	Med funktionsnedsättning		Utan funktionsnedsättning	
	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar
Tycker mycket bra om skolan	16	20	19	22
Eleverna trivs tillsammans	62	68	67	76
Litar på lärarna	62	74	66	77
Lärarna bryr sig	70	78	75	81
Stressad av skolarbetet	56	37	48	28
För mycket skolarbete	36	32	35	29
Skolarbetet är svårt	20	18	18	14

Källa: Folkhälsomyndigheten, Skolbarns hälsovanor

Statistiken visar inte vad dessa utmaningar beror på. Skolverket gjorde dock 2016 en översyn av hur tillgängliga lärmiljöerna är i skolan och såg brister som kan bidra med viktig kunskap. Myndigheten såg att det fanns pedagogiska, sociala och fysiska brister i tillgänglighet för elever med funktionsnedsättning. Enligt Skolverket behöver skolhuvudmännen förbättra sin styrning och uppföljning av skolsituationen för elever med funktionsnedsättning.³⁹

Brister i tillgängligheten kan leda till högre frånvaro och lägre måluppfyllelse för elever i behov av särskilt stöd. Till exempel kan skolfrånvaron hos elever med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning

³⁷ Folkhälsomyndigheten (2018) Skolbarns hälsovanor 2017/18 – Skolupplevelse bland barn med funktionsnedsättning (underlag till MFD).

³⁸ MFD (2020) Skapa en trygg skola. Genom trygghetsvandringar med elever med funktionsnedsättning.

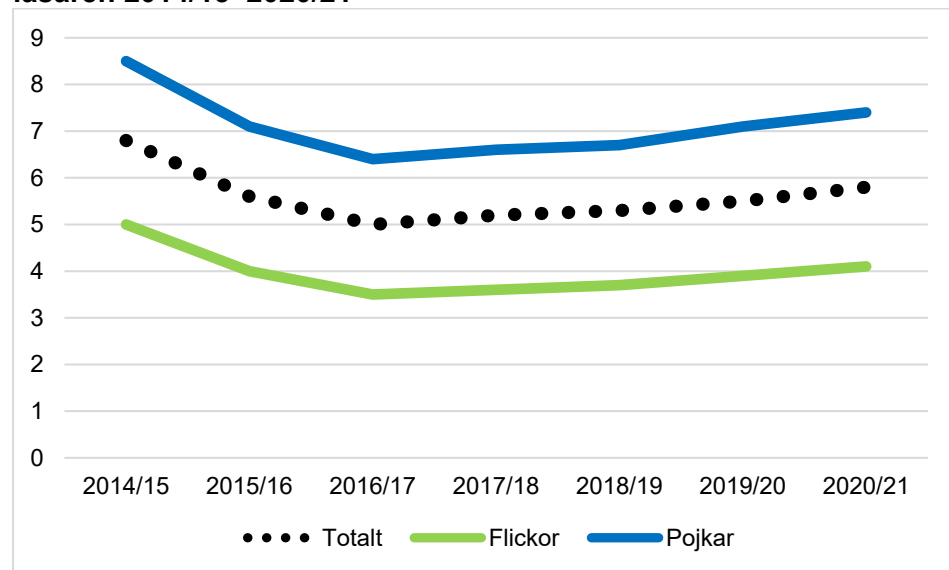
³⁹ Skolverket (2016) Tillgängliga lärmiljöer? En nationell studie av skolhuvudmännens arbete för grundskoleelever med funktionsnedsättning.

(NPF) vara så hög som 75 procent.⁴⁰ Det pågår ett arbete med att ta fram ett nationellt frånvaroregister som kan bidra till att öka kunskapen om hur stor frånvaron är över landet.⁴¹

Statistik om elever med funktionsnedsättning

Det saknas information om hur många elever som går i grund- och gymnasieskolan och som har en funktionsnedsättning men statistik om antalet elever med åtgärdsprogram kan ge en indikation. Skolor är skyldiga att ta fram åtgärdsprogram för elever som efter utredning bedöms behöva stöd och anpassningar i undervisningen. Under läsåret 2020/2021 rörde det sig om 5,8 procent elever i grundskolan som omfattas av ett åtgärdsprogram. Fler pojkar än flickor hade åtgärdsprogram.⁴²

Diagram 7. Andel elever (%) med åtgärdsprogram i grundskolan läsåren 2014/15–2020/21

Källa: Skolverkets officiella statistik

⁴⁰ Habilitering och hälsa i Region Stockholm: <https://www.habilitering.se/fakta-och-rad/temasidor/skola-och-npf/manga-med-hog-franvaro-har-npf/>

⁴¹ Skolverket (2021) Utredning om ett nationellt frånvaroregister.

⁴² Skolverket, Sveriges officiella statistik. Tabell 9ABC: Elever med särskilt stöd och studiehandledning på modersmål, årskurs 1–9 samt totalt läsåret 2020/21, samtliga skolenheter.

Det saknas information om hur måluppfyllelsen ser ut för de elever som har åtgärdsprogram. Nationell statistik visar dock att det är vanligare att elever med funktionsnedsättning hoppar av sitt gymnasieprogram jämfört med elever utan funktionsnedsättning⁴³, vilket kan antyda att åtgärdsprogrammen inte fullt ut lyckas utjämna skillnaderna i skolsituationen.

Särskilda utmaningar efter gymnasiesärskolan

Utöver den ordinarie skolan finns bland annat grund- och gymnasiesärskolan som riktar sig till elever med intellektuell funktionsnedsättning⁴⁴. Lärartätheten och tillgången till särskild pedagogisk kompetens är större i särskolan än i den ordinarie skolan. Den miljö som särskolan erbjuder innebär också stor möjlighet till individualisering för elever som är i behov av det.

Särskolan präglas samtidigt av en brist på integration med den ordinarie skolan, vilket försvårar möjligheten till samläsning och hindrar den socialiseringsträning mellan elever i olika skolformer som skolan är skyldig att tillhandahålla.⁴⁵

Personer som har gått i gymnasiesärskolan möter dessutom särskilda utmaningar efter avslutade studier. En examen från gymnasiesärskolan ger till exempel inte behörighet till universitets-, högskole- eller yrkeshögskolestudier. Studier har dock visat att folkhögskolan fungerar väl för personer med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, framför allt högfungerande autism.⁴⁶ I en uppföljning publicerad 2022 ser Folkbildningsrådet ett behov av att vidareutveckla statens stöd till folkbildningen, bidra till att stärka samordningen mellan olika aktörer

⁴³ SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC).

⁴⁴ I skollagen benämnt utvecklingsstörning.

⁴⁵ MFD (2020) Begränsade livsval. Situationen för personer med intellektuell funktionsnedsättning.

⁴⁶ Encell, nationellt kompetenscentrum för livslångt lärande (2019) Folkhögskolan som inkluderande miljö för deltagare med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

och att vidareutveckla uppföljning av folkbildningens arbete med deltagare med funktionsnedsättning.⁴⁷

Vuxenstudier

Skollagens bestämmelser om särskilt stöd gäller inte den kommunala vuxenutbildningen, komvux. Samtidigt framkommer det från läroplanen för komvux att utbildningen ska utformas så att elever som är i behov av stöd får det.⁴⁸ Antalet elever i komvux på gymnasial nivå har ökat stadigt under de senaste åren.⁴⁹ Det saknas kunskap om i vilken utsträckning elever med funktionsnedsättning får sina behov tillgodosedda inom ramen för komvux, exempelvis särskilt stöd, hjälpmedel och tillgång till tolk.

Antalet elever inom komvux som särskild utbildning⁵⁰ har minskat under en längre tid.⁵¹ År 2021 redovisade Skolverket en analys av orsakerna. Myndigheten beskrev bland annat att eleverna har bristande möjligheter till studiefinansiering, färdtjänst och information om utbildningen. Kommuner gör inte heller alltid likvärdiga bedömningar av sökandes rätt och behörighet till utbildningen. Skolverket genomför nu ett antal satsningar för att komma till rätta med en del av dessa brister.⁵²

Eftergymnasiala utbildningar inom universitet, högskola och yrkeshögskola är skyldiga att tillhandahålla pedagogiskt stöd till

⁴⁷ Folkbildningsrådet (2022) Folkhögskolans deltagare med intellektuell funktionsnedsättning. Rapport till regeringen 2022.

⁴⁸ Se Skolverket:

<https://www.skolverket.se/publikationsserier/styrdokument/2017/kommunal-vuxenutbildning-pa-grundlaggande-niva.-reviderad-2016?id=3743>

⁴⁹ Skolverket (2021) Elever och studieresultat i kommunal vuxenutbildning 2020.

⁵⁰ Komvux som särskild utbildning riktar sig till vuxna med intellektuell funktionsnedsättning eller förvärvat hjärnskada.

⁵¹ Skolverkets statistik om komvux som särskild utbildning läsåret 2020/21

⁵² Skolverket (2021) Komvux som särskild utbildning – flera hinder på vägen till och under studier.

studenter som behöver det. Antalet studenter inom högskolan som fått stöd och kostnaderna för insatserna har ökat sedan 2017, vilket antyder att antalet elever med funktionsnedsättning ökar i utbildningsformerna. En del av förklaringen till ökningen kan vara att lärosätena når ut bättre med information om möjligheten att få pedagogiskt stöd. Under 2020 fick strax över 22 000 studenter ta del av stödet. Hälften av dessa hade dyslexi eller andra läs- och skrivsvårigheter.⁵³

Ansträngningar görs för att öka tillgängligheten, vilket bland annat framgår i en rapport som Universitets- och högskolerådet (UHR) tog fram 2019. Rapporten visar exempel på åtgärder som universitet och högskolor har genomfört för att motverka diskriminering och öka tillgängligheten för studenter med funktionsnedsättning.⁵⁴ Samtidigt är studenter med funktionsnedsättning mindre nöjda med sina universitets- och högskolestudier än övriga studenter och har en svårare ekonomisk situation. Det visar svar från enkäten Eurostudent.⁵⁵

Utmaningar i spåren av covid-19-pandemin

De hinder som elever med funktionsnedsättning möter i skolan kan få livslånga negativa konsekvenser. Unga med funktionsnedsättning är till exempel överrepresenterade bland unga som varken arbetar eller studerar. Uppföljning från exempelvis Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor visar att om en sådan situation fortgår under en längre period i ungdomsåren kan det leda till ett fortsatt och långvarigt utanförskap.⁵⁶

⁵³ UKÄ (2022) Årsrapport 2021.

⁵⁴ UHR (2019) En högskola för alla – goda exempel som ökar tillgängligheten och motverkar diskriminering av studenter med funktionsnedsättning.

⁵⁵ Se UHR (2018) Eurostudent VI, En inblick i studiesituationen för studenter med funktionsnedsättning, och UHR (2020) Eurostudent VII, Studiesituationen för studenter med psykisk ohälsa.

⁵⁶ Se MUCF, Statistik om unga som varken arbetar eller studerar, och MUCF (2020) Ett långvarigt utanförskap.

Utbildningssektorn har ställts inför stora utmaningar under covid-19-pandemin som kan ha en påverkan under en lång tid framöver. Det gäller framför allt hög frånvaro bland personal och elever och digitala studier. Det har lett till en utbildningsskuld och risker för ökad fysisk och psykisk ohälsa, som riskerar att särskilt påverka elever i behov av stöd och anpassningar i undervisningen i skolan. Samtidigt har många infört nya arbetsätt och gjort lärdomar som kan vara till nytta även efter pandemin.⁵⁷

Transport

Transportpolitikens övergripande mål är att se till att det finns samhällsekonomiskt effektiv och långsiktigt hållbar transportförsörjning för medborgarna och näringslivet i hela landet. För att detta ska uppnås behöver transporter, och framför allt kollektivtrafik, vara tillgänglig och användbar för alla.⁵⁸ Transportområdet omfattas av många regelverk och lagar på olika nivåer som syftar till ett tillgängligt och användbart transportsystem.

Personer med funktionsnedsättning reser generellt mindre jämfört med den övriga befolkningen. Statistik från Trafikanalys från 2011 till 2016 visar att personer med funktionsnedsättning i allmänhet reste mer sällan och gjorde även färre resor per dag jämfört med den övriga befolkningen.

⁵⁷ MFD har följt upp på covid-19-pandemins konsekvenser sedan pandemin började. Se exempelvis MFD (2021) Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2020 – del I. Coronapandemins påverkan på samhället och personer med funktionsnedsättning, och MFD (2021) Barn och unga mitt i en pandemi.

⁵⁸ I den nationella strategin för funktionshinderspolitiken ingår följande myndigheter i samhällsområdet transport: Trafikverket och Transportstyrelsen.

Tabell 2. Resvanor bland personer med och utan funktionsnedsättning, 16–84 år, 2011–2016

	Funktionsnedsättning	Övriga befolkningen
Andel (procent) som företar en resa per dag	69	80
Antal resor per dag	1,2	1,6
Antal resor per dag förutsatt att minst en resa har gjorts	1,8	2,0
Antal resta kilometer per dag	33	46

Källa: Trafikanalys, Resvaneundersökningen 2011–2016

Det samvarierar delvis med ålder och sysselsättning. Det handlar dock också om att personer möter hinder vid resande.⁵⁹ Ett transportsystem som fungerar för alla innebär att fordon är utformade så att så många som möjligt kan använda dem. Digitala biljett- och informationssystem behöver vara tillgängliga och följa de standarder som finns. Bytespunkter behöver också göras fullt tillgängliga och utgångspunkten behöver vara att hela resan ska fungera. Det är också nödvändigt med individuella stöd av hög kvalitet, till exempel färdtjänst, ledsagning på flygplatser eller anpassning av bilen.

Påverkat resande under covid-19-pandemin

Covid-19-pandemin och de restriktioner som varit eller är gällande har haft stor påverkan på både resande och transportsektor. Färre resor har genomförts med de flesta trafikslag och framför allt inom kollektivtrafiken. Uppföljningen av resandet har också påverkats av restriktionerna.

Trafikanalys (Trafa) följer årligen upp de transportpolitiska målen. Myndighetens bedömning är att pandemin har påverkat tillgängligheten⁶⁰ till kollektivtrafik negativt och att personer med funktionsnedsättning har påverkats särskilt. Bedömningen görs framför allt med utgångspunkt i

⁵⁹ Trafa (2019) Kollektivtrafikens barriärer – kartläggning av hinder i kollektivtrafikens tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning

⁶⁰ Tillgänglighet är ett bredare begrepp på transportområdet än vad det ofta används som i en funktionshinderspolitisk kontext.

allmänna riskuppfattningar och livssituationen för personer med funktionsnedsättning, inte förändringar i kollektivtrafiksystemet.⁶¹

Trafa genomför också enkäter om kollektivtrafiken. I enkäterna var det innan pandemin cirka 50 procent som åtminstone en gång per år åkte kollektivt.⁶² I november 2020 hade denna andel sjunkit till cirka 25 procent. Däremot fanns inga signifikanta skillnader mellan personer med och utan funktionsnedsättning. Trafa såg en halvering av det regelbundna resandet i hela befolkningen från jämförbara andelar på cirka 50 procent innan pandemin. Det illustrerar enligt Trafa att en funktionsnedsättning inte är liktydigt med att resa mindre utan medför olika förutsättningar till mobilitet och samvarierar med flera andra faktorer, exempelvis ålder.⁶³

Hinder för resande

I Trafas enkäter är det också tydligt att situationen under covid-19-pandemin har påverkat respondenternas benägenhet att resa kollektivt. Det finns ingen påtaglig skillnad mellan personer med och utan funktionsnedsättning. Däremot har personer med funktionsnedsättning avstått från att resa kollektivt på grund av otillräcklig trafikinformation eller risk att inte klara det på egen hand i högre utsträckning. Dessa hinder samspelar också med typ av funktionsnedsättning. Bristfällig trafikinformation påverkar inte minst personer med kognitiva funktionsnedsättningar.⁶⁴ Insatser görs för att åtgärda hinder i resandet. Trafikverket rapporterar att 107 busshållplatser och 23 stationer tillgänglighetsanpassades under 2021.⁶⁵

⁶¹ Trafa (2021) Uppföljning av de transportpolitiska målen 2021.

⁶² Kollektivt resande innebär här resor med buss, tunnelbana, spårvagn eller tåg.

⁶³ Trafa (2021) Uppföljning av de transportpolitiska målen 2021.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Trafikverket (2022) Årsredovisning 2021.

Tillgängliga fordon

Avgörande för många personer med funktionsnedsättning och möjligheten att ta del av den allmänna kollektivtrafiken är de fordon som används. Tåg, bussar och spårvagnar har lång livstid och byts inte ofta ut. De utgör därför ett tydligt exempel på vikten av att utgå från principen om universell utformning. Om utgångspunkten i beställningar och kravspecifikationer är att så många som möjligt ska kunna använda nya fordon som köps in kommer antalet tillgängliga fordon att öka successivt och därmed bör tillgängligheten öka allteftersom äldre fordon fasas ut. I statistik hämtad från miljö- och fordonsdatabasen FRIDA, tabell 3 och 4, framgår att fordonens tillgänglighet har ökat över tid.⁶⁶

Tabell 3. Andel (%) fordon i kollektivtrafiken utifrån tillgänglighetsaspekt, 2013, 2015, 2018 och 2020⁶⁷

	2013	2015	2018	2020
Rullstolsplats	68	92	92	88
Ramp/lift	85	90	89	86
Låggolv	71	75	76	68
Audiovisuellt utrop	67	76	83	80

Källa: Svensk kollektivtrafik (2018) FRIDA miljö- och fordonsdatabas

Tabell 4. Andel (%) tillgänglighetsanpassade fordon, 2019-2021⁶⁸

	2019	2020	2021
Buss	77	78	79
Tåg	59	86	84
Spårvagn	59	59	75

Källa: Svensk kollektivtrafik (2018) FRIDA miljö- och fordonsdatabas

⁶⁶ Med tillgänglighetsanpassade fordon avses här fordon med ramp eller lift, audiovisuellt utrop och rullstolsplats. Denna statistik omfattar emellertid inte region Stockholm. Den stora ökningen för spårvagnar behöver ses i relation till att få regioner har spårvagnar.

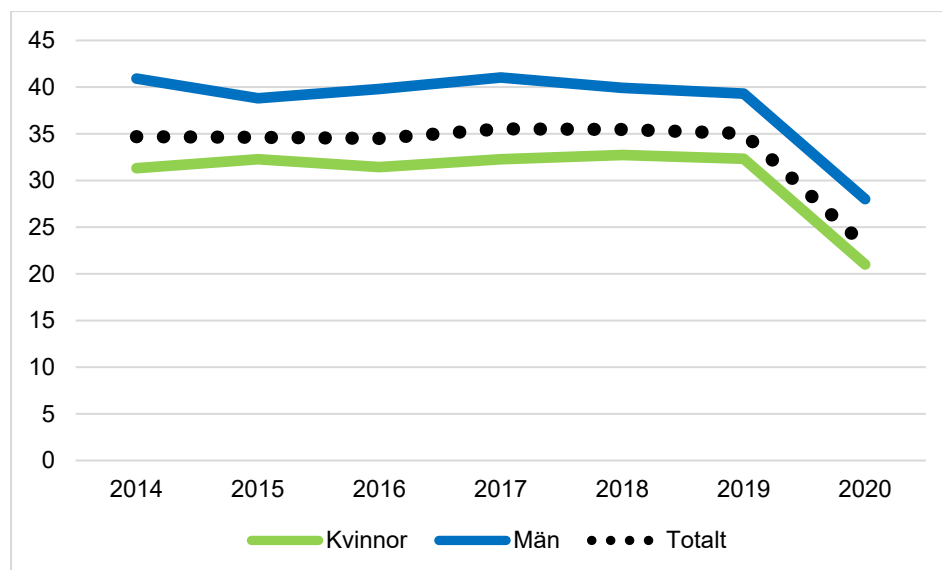
⁶⁷ Från och med 2018 ingår inte SL (Region Stockholm), vilket medför svårigheter att göra jämförelser.

⁶⁸ Ibid.

Färdtjänst

Färdtjänst är till för personer som har väsentliga svårigheter att resa med allmänna kommunikationer. I slutet av 2020 hade 295 000 personer färdtjänsttillstånd i Sverige. Antal tillstånd har minskat sedan 1991, samtidigt som befolkningen har ökat under samma period. Om antalet färdtjänsttillstånd sätts i relation till hela befolkningen hade cirka 29 personer per 1 000 invånare färdtjänsttillstånd 2020, jämfört med 51 personer per 1 000 invånare 1991, då antalet tillstånd per invånare var som högst. Antalet resor med färdtjänst minskade kraftigt under 2020 vilket mest sannolikt beror på covid-19-pandemin. Drygt hälften av de personer som hade färdtjänsttillstånd 2020 var 80 år eller äldre, och var fjärde var mellan 65 och 79 år. Endast tre procent var 19 år eller yngre. Det innebär att knappt en femtedel av alla personer med färdtjänsttillstånd 2019 var i arbetsför ålder (20–64 år).

Diagram 8. Antal enkelresor per person med färdtjänsttillstånd, 2014–2020

Källa: Trafikanalys officiella statistik

När det gäller antalet tillstånd har de minskat över tid. Under 2020 hade 295 000 personer färdtjänsttillstånd i Sverige, en minskning med 6 procent från året innan. Det innebär att antalet tillstånd i förhållande till

folkmängden nu är det lägsta på 30 år.⁶⁹ Det är svårt att använda antalet tillstånd som ett mått på en positiv eller negativ utveckling. Det vore positivt om antalet tillstånd minskade för att fler kan använda den allmänna kollektivtrafiken. Ett minskat antal tillstånd kan också innebära att fler som behöver färdtjänst nekas tillstånd och därför får svårare att resa. I dagsläget finns för lite kunskap för att kunna säga om det är ökad användbarhet i den allmänna kollektivtrafiken som är orsaken till det minskade antalet tillstånd. Trafikanalys har nyligen fått i uppdrag av regeringen att analysera och bedöma om det finns behov av att förtydliga vilka kriterier som ska gälla vid prövningen av rätt till färdtjänst, vilket kan bidra med viktig information.⁷⁰

Statistik från 2020 visar att fler kvinnor än män innehade färdtjänsttillstånd, en skillnad som har minskat över tid. Trots att fler kvinnor än män hade tillstånd genomförde män fler resor. Män gjorde i genomsnitt 28 resor under 2020 och kvinnor gjorde i genomsnitt 21 resor. Det var främst äldre personer som hade färdtjänsttillstånd. Det fanns dock regionala skillnader när det gäller ålder. I region Stockholm och Skåne var det en större andel yngre personer som hade tillstånd än i övriga landet. Gruppen under 65 år utgjorde här 28 procent respektive 27 procent.⁷¹

Uppgifterna ligger i linje med den kartläggning som MFD gjorde 2018 som visade att många delar i färdtjänst fungerade bra och att resenärerna generellt var nöjda med färdtjänstverksamheten. Samtidigt beskrevs vissa brister i kvaliteten som bland annat handlade om punktlighet, förarnas bemötande, trygghet, servicenivå, flexibilitet och brist på information. Det fanns också skillnader i förutsättningar, regler och villkor i landet.⁷²

⁶⁹ Trafa (2021) Uppföljning av de transportpolitiska målen 2021.

⁷⁰ Infrastrukturdokumentet (2022) Uppdrag att belysa tillståndsgivningen i färdtjänst.

⁷¹ Trafa (2021) Uppföljning av de transportpolitiska målen 2021.

⁷² MFD (2018) Kvalitet i färdtjänsten. Redovisning av ett regeringsuppdrag.

När MFD följde upp färdtjänstresandet under covid-19-pandemin framträdde ungefär samma bild.⁷³

Byggd miljö och samhällsplanering

Samhället behöver planeras och byggas på ett sätt som tar hänsyn till människors olika behov, egenskaper och förmågor. Det minskar också behovet av särskilda och kostsamma stöd och anpassningar i efterhand. Byggd miljö avser den fysiska, byggda miljön och inbegriper alla samhällsområden. Det handlar till exempel om gator, torg, parker, fritidsområden och friluftsbad. Det handlar också om publika lokaler, kommersiella byggnader och bostäder.⁷⁴

Kommunernas planering för den byggda miljön och samhällsplaneringen behöver ta hänsyn till den mångfald av behov som kommunens invånare har. Det gäller i både översiktsplaner och områdesbestämmelser och detaljplaner. I framtagandet av planerna behöver personer med funktionsnedsättning involveras i diskussionerna redan från början. Även i själva byggprocessen behöver ansvariga aktörer i ett tidigt skede tänka in behoven hos alla som ska vistas i byggnaderna eller använda parkerna, och ta in en mängd olika erfarenheter och perspektiv.

Tillgänglighet i kommunernas planering

I plan- och bygglagen stadgas att all planering ska främja en från social synpunkt god livsmiljö som är tillgänglig och användbar för alla samhällsgrupper.⁷⁵ I dagsläget finns ingen sammanställning av hur väl tillgänglighet och delaktighet återspeglas i kommunernas planering, inte heller vilket genomslag det får för tillgängligheten och delaktigheten i kommunen. Det saknas också centrala uppföljningsbara mått på samhällsområdet byggd miljö och samhällsplanering, särskilt kopplat till

⁷³ MFD:s undersökningspanel enkät 32, våren 2021.

⁷⁴ I den nationella strategin för funktionshinderspolitiken ingår Boverket i samhällsområdet byggd miljö och samhällsplanering.

⁷⁵ Plan- och bygglag (2010:900) 2 kap. 3 § p. 2

principen om universell utformning och den ovan nämnda skyldigheten att främja användbarhet och tillgänglighet samt att identifiera och åtgärder hinder i tillgängligheten. Det försvårar möjligheten att följa upp utvecklingen inom området.

Det finns samtidigt viss statistik som kan ge en fingervisning om utvecklingen. I Boverkets plan- och byggenkät för 2019 tillfrågades kommunerna om fysisk tillgänglighet fanns med i kommunens översiktsplanering. Av de 273 kommuner som besvarade frågan uppgav 55 procent att fysisk tillgänglighet finns med i kommunens översiktsplanering. Av dessa hade 17 kommuner ett särskilt program för tillgänglighet och 30 kommuner hade tillgänglighetsinventeringar som låg till grund för översiktsplanen. Kommunerna fick också svara på om en tjänsteperson eller funktion har ett uttalat ansvar för de övergripande tillgänglighetsfrågorna kopplade till fysisk planering i kommunen. 56 procent av de 290 kommunerna svarade ja på den frågan.⁷⁶

Åldersvänliga städer

För att städer och samhällen ska bli mer inkluderande behövs system för att kontinuerligt ta in medborgarnas erfarenheter och synpunkter, och en politisk vilja att åstadkomma förändring. Det är erfarenheter från världshälsoorganisationens (WHO) arbete med mer åldersvänliga städer.

År 2030 beräknas en fjärdedel av invånarna i höginkomstländer vara över 60 år. Samhället behöver därför planeras och byggas på ett sätt som möter behoven hos en åldrande befolkning. År 2010 skapade WHO ett internationellt nätverk för åldersvänliga städer. Nätverket består av över 1 000 städer i cirka 50 länder. Medlemmarna i nätverket arbetar för att förbättra fysiska och sociala miljöer för att de ska bli bättre platser att åldras på. Genom nätverket kan städer runtom i världen utbyta erfarenheter och lära av varandra. För att skapa mer åldersvänliga städer har WHO identifierat åtta fokusområden som behöver hanteras

⁷⁶ Boverkets plan- och byggenkät översiktsplanering 2019.

tillsammans som delar av en helhet, bland annat utemiljöer och byggnader, kollektivtrafik, vägar och bostäder.⁷⁷

Tillgänglighet i den byggda miljön

Den fysiska planeringen regleras i plan- och bygglagen (PBL). Kommunerna ansvarar för planläggningen av mark och vatten inom sina geografiska områden. Boverket ansvarar för att följa upp tillämpning av PBL och ger vägledning och råd. Trafikverket ansvarar för den nationella infrastrukturen. De centrala myndigheterna ska lämna underlag till länsstyrelserna inom sitt respektive ansvarsområde. Länsstyrelsen ansvarar för och kan ingripa i den kommunala planeringen i särskilda frågor.⁷⁸

För nybyggnation, ändring och nyanläggning av allmän plats ställs krav på tillgänglighet och användbarhet i Boverkets föreskrifter. Det är kommunerna som ger lov och har tillsynsansvar. Någon samlad uppföljning av regelefterlevnaden har inte gjorts. Det finns inte heller någon samlad information om tillsynsbeslut från kommunerna.

Sedan 2001 innefattar PBL krav på att enkelt avhjälpna hinder ska åtgärdas i publika lokaler och på allmänna platser. Även små åtgärder kan ha stor betydelse för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga som på grund av inbyggda hinder får svårt att använda vissa publika lokaler eller allmänna platser.

Boverket genomförde den senaste övergripande uppföljningen av arbetet med enkelt avhjälpna hinder 2007 och konstaterade då att det fortfarande fanns arbete kvar att göra.⁷⁹ År 2018 fick Boverket i uppdrag att se över reglerna för enkelt avhjälpna hinder med syfte att identifiera eventuella

⁷⁷ Övriga områden är social delaktighet, respekt och social inkludering, arbete, sysselsättning och medborgarinflytande, kommunikation och information, samt samhälls- och hälsovårdstjänster.

⁷⁸ Boverket: <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/>

⁷⁹ Boverket (2003) Uppföljning av Boverkets föreskrifter om enkelt avhjälpna hinder, BFS 2003:19 HIN 1

hinder och ge förslag på lösningar. Myndigheten såg bland annat att ansvarsfrågan är otydlig, att den ekonomiska bedömningen är svår att göra, och att kommunernas tillsyn är otillräcklig och behöver systematiseras. Boverket föreslog ett antal lösningar, bland annat att byggnadsnämnden i respektive kommun bör ha en tillsynsplan som också innehåller en plan för uppföljning och utvärdering. Uppföljningen bör rapporteras till länsstyrelsen.⁸⁰

Möjligheten till en tillgänglig bostad

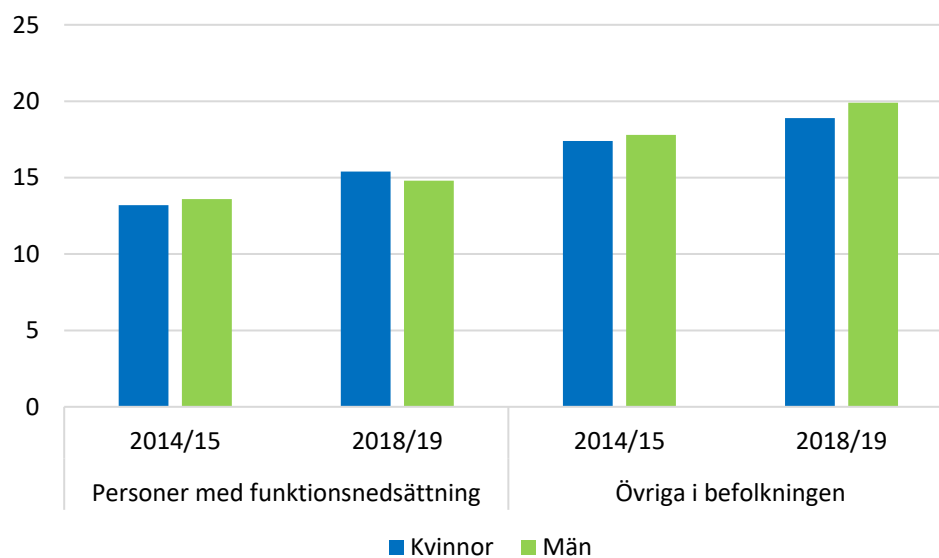
Statistiska centralbyrån (SCB) följer upp vissa boendemått som kan ge en indikation på levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning, och eventuella ojämlikheter. Det är något mindre vanligt att personer med funktionsnedsättning bor trångbott⁸¹ än för övriga befolkningen. Det kan exempelvis bero på att fler personer med funktionsnedsättning lever i singelhushåll. Det är ingen större skillnad på antalet personer som bor i villa respektive flerfamiljshus mellan personer med eller utan funktionsnedsättning.⁸²

⁸⁰ Boverket (2018) Analys av reglerna om enkelt avhjälpna hinder.

⁸¹ Trångboddhet kan definieras på olika sätt men i denna rapport har MFD valt norm 3, vilket innebär att ett hushåll är trångbott om det finns fler än en boende per rum (sovrums), kök och vardagsrum oräknade. Sammanboende delar sovrums medan varje barn ska ha eget rum.

⁸² SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC).

Diagram 9. Andel (%) personer över 16 år i trångboddhet⁸³, 2014/15 och 2018/19

Källa: SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC)

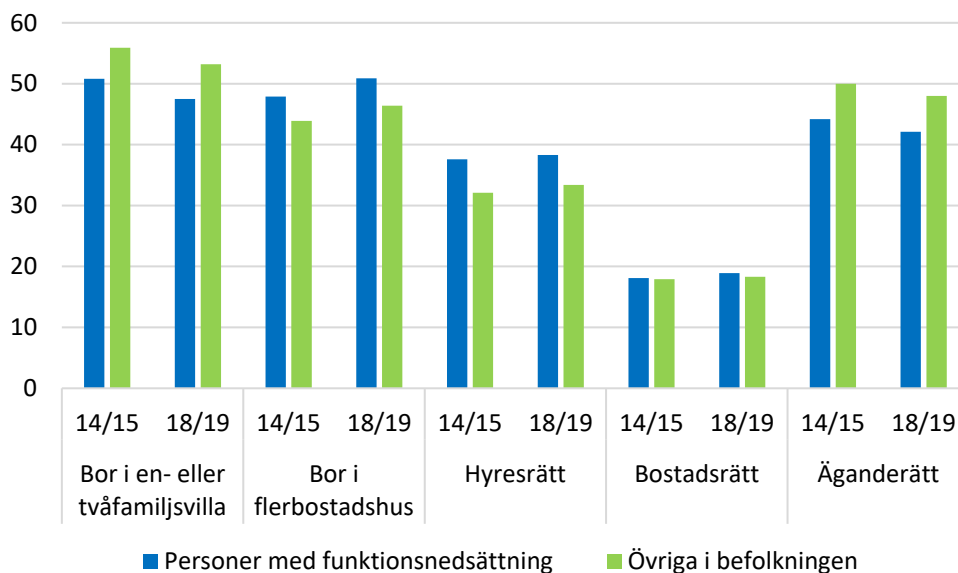
Tabell 5. Andel (%) personer över 16 år i olika boendeformer, 2018/19

	Med funktionsnedsättning		I övriga befolkningen	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Bor i en -eller tvåfamiljsvilla	44	52	53	54
Bor i flerfamiljshus	55	47	47	46

Källa: SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC)

⁸³ Norm 3 definierar ett hushåll som trångbott om det finns fler än en boende per rum (sovrum), kök och vardagsrum oräknade. Sammanboende delar dock sovrum medan varje barn ska ha eget rum.

Diagram 10. Andel (%) personer över 16 år i olika boendeformer och dispositionsrätt, 2014/15 och 2018/19

Källa: SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC)

Personer med funktionsnedsättning har samtidigt svårare att få sina bostadsbehov tillgodosedda jämfört med befolkningen i stort. Varje år följer Boverket upp bostadssituationen i Sverige genom bostadsmarknadsenkäten. Antalet kommuner som bedömer att de har underskott på bostäder som helhet har minskat under de senaste åren. Det gäller dock inte för personer med funktionsnedsättning. Kommuner anger en brist på bostäder med särskild service för personer med funktionsnedsättning. Vanligast är brist på boendetyper gruppboendestäder.⁸⁴ Bostadsbristen innebär att kommunen inte kan tillhandahålla det stöd som personer har rätt till. Det påverkar också möjligheten att välja boende, och även möjligheten för unga att flytta hemifrån.

⁸⁴ Boverkets bostadsmarknadsenkät 2021.

Tabell 6. Antal kommuner som har underskott, balans respektive överskott av särskilt boende för personer med funktionsnedsättning, 2014–2021

	Underskott	Balans	Överskott
2021	124	144	-
2020	144	125	4
2019	162	112	3
2018	169	-	-
2017	163	116	1
2016	150	123	4
2015	153	126	3
2014	127	151	3

Källa: Boverkets bostadsmarknadsenkät 2014–2021

Den som behöver göra anpassningar till sin bostad kan få bostadsanpassningsbidrag. En ny lag om bostadsanpassningsbidrag trädde i kraft i juli 2018 som förtydligar vissa bestämmelser och anpassar dem till rådande praxis. Lagen slår också fast rätten för personer att själva ansöka om bostadsanpassningsbidrag, oavsett om de äger bostaden eller är nyttjanderättshavare. Boverket beviljar och följer upp bidragen. Myndighetens uppföljning visar att antalet beviljade bidrag och kostnaden för bidragen har minskat mellan åren 2015 och 2019, vilket skulle kunna vara en effekt av den nya lagen.

Digitalisering

En av 2000-talets starkaste trender är den ökade digitaliseringen. Fler och fler verktyg och tjänster inom bärande samhällsområden blir digitala. Det gäller arbetsliv, skola, medier, vård och omsorg, offentlig förvaltning och finansiella tjänster. Andra områden som transportområdet, samhällsplanering och byggd miljö ställer om för att digitalisera planering och information.

Möjligheterna att kommunicera genom nya plattformar på internet är stora. Många arbetsplatser övergick mycket snabbt till att kommunicera och arbeta digitalt från hemmet till följd av covid-19-pandemin. Digitala

plattformar har också påverkat de demokratiska förutsättningarna främst genom sociala medier.

Digitaliseringspolitiken är tvärssektoriell och påverkar precis som funktionshinderspolitiken alla samhällsområden. De åtgärder som vidtas liknar varandra men får olika tillämpning inom olika samhällsområden. Den nationella digitaliseringsstrategin från 2017 stödjer universell utformning och att alla, inklusive personer med funktionsnedsättning, ska ges förutsättningar att kunna delta jämlikt. Strategin har följts av lagen om tillgänglighet till digital offentlig service (DOS-lagen) som har trätt i kraft gradvis sedan 2019.

Studier visar att det framför allt är tre faktorer som är avgörande för att en person med funktionsnedsättning får möjlighet till delaktighet på jämlika villkor i ett digitalt sammanhang:

- tillgång till digitala lösningar
- tillgänglighet och användbarhet
- tillgång till digitala hjälpmedel och kompetens om användning.

Tillgång till digitala lösningar

I vilken mån individer med funktionsnedsättning har tillgång till digital teknik och internet beror bland annat på socioekonomiska faktorer. Det betyder att personer ska ha råd med och vill prioritera att köpa den tekniska utrustningen. Personer med funktionsnedsättning lever generellt i en svårare ekonomisk situation än befolkningen i stort.⁸⁵ SCB:s uppföljning tyder dock på att de allra flesta har tillgång till internet i hemmet och att tillgången ökar. Det gäller både bland personer med och utan funktionsnedsättning.

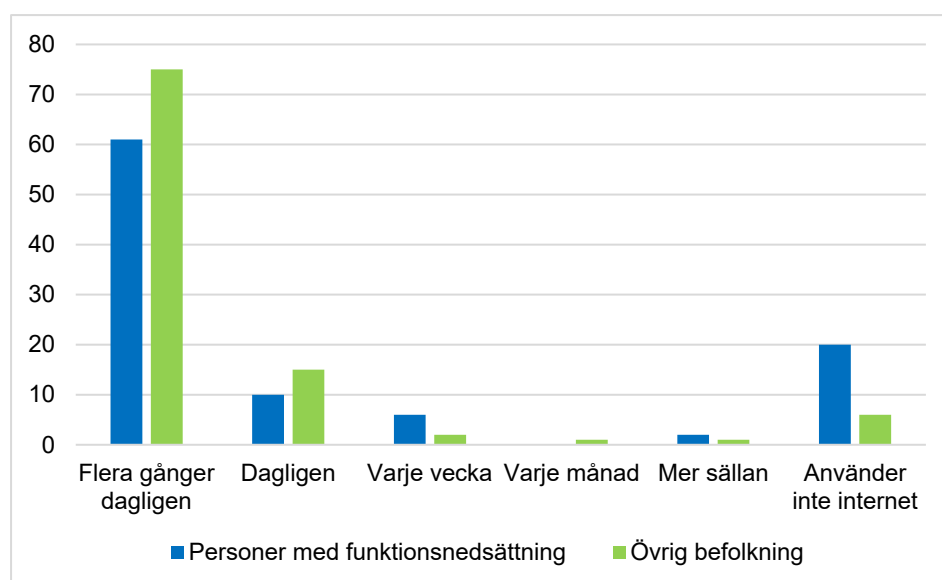
I undersökningen Svenskarna och internet finns funktionsnedsättning med som en parameter. Undersökningen hade år 2020 knappt 3 000 svaranden varav cirka 200 uppgav sig ha en funktionsnedsättning. Av

⁸⁵ SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC).

svarande som hade en funktionsnedsättning uppgav 20 procent att de inte använde internet alls och 9 procent att de använde internet sällan. Detta ska jämföras med svaren från övriga deltagare där 6 procent angav att de inte använde internet och 4 procent att de gjorde det sällan.⁸⁶

Kommuners uppföljning av tillgången till internet i särskilda boenden för äldre och i boenden enligt LSS visade också att majoriteten har internetuppkoppling.⁸⁷

Diagram 11. Andel personer med och utan funktionsnedsättning som använder internet, 2020

Källa: Svenskarna och internet, Internetstiftelsen

Tillgänglighet och användbarhet

Det sker ingen systematisk uppföljning om digital tillgänglighet. Uppföljningen av lagen (2018:1937) om tillgänglighet till digital offentlig service (DOS-lagen) som trädde i kraft i januari 2019 kan dock ge en indikation. Myndigheten för digital offentlig service (DIGG) har ansvar för att ge stöd i tillgänglighetsanpassning och att utföra tillsyn.

⁸⁶ Internetstiftelsen (2021) Svenskarna och internet 2021.

⁸⁷ Rådet för kommunala analyser, Kolada.

DIGG publicerade sin första rapport om övervakning av DOS-lagen i slutet av 2021. Hur övervakningen ska gå till är styrd av ett genomförandebeslut från EU-kommissionen. Totalt har 307 webbplatser från statliga myndigheter, kommuner och regioner⁸⁸ undersökts i ett stickprovsurval. Av dessa har 282 fått en förenklad övervakning som är automatiserad och 25 har pekats ut för ingående granskning.⁸⁹ Sex mobila applikationer ingick i stickprovet.

Syftet med granskningen var att undersöka om de granskade webbplatserna levde upp till standarden EN 301 549.⁹⁰ Ingen webbplats bedömdes vara helt förenlig med standarden. För de webbplatser som har blivit ingående granskade ger DIGG dock de granskade aktörerna en möjlighet att åtgärda bristerna. Vid omgranskning har stora förbättringar påvisats vilket visar att tillsynen leder till ökad tillgänglighet.

Digitala hjälpmedel

Utvecklingen går mot att hjälpmedelsfunktioner i högre utsträckning blir en del av de ordinarie lösningarna, till exempel inbyggda förstoringsprogram eller talsynteser. Begripsam följde år 2017 upp tillgången till digitala hjälpmedel och identifierade ett antal utmaningar och ojämlikheter. Undersökningen visade till exempel att tillgången till hjälpmedel är störst i skolåldern och sämst för äldre personer. Personer utan sysselsättning eller med sämre ekonomi har tillgång till hjälpmedel i mindre utsträckning än övriga, medan personer med synnedsättning har bäst tillgång till digitala hjälpmedel.⁹¹

Det krävs också att den som använder digitala lösningar lär sig sina hjälpmedel, eller de hjälpmedelsfunktioner som finns inbyggda, och hur de

⁸⁸ I urvalet ingick 74 statliga, 20 regionala, sju lokala och fyra övriga offentligrättsliga organ.

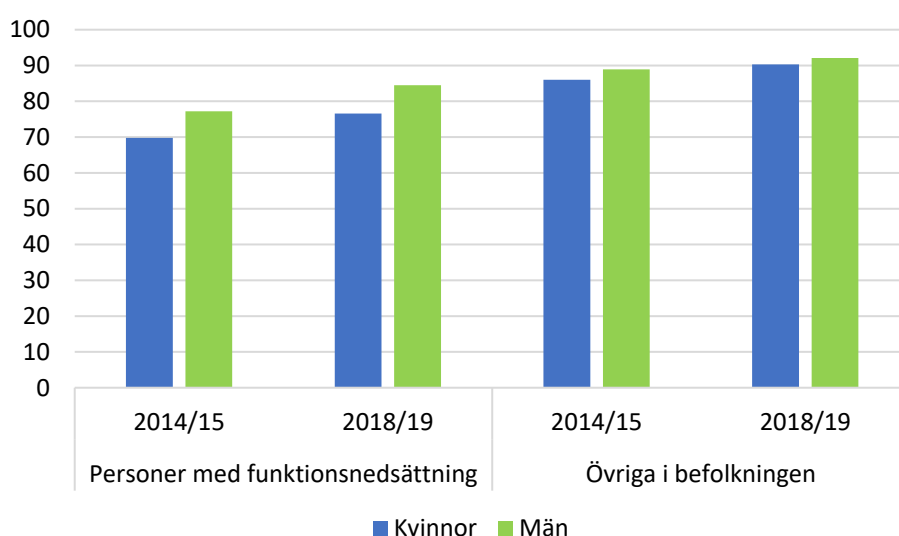
⁸⁹ 19 av dessa var webbplatser.

⁹⁰ EN 301 549 är en gemensam europeisk standard med tillgänglighetskrav för it. Den kan användas för upphandling men är numera också inarbetad i EU:s medlemsstaters lagstiftning för tillgänglig webb och mobila applikationer.

⁹¹ Begripsam (2017) Tillgång till hjälpmedel.

digitala lösningarna fungerar i övrigt. Även SCB:s undersökning om levnadsvillkor visar att det är mindre vanligt att använda tjänster på internet bland personer med funktionsnedsättning än i den övriga befolkningen. Undersökningen från 2018/19 visade att det i likhet med annan IT-användning är främst bland äldre som dessa skillnader finns.⁹²

Diagram 12. Andel (%) personer över 16 år som brukar betala räkningar, boka, beställa eller köpa något över internet⁹³, 2014/15 och 2018/19

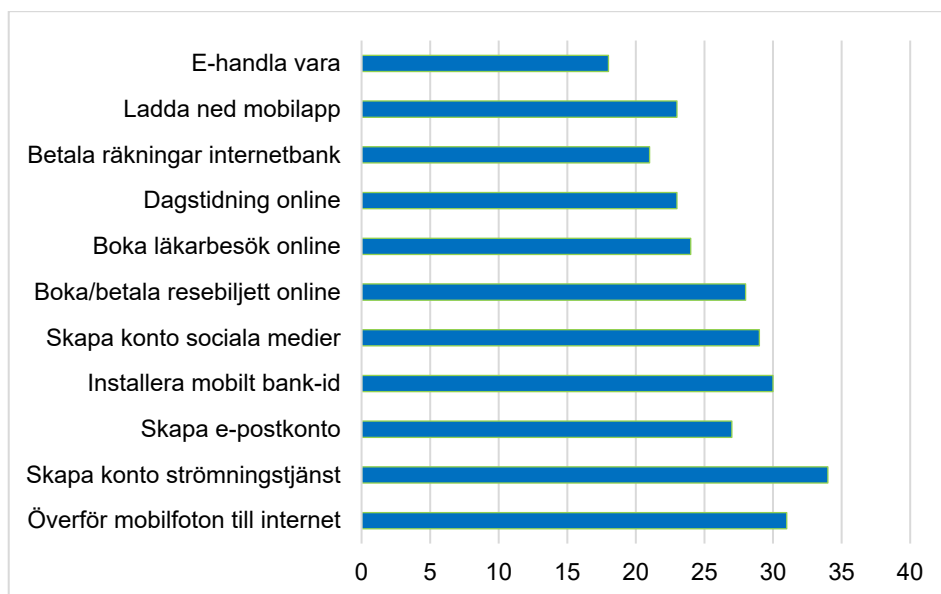
Källa: SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC)

I Internetstiftelsens undersökning av svenskarnas internetanvändning från 2020 var personer med funktionsnedsättning överrepresenterade bland personer som behövde mycket stöd i användningen av digitala tjänster. Störst var skillnaden när det gällde att boka eller betala biljetter online. I undersökningen uppgav 17 procent av alla svarande med funktionsnedsättning att de skulle be om hjälp jämfört med 11 procent bland det totala antalet svarande.

⁹² SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC)

⁹³ Har svarat ja på åtminstone en av frågorna: Brukar du eller din partner betala räkningar på internet? Brukar du boka, beställa eller köpa något på internet?

Diagram 13. Andel (%) personer med funktionsnedsättning som behöver stöd i användning av digitala tjänster, 2020

Källa: Digitalt utanförskap 2020 Q1, En delrapport av undersökningen Svenskarna och internet

Bristande kunskap om digitala verktyg uppges i flera undersökningar vara en orsak till digitalt utanförskap. Märkbart fler personer med funktionsnedsättning svarade att internet är svårt i Begripsams och PTS undersökning Svenskarna med funktionsnedsättning och internet.⁹⁴ När MFD:s undersökningspanel fick svara på frågor om hinder i användningen av digitala verktyg listade de bristande kunskap som en av huvudorsakerna. Nästan en tredjedel angav att de behövde hjälp att använda digitala verktyg.⁹⁵

Digitaliseringens särskilda utmaningar

Utvecklingen inom artificiell intelligens (AI) går mycket snabbt och både privata och offentliga aktörer arbetar med nya användningsområden. AI-tjänster kan bidra till bättre förutsättningar för en inkluderande jämlikhet för kvinnor och män med funktionsnedsättning. Den ökade AI-

⁹⁴ Begripsam och PTS (2020) Svenskarna med funktionsnedsättning och internet.

⁹⁵ MFD:s undersökningspanel, enkät 32 våren 2021.

användningen kan samtidigt medföra risker för snedvridningseffekter och diskriminering. AI tenderar att lära sig rådande normer om hur något är eller ser ut, och sedan reproducera och förstärka dessa. AI riskerar därmed att föra vidare och förstärka normer. Med den snabba utvecklingen behövs sätt att följa upp hur AI används för att förbättra förutsättningarna för inkludering och hur uppföljningen kan bidra till att förebygga diskriminerande användning.

FN:s särskilda rapportör för konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning har nyligen i en rapport fördjupat sig i AI. Sammanfattningsvis konstateras att nyttan med AI måste tas tillvara, att riskerna måste erkännas och att mer fakta måste fram utifrån genomförandet av konventionen. Rekommendationer lämnas till staterna om t.ex. lagstiftning och upphandling.⁹⁶

Ovan redovisas tre olika faktorer som är avgörande för hur digital inkludering på jämlika villkor kan uppnås. Dessa faktorer berör alla samhällsområden och uppföljning av utvecklingen mot det funktionshinderspolitiska målet kommer därför behöva ske på bred front.

Behov av mer kunskap

Det finns undersökningar som visar hur personer med funktionsnedsättning upplever sin digitala vardag. Det saknas dock kunskap om vilka insatser som leder till ökad delaktighet, och varför. Kunskap saknas också om hur tillgängliga webbplatser och mobila applikationer och dess övervakning successivt leder till en ökad upplevelse av delaktighet. Post- och telestyrelsens och Begripsams studier ger fördjupade resultat kring internetanvändning i relation till SCB:s undersökning om levnadsförhållanden. Under 2022 planeras uppföljningen av undersökningen Svenskarna med funktionsnedsättning och internet publiceras, vilken kan visa på eventuell utveckling sedan den senaste undersökningen 2020.

⁹⁶ FN:s råd för mänskliga rättigheter (2021) Rights of persons with disabilities. Report of the Special Rapporteur on the rights of persons with disabilities.

Kunskap och stöd behövs också om hur statliga myndigheter, kommuner och regioner kan arbeta med universell utformning i den egna organisationen. Behovet av det är särskilt stort inom ett område som digitalisering där utvecklingen går mycket fort.

Offentlig upphandling

Genom att ställa krav på tillgänglighet vid upphandling kan statliga myndigheter, kommuner och regioner förbättra tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning. Det bidrar till att fler lokaler, produkter och tjänster blir tillgängliga och enklare att använda. Utgångspunkten behöver vara att så många som möjligt ska kunna använda det som köps in och att ställa krav utifrån det.⁹⁷

Att ställa krav på tillgänglighet i offentlig upphandling är också reglerat i lag.⁹⁸ Offentliga aktörer som ska upphandla varor eller tjänster som ska användas av fysiska personer är skyldiga att ställa tillgänglighetskrav vid upphandlingen. Det gäller oavsett om det som upphandlas ska användas av allmänheten eller av personal på den upphandlande myndigheten.

Upphandlingsmyndigheten har tagit fram stöd för hur statliga myndigheter, kommuner och regioner kan inkludera tillgänglighet i upphandlingsprocessen.⁹⁹ Den data som finns om offentliga upphandlingar visar inte hur vanligt det är att statliga myndigheter, kommuner och regioner ställer krav på tillgänglighet i upphandling. Det finns heller inte i dagsläget möjlighet att följa upp hur väl olika typer av

⁹⁷ I den nationella strategin för funktionshinderspolitiken ingår Upphandlingsmyndigheten i samhällsområdet offentlig upphandling.

⁹⁸ Se exempelvis lag (2016:1145) om offentlig upphandling, tekniska krav 9 kap. 2 § och kvalitetssäkringsstandarder 15 kap. 14 § och lag (2016:1146) om upphandling inom försörjningssektorerna, tekniska krav 9 kap. 2 § och kvalitetssäkringsstandarder 14 kap. 18 §.

⁹⁹ Upphandlingsmyndigheten: <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/om-hallbar-upphandling/socialt-hallbar-upphandling/upphandla-varor-och-tjanster-som-ar-tillgangliga-for-alla/>

tillgänglighetskrav efterlevs, eller i vilken mån det leder till att varorna och tjänsterna kan användas av fler.

Krav på tillgänglighet i upphandling

I sin årliga uppföljning av hur statliga myndigheter, kommuner och regioner arbetar med tillgänglighet och delaktighet ställer MFD en fråga om tillgänglighet i upphandling. Enligt enkäten för 2021 hade två tredjedelar av alla statliga myndigheter helt eller delvis inkluderat tillgänglighet i upphandling. Över 90 procent av alla svarande kommuner hade ställt krav i åtminstone några upphandlingar, och en fjärdedel av kommunerna hade gjort det i alla eller i de flesta upphandlingarna. Alla regioner hade ställt krav på tillgänglighet i någon upphandling under de senaste åren och över hälften hade gjort det i alla eller i de flesta upphandlingarna.¹⁰⁰

Frågorna i den årliga enkäten är allmänt hållna och ger ingen ytterligare information om när och hur offentliga aktörer inkluderar tillgänglighet i upphandling. Den ger heller inga svar på varför offentliga aktörer inte gör det. MFD genomförde därför en fördjupande studie om detta under 2021. I studien ingick en enkätundersökning och djupintervjuer. Enkäten skickades ut till 291 statliga myndigheter och MFD fick in 210 svar. Intervjuer gjordes med totalt 14 statliga myndigheter och urvalet inkluderade både myndigheter som i enkäten svarade att de hade ställt krav på tillgänglighet i upphandling och myndigheter som inte hade ställt sådana krav.¹⁰¹

I den fördjupande enkäten angav runt en tredjedel av de svarande att de hade ställt krav i upphandling över eller under tröskelvärdena¹⁰² och runt hälften av dessa hade ställt krav både över och under tröskelvärdena. Det

¹⁰⁰ Se MFD (2021) Uppföljning av myndigheter 2021: resultat och tabeller; MFD (2021) Uppföljning av regioner 2021: resultat och tabeller och MFD (2021) Uppföljning av kommuner 2021: resultat och tabeller.

¹⁰¹ MFD:s kartläggning bland myndigheter om tillgänglighet i upphandling, 2021.

¹⁰² Tröskelvärdet är den beloppsgräns som avgör vilka regler en upphandling ska följa.

är en skillnad från MFD:s årliga enkät vilket delvis kan bero på att frågorna är formulerade olika. Det kan också bero på att personerna som har svarat på den fördjupande enkäten om offentlig upphandling har haft särskild kompetens i upphandlingsfrågor och därför har kunnat svara på ett mer informerat sätt.

Tabell 7. Andel (%) svaranden som har ställt krav på tillgänglighet i offentlig upphandling, 2021

Ja	I upphandling över tröskelvärdena	31
	I upphandling under tröskelvärdena	30
Nej		55

Källa: MFD:s enkät till statliga myndigheter om tillgänglighet i upphandling, 2021

Tabell 8. Andel (%) svaranden om hur ofta de har ställt krav på tillgänglighet i offentlig upphandling, 2021

I 0-25 procent av upphandlingarna	56
I 25-50 procent av upphandlingarna	15
I 50-75 procent av upphandlingarna	12
I 75-100 procent av upphandlingarna	18

Källa: MFD:s enkät till statliga myndigheter om tillgänglighet i upphandling, 2021

Utmaningar vid kravställning

I svaren på MFD:s enkät framgår en mängd svårigheter eller utmaningar som myndigheter upplever när de ska ställa krav på tillgänglighet i upphandling. Dessa utmaningar handlar till exempel om bristande intern kompetens och kunskap om hur och när krav på tillgänglighet ska ställas i upphandlingen. Denna brist kopplas av flera svarande till en generell okunskap om vad tillgänglighet är i relation till andra frågor om inkludering. Kopplingen till generell kvalitetsnytta är också svag. Myndigheter uttrycker slutligen en farhåga för att marknaden inte kan tillgodose de tillgänglighetskrav som ställs i upphandlingen.

Myndigheterna nämner ramavtalen som en särskild utmaning. Det finns en förväntan om att ramavtalen redan innehåller krav på tillgänglighet och att avropen därför inte behöver innehålla ytterligare krav. Då

formuleringar om tillgänglighet i ramavtalen ofta är allmänt hållna kan kompletterande krav bli nödvändiga. Myndigheter beskriver också en farhåga att det inte kommer några anbud när ytterligare tillgänglighetskrav ställs vid förnyad konkurrensutsättning.

Myndigheterna beskriver också att det är svårt att få ledningsstöd i upphandlingsprocessen eftersom det kräver specifik kunskap om verksamhetens behov. Den kunskapen saknas generellt hos de stödjande funktionerna. Det är också svårt för verksamheten att agera strategiskt utan ledningens stöd. Det kan vara svårt att veta vilka tillgänglighetskrav som är relevanta för det som ska köpas in, att hitta relevanta standarder eller motsvarande att ställa krav utifrån samt att få bekräftat att kraven efterlevs i anbud och leverans. Kraven behöver också ställas på ett sätt så att de går att förstå och att det går att följa upp dem.

Övriga utmaningar som myndigheterna beskriver är att krav på tillgänglighet inte står i proportion till det som beställs, att kraven är kostnadsdrivande eller att de kan leda till minskad konkurrens.

Behov av stöd

Många svarande myndigheter anger också i fritextsvar en mängd stöd som de skulle behöva för att öka kraven på tillgänglighet i upphandling. De stöd som finns skulle behöva fördjupas och utvecklas. Det gäller till exempel stöd för att öka kunskapen inom myndigheten. Flera myndigheter efterlyser konkreta formuleringar som kan användas i avropen för att ställa krav på tillgänglighet, gärna krav som redan har testats och som har fungerat. Flera myndigheter efterlyser också möjligheten att hitta information om lagar, regler och stöd kopplade till tillgänglighet i offentlig upphandling samlat på ett ställe.

Myndigheterna önskar också stöd i att avropa från ramavtalen. Det finns en önskan om att kravställning på tillgänglighet ska hanteras redan vid ramavtalsupphandlingen så att avropande myndighet inte behöver hantera det vid avrop.

Några myndigheter efterlyser också stöd i interna rutiner och arbetsätt som förenklar identifiering av rätt tillgänglighetskrav vid upphandling och även av uppföljning av de ställda kraven.

Förutsättningar för bättre uppföljning

Få myndigheter genomför uppföljning av de krav på tillgänglighet som har ställts i en upphandling för att säkerställa att kraven har uppfyllts. Myndigheterna listar också just kravställning som en utmaning, bland annat att det är svårt att ställa krav som går att följa upp. Det tyder på att det finns ett behov av och ett önskemål om kunskapsutveckling för förbättrad uppföljning.

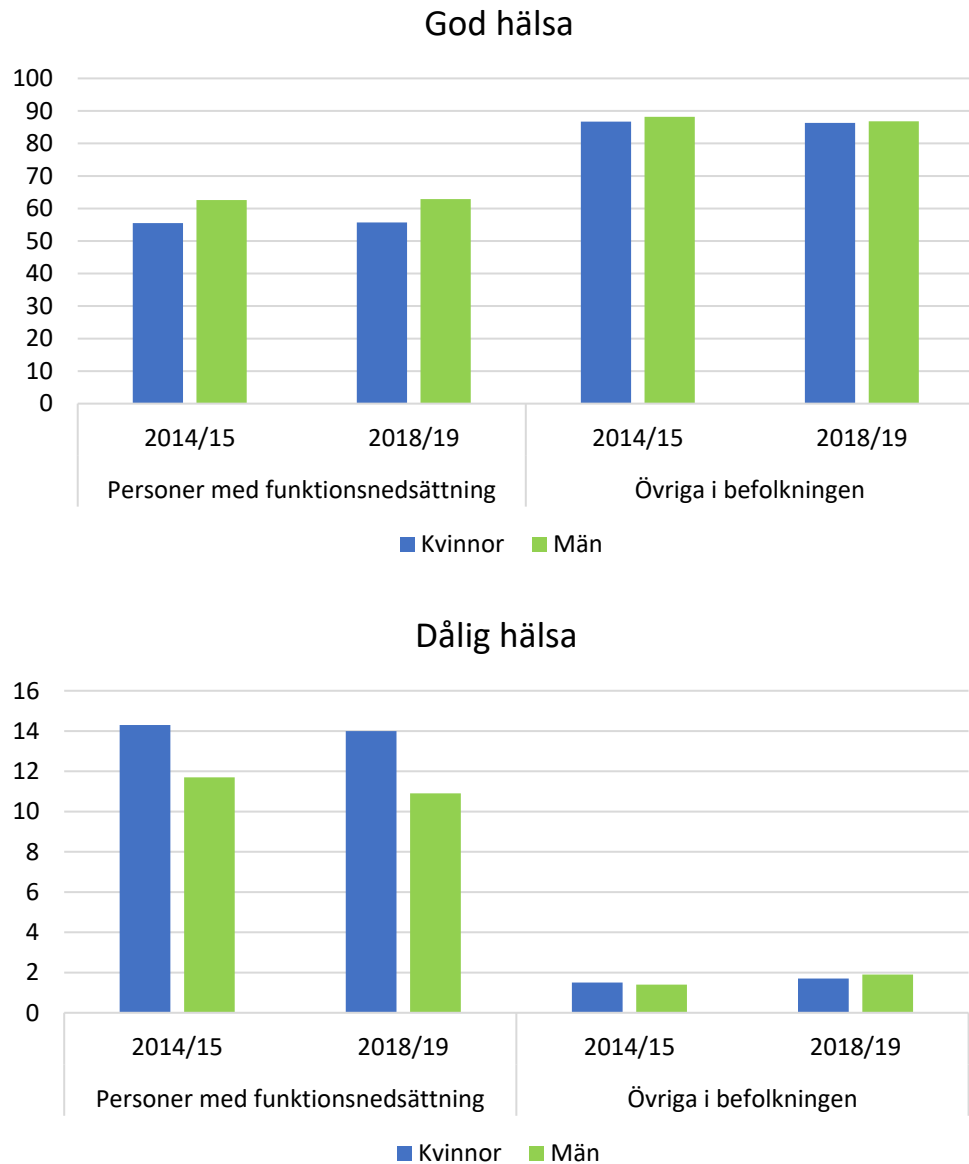
Hälsa, folkhälsa och social välfärd

Samhällsområdet hälsa, folkhälsa och social välfärd är brett och innefattar vård- och omsorgsinsatser under hela livet.¹⁰³ Området berör också många andra samhällsområden. En persons hälsa påverkas exempelvis av livssituationen i övrigt som sysselsättning och ekonomi, utbildning och möjligheten att vara delaktig i och påverka sitt samhälle och sin egen situation.

I flertalet undersökningar från SCB och Folkhälsomyndigheten skattar personer med funktionsnedsättning sin hälsa som sämre än befolkningen i övrigt. Av personer med funktionsnedsättning skattade 59 procent sin hälsa som god i SCB:s undersökning av levnadsförhållanden från 2018/19, att jämföra med drygt 87 procent inom den övriga befolkningen. En signifikant lägre andel kvinnor än män med funktionsnedsättning skattade sin hälsa som god.

¹⁰³ I den nationella strategin för funktionshinderspolitiken ingår följande myndigheter i samhällsområdet hälsa, folkhälsa och social välfärd: Folkhälsomyndigheten, Försäkringskassan, Inspektionen för vård och omsorg och Socialstyrelsen.

Diagram 14. Andel (%) personer över 16 år som skattar sin hälsa som god respektive dålig, 2014/15 och 2018/19

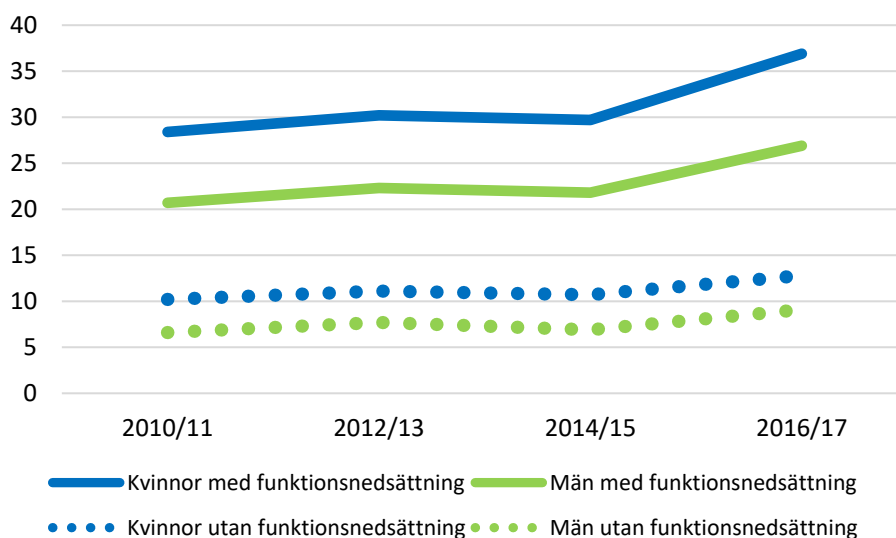

Källa: SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC)

Det var också vanligare att personer med funktionsnedsättning upplevde nedsatt psykiskt välmående och hade tankar på suicid eller hade gjort suicidförsök. Kvinnor skattade sin psykiska hälsa sämre än män i övriga befolkningen och detsamma gällde bland personer med

funktionsnedsättning.¹⁰⁴ Barn och unga i skolåldern och som har en funktionsnedsättning angav en sämre psykisk hälsa än barn och unga utan funktionsnedsättning och sämre psykisk hälsa var vanligare bland flickor än pojkar.¹⁰⁵

Diagram 15. Andel (%) som anger att de upplever nedsatt psykiskt välbefinnande, bland personer med funktionsnedsättning och övriga befolkningen 16–84 år, 2010/11–2016/17

Källa: Folkhälsomyndighetens folkhälsoenkät

Vård- och omsorgspersonalens kunskap

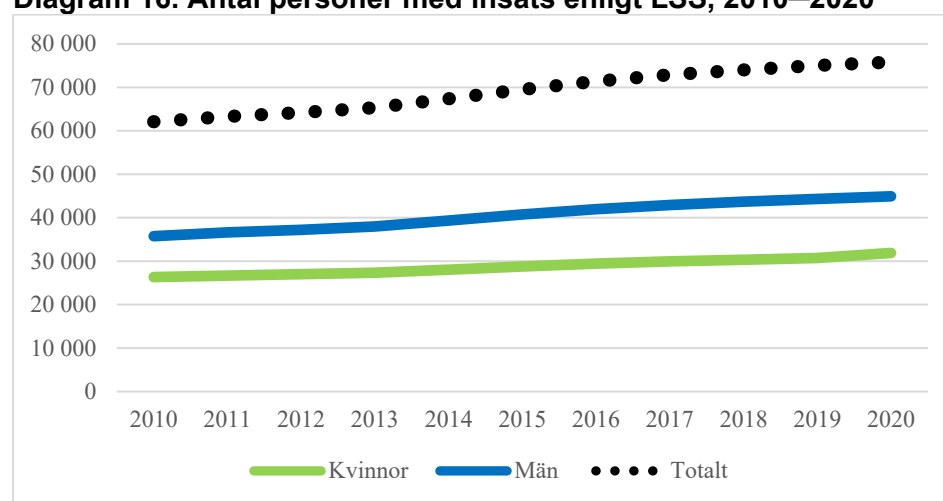
Nationell statistik om hälsa antyder att personer med funktionsnedsättning möter särskilda utmaningar i mötet med vård och omsorg som påverkar den psykiska och fysiska hälsan negativt. Orsakerna till detta är många och komplexa. En orsak kan handla om bristande kunskap och kompetens hos vård- och omsorgsverksamheter.

¹⁰⁴ Folkhälsomyndighetens folkhälsoenkät. Indikatorn nedsatt psykiskt välbefinnande utgår från frågor om bland annat det egna humöret, aktiviteten och vardagslivet.

¹⁰⁵ Skolbarns hälsovanor 2017/18 – Hälsa och mobbning bland barn med funktionsnedsättning, underlag till MFD, 2020-04-17.

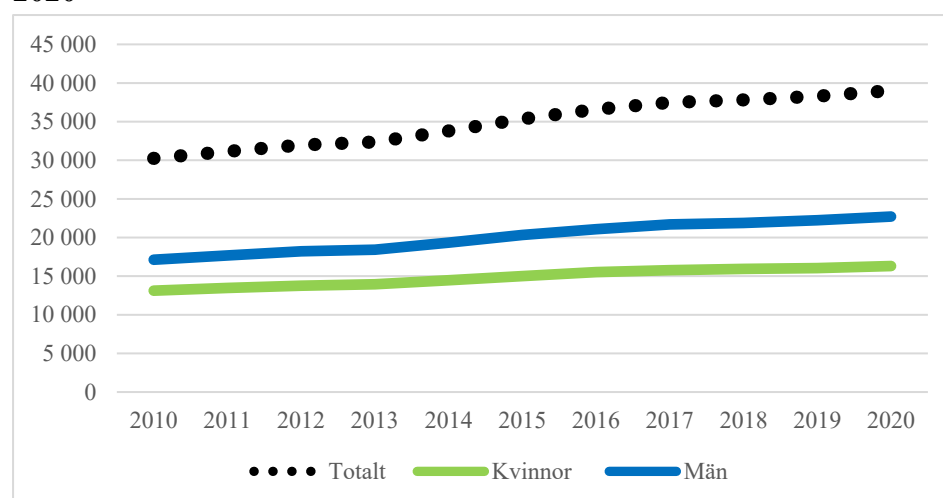
Den 1 oktober 2020 hade cirka 75 800 personer någon verkställd insats enligt LSS. Av dessa var 41 procent kvinnor och 59 procent män. Antalet personer som haft någon verkställd insats har stadigt ökat över tid, med 21 procent sedan 2010. Den största insatsen enligt LSS är daglig verksamhet som år 2020 stod för 51 procent av samtliga insatser. Daglig verksamhet och boende för vuxna har länge varit de två största insatstyperna inom LSS. De är båda omfattande insatser som riktar sig till vuxna personer och pågår ofta under en stor del av personens liv.

Diagram 16. Antal personer med insats enligt LSS, 2010–2020

Källa: Socialstyrelsen, Registret över insatser enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade

Diagram 17. Antal personer i daglig verksamhet enligt LSS, 2010–2020

Källa: Socialstyrelsens officiella statistik

Under 2021 hade endast 64 procent av den tillsvidareanställda personalen inom bostäder med särskild service för vuxna, respektive 38 procent av personalen inom bostäder med särskild service för barn och unga, en grundutbildning inom vård och omsorg. Bland visstidsanställd personal var motsvarande siffror ännu lägre. Det visar en kartläggning från Socialstyrelsen.¹⁰⁶

Kunskapsbristen inom LSS kan få allvarliga konsekvenser för enskildas hälsa. Exempelvis visar en undersökning från Socialstyrelsen år 2013 att risken att personer som bor i gruppbostad enligt LSS dör i cancer är större än för övriga befolkningen. När personalen saknar kompetens att se tecken på sjukdom ökar risken att sjukdomen inte upptäcks i tid.¹⁰⁷ Ytterligare en uppföljning från Socialstyrelsen år 2016 visade på ojämlig akutsjukvård vid hjärtsjukdom. Personer med insatser enligt LSS fick behandling med ballongvidgning (PCI) hälften så ofta som andra hjärtinfarktpatienter.¹⁰⁸ Det finns behov av en uppdaterad översyn av tillgången till jämlik sjukvård för personer med insatser enligt LSS.

Personer med funktionsnedsättning som har sökt vård för psykisk ohälsa vittnar också om att vården i allt för stor utsträckning har fokuserat på underliggande diagnoser eller funktionsnedsättningar, snarare än de problem och svårigheter som personen söker vård för.¹⁰⁹ Det kan i sin tur bero på attityder och förutfattade meningar om personer med olika typer av funktionsnedsättning.

Mycket forskning visar också att äldre personer får ett sämre stöd från vård och omsorg. Till exempel utesluts äldre personer ofta ur forskningsstudier, vilket riskerar att påverka kunskapen om sjukdom och

¹⁰⁶ Socialstyrelsen (2021) Kompetens i LSS-boenden.

¹⁰⁷ Socialstyrelsen (2013) Vård, insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning.

¹⁰⁸ Socialstyrelsen (2016) Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning. Lägesrapport 2016.

¹⁰⁹ Samordnad utveckling för god och nära vård (2021) God och nära vård – Rätt stöd till psykisk hälsa, SOU 2021:6.

behandling för äldre.¹¹⁰ En föreställning hos äldre personer själva och hos vård- och omsorgsgivare om att fysisk och psykisk ohälsa tillhör ålderdomen kan också begränsa förebyggande insatser. Det kan också innebära att äldre personer söker vård för sent. Det visar bland annat en undersökning som MFD har genomfört med fokus på psykisk hälsa och suicidprevention.¹¹¹

Stärkt samordning mellan verksamheter

Särskilt personer med flera eller komplexa funktionsnedsättningar har många och omfattande vård- och omsorgsinsatser. För att det ska fungera krävs samordning och kunskapsöverföring mellan berörda aktörer. När sjukvård och socialtjänst behöver samordna sina insatser ska en samordnad individuell plan (SIP) erbjudas. Hur väl det fungerar skiljer sig åt mellan vård- och stödgivare, i olika delar av landet och för personer med olika behov. Det kan till exempel ta tid att få en SIP eller att den inte implementeras som det är tänkt. När samordningen inte fungerar som den ska hamnar mer ansvar på den enskilde individen och dennes anhöriga, vilket kan vara både tidskrävande och stressande.

Processer för att öka kvalitet och samordning mellan olika vård- och omsorgsinsatser pågår. Ett sådant är Socialstyrelsens förslag att genom registerinsamling kunna följa patienters väg i vårdkedjan. Det kan bidra till ökad patientsäkerhet och ett förbättrat kvalitetsarbete hos vårdgivaren.¹¹²

¹¹⁰ Jönson, Håkan et al. (2021) Perspektiv på ålderism. Linköping universitet.

¹¹¹ MFD:s slutredovisning frågeområde A-E: Individuell analys inför en kommande nationell strategi inom området psykisk hälsa och suicidprevention, 2021. Dnr: 2020/0361.

¹¹² Socialstyrelsens (2021) Uppföljning av primärvård och omställningen till en mer nära vård, deluppdrag I – Nationell insamling av registeruppgifter från primärvården.

Tidiga insatser nödvändiga

När stöd och anpassningar har för låg kvalitet, sätts in sent eller inte möter behoven hos användarna påverkas användarnas självständighet och livskvalitet. Därför behöver ansvariga aktörer arbeta förebyggande och även sätta in insatser så tidigt som möjligt.¹¹³ Inspektionen för vård och omsorg beskriver att långa väntetider för socialtjänsten får negativa konsekvenser för både individen och kommunen.¹¹⁴ Under pandemin har väntetiderna blivit allt längre. Under 2020 var den genomsnittliga väntetiden för olika insatser enligt LSS och socialtjänstlagen mellan fyra och arton månader. Väntetiderna skiljde sig mycket mellan kommuner och typ av insats.¹¹⁵

Barn och unga med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning (NPF) löper också ökad risk för fysisk och psykisk ohälsa. Forskning visar att tidiga och samordnade insatser är avgörande för barns och ungas hälsa och möjligheter att delta i samhället på lika villkor. Fortfarande har många barn och unga med NPF och deras familjer utmaningar i mötet med vård- och stödverksamheter.¹¹⁶

Utmaningar finns också i övergången från barn- till vuxensjukvård och i övergången från insatser som riktar sig till barn och unga till insatser för vuxna. Det kan få allvarliga konsekvenser som försämrad hälsa, att personer söker vård för sent och i förlängningen till en ökad dödlighet. Framför allt förbereds unga personer inte i tillräcklig utsträckning på vad övergången kommer att innebära, enligt en uppföljning från Vårdanalys.

¹¹³ Se Framtidens socialtjänst (2021) Hållbar socialtjänst – En ny socialtjänstlag, del 1 och 2, SOU 2020:47.

¹¹⁴ IVO (2019) Lång väntan på socialtjänstinsatser får konsekvenser för både individ och kommun. Iakttagelser från IVO, nr 1/2019.

¹¹⁵ Socialstyrelsens statistik om ej verkställda beslut, 2020.

¹¹⁶ MFD:s slutredovisning frågeområde A-E: Individuell analys inför en kommande nationell strategi inom området psykisk hälsa och suicidprevention, 2021. Dnr: 2020/0361.

Tidig och förbättrad information samt systematisk uppföljning av insatser har visat sig ge goda resultat.¹¹⁷

Välfärdsteknik innebär möjligheter

Välfärdsteknik och andra digitala verktyg kan bidra till ökad självständighet för personer med behov av vård- och stödinsatser. Med hjälp av välfärdsteknik kan personer sköta vissa uppgifter på egen hand som annars hade krävt stöd av assistenter eller annan typ av personal. Det gäller till exempel möjligheten att sköta basal hygien med hjälp av ett automatiskt duschsystem. Det gör det också möjligt för personer att vara mer delaktiga i beslut. Personer som får stöd från hemtjänsten kan vara med och handla digitalt i stället för att hemtjänsten handlar i butiken, och därmed i större utsträckning kunna välja varor.¹¹⁸

För att på bästa sätt kunna dra nytta av de fördelar som välfärdstekniken innebär behöver brukare och personal ökad kunskap om tekniken och hur den kan användas. Personal behöver också kunna ge brukare stöd i användningen av tekniken.¹¹⁹ Socialstyrelsen har i uppdrag att främja och följa upp på användningen av välfärdsteknik i stöd- och omsorgsverksamheter. I sin senaste rapport konstaterar myndigheten att digitaliseringen har skyndats på under pandemin, men att många projekt förblir i prövningsfasen. Utmaningar som utförare möter rör bland annat kompetens, ekonomi och den interna organiseringen.¹²⁰

¹¹⁷ Vård- och omsorgsanalys (2019) Förberedd och sedd. Förutsättningar vid övergången från barn- till vuxensjukvård.

¹¹⁸ MFD: <https://www.mfd.se/verktyg/arbete-med-digital-teknik/nyttan-med-valfardsteknik/>

¹¹⁹ MFD (2021) Välfärdsteknik och e-tjänster – Redovisning av ett regeringsuppdrag att stödja kommunerna med kunskap.

¹²⁰ Socialstyrelsen (2021) E-hälsa och välfärdsteknik i kommunerna 2021. Uppföljning av den digitala utvecklingen i socialtjänsten och den kommunala hälso- och sjukvården.

Kultur och fritid

Kultur och fritid omfattar en mängd skilda verksamheter och många involverade aktörer på lokal, regional och statlig nivå.¹²¹ Kommuner, civilsamhälle och föreningsliv är viktiga aktörer. I begreppet fritid ingår exempelvis att umgås med vänner och familj och att utöva olika intressen. Det kan vara att idrotta, vara aktiv inom föreningslivet, besöka kulturarrangemang eller bibliotek, läsa eller vistas i naturen. Det kan också vara att gå till en ungdomsgård, delta i en kulturskola, studiecirkel- och kursverksamhet eller liknande.

Att ha en tillfredställande och meningsfull fritid och att kunna utöva eller delta i olika kultur- och fritidsaktiviteter är viktigt för både hälsan och välbefinnandet.¹²² Det ger en individ sociala sammanhang, gemenskap, upplevelser och är personligt utvecklande. Inom kultur- och fritidsområdet finns dessutom flera möjligheter att både delta i och lära sig om demokratiska processer, och att engagera sig i samhällsfrågor. Att öka möjligheten för en aktiv fritid är inte minst viktigt för barn och unga. Barns rätt till fritid, kultur och lek slås fast i barnkonventionen och är en viktig aspekt i barns rätt till utveckling.

Kultur- och fritidsaktiviteter

Nationell statistik¹²³ visar att personer med funktionsnedsättning besöker kulturarrangemang i lägre utsträckning än övrig befolkning. Kvinnor är generellt mer aktiva kulturkonsumenter än män, vilket gäller både bland personer med funktionsnedsättning och bland den övriga befolkningen. Under 2018/19 hade 58 procent av personer med funktionsnedsättning

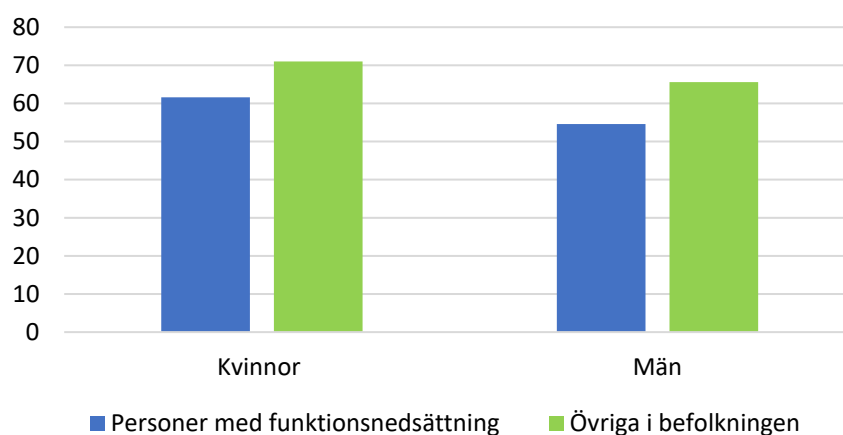
¹²¹ I den nationella strategin för funktionshinderspolitiken ingår följande myndigheter i samhällsområdet kultur och fritid: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, Statens Kulturråd och Riksantikvarieämbetet.

¹²² Se exempelvis All-Party Parliamentary Group on Arts Health and Wellbeing (2017) *Creative Health, The Arts for Health and Wellbeing*, och MUCF (2020) *UNG IDAG 2020. Ungas rätt till en meningsfull fritid – tillgång, trygghet och hinder*.

¹²³ SCB, *Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC)*.

besökt teater, konsert, museum eller liknande någon gång. Bland övriga i befolkningen var motsvarande andel 68 procent. Kvinnor deltog i högre utsträckning än män. Den skillnaden återfanns i lika hög grad bland personer med funktionsnedsättning som i övrig befolkning.

Diagram 18. Andel (%) personer 16 år eller äldre som besökt teater, konsert, museum eller liknande minst en gång det senaste året, 2018/19

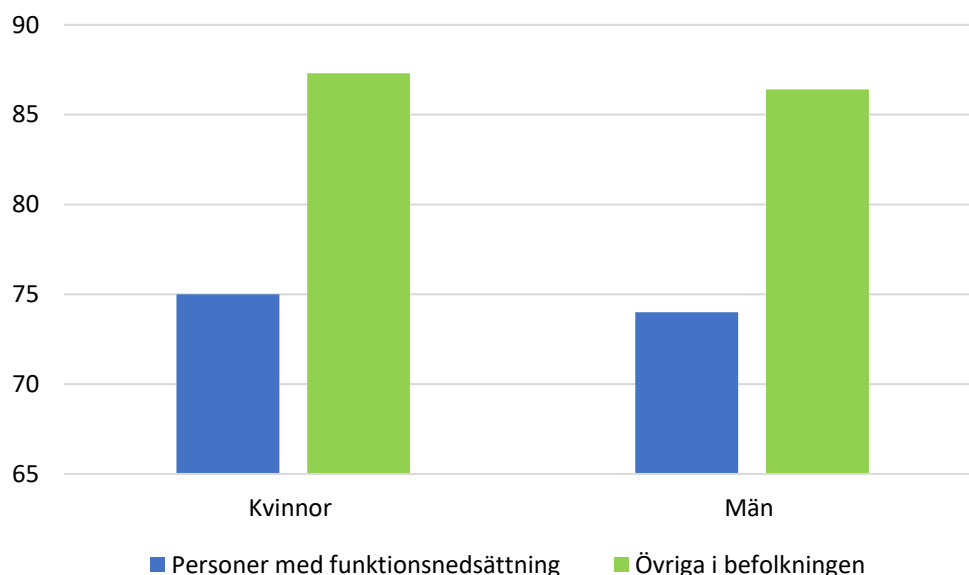
Källa: SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC)

Deltagandet bland personer med olika typer av funktionsnedsättning skiljde sig samtidigt åt vilket kan ge en indikation om de hinder som personer med funktionsnedsättning möter vid kulturarrangemang. Exempelvis besökte personer med nedsatt rörelseförmåga¹²⁴ kulturarrangemang i betydligt lägre utsträckning än övriga.

Personer med funktionsnedsättning idrottar i lägre utsträckning än den övriga befolkningen. Av personer med funktionsnedsättning hade 75 procent idrottat någon gång under det senaste året 2018/19, att jämföra med den övriga befolkningen där motsvarande andel var 87 procent.

¹²⁴ Undersökningen definierar det som personer med nedsatt, eller i hög grad nedsatt, rörelse- eller aktivitetsförmåga

Diagram 19. Andel (%) personer över 16 år som anger att de har idrottat¹²⁵ minst en gång de senaste 12 månaderna, 2018/19

Källa: SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC)

Undersökningarna visar också att personer med funktionsnedsättning i mindre utsträckning var medlemmar eller aktiva i en förening jämfört med den övriga befolkningen, vilket tyder på att det finns hinder även där. Det var vanligare att män med funktionsnedsättning var medlemmar i en idrotts- eller friluftsförening än kvinnor med funktionsnedsättning. Samma skillnad mellan kvinnor och män fanns i den övriga befolkningen. Personer med funktionsnedsättning var också i något lägre grad aktiva i en idrotts- eller friluftsförening jämfört med den övriga befolkningen. Män var generellt mer aktiva än kvinnor, och kvinnor med funktionsnedsättning var minst aktiva.¹²⁶

Unga möter hinder

Undersökningar visar att unga med funktionsnedsättning möter många hinder under sin fritid, vilket resulterar i att unga med

¹²⁵ Idrottat utomhus, på inomhusanläggning eller hemma.

¹²⁶ SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC).

funktionsnedsättning generellt har en mindre aktiv fritid än jämnåriga utan funktionsnedsättning.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) undersökte under 2020 vilka möjligheter och hinder som finns för ungdomar att ha en aktiv fritid. Undersökningen berörde fritidsaktiviteter och sociala aktiviteter, kulturella aktiviteter och ideellt arbete eller volontärarbete.¹²⁷ Unga med funktionsnedsättning upplevde i lägre utsträckning goda möjligheter att delta i samtliga typer av aktiviteter, jämfört med unga utan funktionsnedsättning. Det gällde även unga som är födda utrikes och unga hbtqi¹²⁸-personer. Det är därför sannolikt att personer som både har en funktionsnedsättning och är födda utrikes eller identifierar sig som hbtqi-person möter fler hinder i sin fritidsutövning.

Tabell 9. Andel (%) unga som upplever ganska eller mycket stora möjligheter att ha en aktiv fritid, 2018

	Fritidsaktiviteter och sociala medier	Kulturella aktiviteter	Ideellt arbete eller volontärarbete
Med funktionsneds.	76	71	58
Inrikes födda	84	81	67
Utrikes födda	77	66	60
Hetero-cis personer	85	80	67
Hbtqi-personer	76	75	61
Utan funktionsneds.	85	81	68

Källa: MUCF, Ung i dag 2020, Ungas rätt till en meningsfull fritid – tillgång, trygghet och hinder

I undersökningen framgick också ett antal utmaningar som kan förklara skillnaden i deltagande. Ungefär 30 procent av unga med funktionsnedsättning hade avstått från fritidsaktiviteter på grund av rädsla för att bli dåligt bemötta, jämfört med 11 procent av övriga unga. Unga med funktionsnedsättning upplevde också i större utsträckning att

¹²⁷ MUCF (2020) UNG IDAG 2020. Ungas rätt till en meningsfull fritid – tillgång, trygghet och hinder.

¹²⁸ Hbtqi är ett paraplybegrepp för homosexuella, bisexuella, transpersoner, personer med queera uttryck och identiteter och intersexpersoner.

aktiviteten inte var anpassad eller tillgänglig vilket försvårade deltagande. En tredjedel av alla svarande med funktionsnedsättning uppgav det som en orsak till att de hade avstått från att delta i aktiviteter, jämfört med 20 procent bland andra unga.

Liknande hinder i andra åldrar

Deltagare i Myndigheten för delaktighets undersökningspanel svarade 2019 på en enkät om fritidsutövande¹²⁹ och svaren ger en motsvarande och kompletterande bild till ovan av olika hinder för personer med funktionsnedsättning. Utöver att aktiviteter inte är tillgängliga eller anpassade beskriver de svarande ekonomiska hinder, att inte ha någon vän eller bekant att göra fritidsaktiviteter med och att det är svårt att ta sig till fritidsaktiviteten. Kvinnor angav i högre grad än män den ekonomiska situationen som ett hinder för att utföra fritidsaktiviteter, och det var främst yngre kvinnor som uppgav att ekonomin var begränsande.

Personer med kognitiv eller psykisk funktionsnedsättning eller med nedsatt rörelseförmåga som inte hade någon fritidsaktivitet ville i högre utsträckning än andra ändra på det. Svarande som utförde någon slags fritidsaktivitet upplevde generellt sin hälsa som god, jämfört med personer som inte gjorde någon aktivitet på fritiden.

Större missnöje med fritiden

Ledtrådar om vilka åtgärder som kan bidra till att fler kan ha en aktiv fritid återfinns också i svaren från personer som var nöjda med sin fritid. Mest nöjda med sin fritid var personer som ansåg sig ha tillgång till nödvändiga hjälpmedel för att kunna utöva fritidsaktiviteterna. Personer som tog del av fritidsaktiviteter som var särskilt riktade till personer med funktionsnedsättning var också i högre grad nöjda med sin fritid jämfört med personer som deltog i generella aktiviteter. I svaren framgick också

¹²⁹ Enkäten besvarades av totalt 2 260 paneldeltagare. Fritidsaktiviteter definierades i enkäten som aktiviteter man gör med viss regelbundenhet, till exempel varje vecka eller någon eller några gånger i månaden. Till exempel aktiviteter som att idrotta, motionera, dansa, sjunga i kör, måla eller simma.

att männen totalt sett var mer nöjda med sin fritid än kvinnorna. Det var också fler kvinnor som uttryckte ett direkt missnöje med sin fritid. Det gällde oavsett ålderskategori. Personer med kognitiv funktionsnedsättning var mer missnöjda med sin fritid jämfört med personer med nedsatt syn, hörsel eller rörelseförmåga.¹³⁰

Behov av kunskap och samverkan

Aktörer inom kultur- och fritidssektorn behöver lära sig så mycket som möjligt om sina målgrupper, exempelvis genom att ta reda på behov av individuella stöd eller anpassade verksamheter. I det arbetet möter aktörer några utmaningar. Det kan exempelvis handla om svårigheter att inhämta kunskap och erfarenheter från personer med funktionsnedsättning. Möjliga sätt att lösa en sådan kunskapsbrist kan vara att kontakta lokala funktionshinderorganisationer eller att bjuda in till fokusgrupper inför planering av aktiviteter. En annan utmaning för att kultur- och fritidssektorn ska kunna bli mer tillgänglig är att även andra samhällssektorers tillgänglighetsarbete behöver fungera. Exempelvis behöver det finnas tillgängliga transporter, anläggningar och lokaler, liksom ledsagning, assistans eller andra individuella stöd.

Det finns behov av samverkan och ett helhetsperspektiv för att främja en aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning. Representanter från kommunerna beskriver i MFD:s kartläggning Aktiv fritid¹³¹ att samverkan behövs mellan olika aktörer för att kunna utveckla aktiviteter och etablera en infrastruktur kring aktiviteterna som gör dem tillgängliga. Det framkommer även att det behövs ett uttalat ansvar hos en eller flera aktörer för att kunna utveckla aktiviteter och genomföra samverkan. Av de kommuner som besvarade MFD:s enkät var det ungefär 70 procent som angav att de har någon typ av samverkan mellan olika aktörer för att främja en aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning. De förvaltningar som är viktigast i arbetet med att möjliggöra en aktiv fritid

¹³⁰ MFD (2020) Redovisning av ett regeringsuppdrag om att kartlägga lokala och regionala satsningar samt tillgången till fritidshjälpmedel, statistikbilaga.

¹³¹ MFD (2020) Aktiv fritid - redovisning av ett regeringsuppdrag om att kartlägga lokala och regionala satsningar samt tillgången till fritidshjälpmedel.

för personer med funktionsnedsättning är socialförvaltningen och kultur- och fritidsförvaltningen. Generellt ansvarar socialförvaltningen för aktiviteter särskilt riktade till vissa personer med funktionsnedsättning.

Samverkan på lokal nivå kan ske mellan olika förvaltningar inom en kommun, mellan kommun och region eller inom samverkansförbund bestående av flera myndigheter som samverkar för att nå särskilda målgrupper. Det kan göra att behov kan samordnas och tillgodoses och att olika politikområden kan uppnå sina respektive målsättningar gemensamt.¹³²

Offentliga aktörer kan också i ökad utsträckning främja civilsamhällets insatser för en aktiv fritid för personer med funktionsnedsättning. För att lyckas är det viktigt att utforma krav som är rimliga i relation till civilsamhällets förutsättningar. MFD:s kartläggning Aktiv fritid visar att det tycks vara få kommuner som nyttjar möjligheten att främja civilsamhällets insatser för en ökad tillgänglighet till fritidsaktiviteter för personer med funktionsnedsättning. I studien uppgav 80 procent av kommunerna att de inte ställer krav på föreningslivet att personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i aktiviteter för att beviljas bidrag. Det var vanligare att kommuner hade särskilda bidrag för att tillgänglighetsanpassa aktiviteter. Cirka 70 procent av kommunerna uppgav att föreningar kan söka bidrag för att tillgänglighetsanpassa lokaler. En lika stor andel angav också att föreningar kan söka andra bidrag för att öka möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att delta i fritidsaktiviteter.

¹³² Det finns kommuner och regioner där hälso- och sjukvård, social omsorgsverksamhet och kultursektor samverkar, för att anordna både förebyggande och rehabiliterande kulturell verksamhet. Verksamheterna bedrivs under begrepp som kultur och hälsa, kultur för äldre, eller kultur i vården och är ofta riktade till personer med olika typer av funktionsnedsättning. För närmare läsning om samarbeten inom kultur och hälsa, se Kulturrådet (2018) Nationell översyn kultur och hälsa, samverkan och kunskapsutbyte mellan kultur- och hälsoområdet.

Demokratisk delaktighet

Till ett demokratiskt samhälle hör att medborgare ska kunna rösta eller ha politiska uppdrag på lika villkor. Andra viktiga rättigheter är fri åsiktsbildning och att kunna delta i politiska diskussioner och engagera sig i föreningslivet. För att kunna utöva sina rättigheter, vara aktiv som medborgare och känna delaktighet är det dessutom nödvändigt och även en demokratisk rättighet att få information och nyheter i tillgängliga format som det går att ta del av och förstå.¹³³

Lägre valdeltagande

Valdeltagandet i det allmänna valet till riksdagen 2018 var lägre bland både män och kvinnor med funktionsnedsättning jämfört med övrig befolkning. Det visar SCB:s analys av valdeltagandet i riksdagsvalet 2018. Då röstade 84 procent av personer med funktionsnedsättning jämfört med 91 procent i övriga befolkningen. Bland personer med funktionsnedsättning kunde inga skillnader i valdeltagande konstateras mellan män och kvinnor, medan kvinnor röstade i större utsträckning än män i övriga befolkningen.

Valdeltagandet skiljde sig åt bland personer med funktionsnedsättning. Personer med två eller flera funktionsnedsättningar röstade i lägre utsträckning än personer med en funktionsnedsättning. Särskilt lågt var valdeltagandet bland personer med nedsatt syn, nedsatt rörelseförmåga, svåra besvär av oro, ångest och ångslan eller med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning (NPF). Däremot finns ingen skillnad bland personer med nedsatt hörsel eller svåra besvär av allergi och astma.¹³⁴

¹³³ I den nationella strategin för funktionshinderspolitiken ingår följande myndigheter i samhällsområdet demokratisk delaktighet: Myndigheten för tillgängliga medier och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

¹³⁴ SCB (2019) Deltagandet i de allmänna valen 2018.

Tabell 10. Valdeltagande i riksdagsvalet 2018 efter funktionsnedsättning och ålder

	Med funktionsnedsättning	Övriga befolkningen	Sign*
18-29 år	85	86	
30-49 år	87	90	*
50-64 år	88	92	*
65+ år	81	92	*
Kvinnor	85	93	*
Män	84	89	*
Inrikes födda	87	94	*
Utrikes födda	71	74	
Ensamboende	76	85	*
Sammanboende	93	95	*

Källa: SCB:s valstatistik

SCB:s statistik visar också att personer med funktionsnedsättning hade ett lägre valdeltagande än övriga i Europaparlamentsvalet 2019. Skillnaden i valdeltagande mellan personer med funktionsnedsättning och övriga befolkningen var sex procentenheter. Här var valdeltagandet lägst för personer med nedsatt rörelse- eller aktivitetsförmåga och personer med NPF.¹³⁵

Tabell 11. Andel (procent) som röstade i riksdagsvalet 2018 efter typ av funktionsnedsättning

	Med funktionsnedsättning	Övriga befolkningen
Alla funktionsnedsättningar	85	91
Nedsatt rörelseförmåga	66	90
Nedsatt aktivitetsförmåga	68	90
Svåra besvär av dyslexi eller dyskalkyli	69	89
Synsvårigheter	81	99
Neuropsykiatrisk diagnos	83	89
Svåra besvär av oro, ångslan och ångest	84	90
Svåra besvär av astma	85	88
Svåra besvär av allergi	86	88
Nedsatt hörsel	90	90

Källa: SCB:s valstatistik

¹³⁵ SCB (2020) Valdeltagandet vid Europaparlamentsvalet 2019.

Upplevelsen av tillgänglighet i vallokaler

MFD ställde frågor till sin undersökningspanel om deras upplevelse av tillgängligheten före och efter valet till riksdag, region- och kommunfullmäktige 2018.¹³⁶ Av alla som svarade upplevde 36 procent brister i tillgängligheten vid röstningstillfället. De hinder som upplevdes i samband med röstandet var både fysisk otillgänglighet och kognitiva brister. Exempel på hinder var att röstsedlar var svåra att nå och att röstbåsen inte var tillgängliga. Flera uppgav att möjligheten till valintegritet var bristande. Många upplevde också att lokalerna inte var tillgängliga och att det var svårt att få information i vallokalen. Annat som lyftes fram var exempelvis brist på muntlig och skriftlig information, otillgängliga webbplatser och valstugor.

MFD frågade också undersökningspanelen om upplevelsen av förbättringar vid valet 2018 jämfört med motsvarande val 2014. Vid valet 2018 upplevdes lokalerna vara mer tillgängliga. Det var också bättre förutsättningar och mer struktur på hur det skulle gå till att rösta genom skyltning och placeringen av valsedlarna. Det fanns dessutom personer som kunde vägleda i hur själva röstningen går till och fler röstningslokaler vilket svarande lyfte som positiva aspekter av tillgänglighet.

Genom regeländringar i vallagen (2005:837), som ska börja tillämpas vid de allmänna valen 2022, blir det möjligt för väljare att få hjälp av en röstmottagare eller att anlita en person som kan hjälpa till att ta valsedlar om väljaren inte själv kan göra det. God tillgänglighet för väljare ska också väga tyngre än att lokalen för röstmottagning är värdeneutrala. Avskärmning av platsen för valsedlar får inte försvåra väljarens möjligheter att läsa texten på valsedlarna och åtminstone ett avskärmat valsedelställ ska vara placerat så att det går att nå med rollator, rullstol och liknande hjälpmedel.

¹³⁶ MFD:s undersökningspanel, enkät 22 våren 2018 och enkät 24 hösten 2018.

Engagemang och aktivitet i politiska partier

I SCB:s undersökning av levnadsförhållanden 2018/19 framgår att personer med funktionsnedsättning i något högre grad än övriga befolkningen var medlemmar i ett politiskt parti.¹³⁷ Bland personer med funktionsnedsättning var det ingen skillnad mellan mäns och kvinnors medlemskap i ett politiskt parti medan det i den övriga befolkningen var en något högre andel män än kvinnor som var medlemmar i ett parti. Något fler personer med funktionsnedsättning var också aktiva inom ett parti jämfört med den övriga befolkningen. Män var generellt mer aktiva än kvinnor. Män med funktionsnedsättning var mest aktiva.

Även i fackliga organisationer var personer med funktionsnedsättning i högre utsträckning medlemmar, och även aktiva medlemmar jämfört med den övriga befolkningen. Kvinnorna var generellt mer aktiva i en facklig organisation än män, men kvinnor med funktionsnedsättning var mest aktiva.¹³⁸

Tillgänglig information och kunskap

För att människor ska kunna använda sina rättigheter och vara delaktiga i samhällsutvecklingen behövs tillgång till information i format som alla kan ta del av och förstå. Tre av tio personer, 29 procent, i MFD:s undersökningspanel¹³⁹ väljer tv-kanal utifrån tillgänglighetsaspekter, till exempel om det finns tillgänglighetstjänster som att få text uppläst, syntolkning, textning av program på svenska eller teckenspråkstolkning.

Uppdraget som public service har omfattar alla människor i Sverige och personer med funktionsnedsättning betonas särskilt i sändningstillståndet. Enligt SVT:s särskilda tillgänglighetsbeslut finns kvoter för hur mycket

¹³⁷ 6,4 procent jämfört med 4,8 procent.

¹³⁸ SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC).

¹³⁹ MFD:s undersökningspanel, enkät 29 våren 2020.

programtid som behöver vara textad, syntolkad, teckenspråkstolkad och innehålla uppläst text. Under 2020 mötte SVT alla kvoter.

Tabell 12. Antal timmar med syntolkning i SVT, 2014–2020¹⁴⁰

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Sänt broadcast	39	76	121	388	562	659	622
Sänt internet	24	21	30	36	11	10	7
Tillgängligt on demand	56	77	143	299	318	372	342
Max tillgängligt on demand 30%	-	-	-	147	171	193	203
Totalt	-	-	-	571	744	862	832

Källa: SVT (2021), Sveriges Televisions public service-redovisning 2020

Tabell 13. Antal timmar med teckenspråkstolkning i SVT, 2014–2020¹⁴¹

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Sänt broadcast	36	43	115	366	434	374	413
Sänt internet	20	54	47	76	77	167	275
Tillgängligt on demand	51	120	143	254	300	358	512
Max tillgängligt on demand 30%	-	-	-	147	171	193	203
Total	-	-	-	589	682	734	891

Källa: SVT (2021), Sveriges Televisions public service-redovisning 2020

Nyhetsinformation via olika medier

I en enkät till MFD:s undersökningspanel 2020 fick deltagarna svara på hur de tar del av nyhetsinformation. Övervägande andel av de svarande, 88 procent, uppgav att de nyttjade webben för att ta del av nyhetsinformation. Utöver det inhämtade deltagarna främst nyhetsinformation via tv-sändningar, därefter radio eller tidningar. På frågan om paneldeltagarna prenumererade på någon tidning svarade hälften att de inte gör det. Av samtliga som svarat på frågan uppgav 72 procent att de läste tidningar på olika webbplatser.¹⁴²

¹⁴⁰ Syntolkning förmedlar synintryck för den som inte ser.

¹⁴¹ Teckenspråkstolkning innebär att en teckenspråkstolk översätter talat eller skrivet språk till teckenspråk.

¹⁴² MFD:s undersökningspanel, enkät 29 våren 2020.

Personer med intellektuell funktionsnedsättning möter särskilda svårigheter när det gäller möjligheter att kunna ta del av information. Det görs dock insatser för att tillgängliggöra information för personer med intellektuell funktionsnedsättning. Public service-bolagen¹⁴³ publicerar till exempel nyheter och samhällsinformation på lättläst text, radioprogram med lugnare tempo och med enklare ord. Valmyndigheten tar också fram information i lättläst och enkelt format inför politiska val. Även folkbildningen får stöd för att kunna arbeta med tillgängliga format inom exempelvis studiecirkelverksamhet.¹⁴⁴ Ett exempel på studiecirkelverksamhet som stödjer personer med intellektuell funktionsnedsättning att få enkel och begriplig information om demokrati och val är projektet Mitt val, som drivs av Studieförbundet Vuxenskolan och Riksförbundet FUB. Det har visat positiva resultat för valdeltagandet bland tidigare cirkeldeltagare.¹⁴⁵

Rättsväsende

Rättsväsendet omfattar de institutioner som ansvarar för rättssäkerhet och rättstrygghet.¹⁴⁶ Deras uppdrag är att förebygga och bekämpa brottslig verksamhet, utreda brott, verkställa påföljder och ge stöd till brottsoffer. Styrande principer för rättsväsendet är rättssäkerhet och rättstrygghet. Rättssäkerhet innebär att rättsskipning och annan myndighetsutövning ska vara förutsebar, enhetlig och bedrivs med hög kvalitet. Rättstrygghet handlar om att personer ska vara skyddade mot brottsliga angrepp på liv, hälsa, frihet, integritet och egendom.

¹⁴³ Sveriges Radio, SVT och UR

¹⁴⁴ MFD (2020) Begränsade livsval. Situationen för personer med intellektuell funktionsnedsättning.

¹⁴⁵ Studieförbundet Vuxenskolan beräknar att över 80 procent av deltagarna i Mitt Val röstade i valet 2018. Se Studieförbundet Vuxenskolan: <https://www.sv.se/om-sv/mitt-val/>

¹⁴⁶ I den nationella strategin för funktionshinderspolitiken ingår följande myndigheter i samhällsområdet rättsväsende: Brottsoffermyndigheten, Domstolsverket, Kriminalvården, Migrationsverket och Polismyndigheten.

Personer med funktionsnedsättning finns i alla delar av rättsväsendet och rättsväsendet behöver utformas utifrån det. Det gäller till exempel i domstolarna som målsägande, vittne, åtalad eller som anställd. Det gäller också på häkten, anstalter och polisstationer. Alla behöver kunna anmäla brott eller bli ställda inför rätta på lika villkor.

Det finns inte data på hur vanligt det är att personer med funktionsnedsättning begår brott eller utsätts för brott. En studie från 2013 visar dock att många intagna på anstalter har någon form av neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, ofta ADHD.¹⁴⁷

Ökad risk för våld

Det finns också studier som visar att personer med funktionsnedsättning löper en större risk än andra att utsättas för våld och övergrepp. Exempelvis har bedrägerier riktat mot äldre och personer med funktionsnedsättning ökat de senaste åren.¹⁴⁸ I en annan undersökning från SCB från 2016 och 2017 anger nio procent av svarande med en funktionsnedsättning att de har utsatts för våld eller hot om våld under det senaste året. Motsvarande siffra för övriga befolkningen var sex procent. Skillnaden mellan kvinnor med eller utan funktionsnedsättning är ännu större.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Kriminalvården (2013) ADHD i Kriminalvården. Sammanfattningsrapport.

¹⁴⁸ Polismyndigheten (2022) Årsredovisning 2021.

¹⁴⁹ SCB, Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC).

Tabell 14. Andel (%) personer som upplevt våld eller hot om våld de senaste 12 månaderna, 2016/2017¹⁵⁰

	Personer med funktionsnedsättning		Övriga i befolkningen	
	Andel	Felmarginal	Andel	Felmarginal
Samtliga 16+ år	9,0	± 1,0	6,1	± 0,6
Män 16+ år	8,1	± 1,3	6,4	± 0,9
Kvinnor 16+ år	9,8	± 1,4	5,9	± 0,8
Samtliga 16-29 år	17,0	± 3,5	9,0	± 1,6
Män 16-29 år	16,8	± 4,7	10,8	± 2,4
Kvinnor 16-29 år	17,2	± 5,1	6,9	± 2,2

Källa: SCB, ULF/SILC från 2016/2017

Marginalisering, sårbarhet och beroende gör att kvinnor med funktionsnedsättning har särskilt hög risk att bli utsatta för mäns våld. Personer med funktionsnedsättning riskerar också att utsättas för våld som är direkt kopplat till funktionsnedsättningen. Det kan handla om att någon gömmer hjälpmedel, vägrar teckenspråkstolka eller straffar personen ekonomiskt.

Personer som behöver vård och stöd har en större grupp människor som är anställda för att finnas i närheten och ge stöd. Dessa har också en maktposition och utgör potentiella våldsutövare.¹⁵¹ Det visar en studie från MFD från 2017. Det kan handla om vårdpersonal eller assistenter, chaufförer inom färdtjänsten eller personal från socialtjänsten som på olika sätt ansvarar för tryggheten och den personliga omsorgen för en person.

¹⁵⁰ Har svarat ja på någon av följande frågor: Har du under de senaste 12 månaderna varit utsatt för ... våld som ledde till sådana skador att du var tvungen att söka sjukvård eller tandvård?... våld som inte krävde sjukvård eller tandvård?... hot om våld eller andra hotelser som var så allvarliga att du blev rädd?

¹⁵¹ MFD (2017) Mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning.

Våld mot barn och unga

Flera olika studier visar att barn med funktionsnedsättning har tre till fem gånger så stor risk att utsättas för någon typ av våld, jämfört med andra barn.¹⁵² Hur vanligt det är att personer med funktionsnedsättning utsätts för hedersvåld saknas det data om. En rapport från TRIS 2013 visar att unga med intellektuell funktionsnedsättning löper en ökad risk att utsättas för hedersvåld. Enligt rapporten uppgav nio procent av alla flickor och sex procent av alla pojkar på gymnasiesärskolor att deras föräldrar bestämmer vem de ska gifta sig med. Vidare svarade 35 procent av flickorna och 22 procent av pojkarna att deras föräldrar inte tillåter att de har sex med den de är kär i.¹⁵³ Kunskapen och kompetensen om unga med intellektuell funktionsnedsättning som befinner sig i hederskontext är ofta mycket låg inom många professioner. Detta är också en målgrupp som i mycket låg utsträckning söker stöd och hjälp på egen hand. Ökad kunskap är därför nödvändig.

Tillgänglighet i rättsväsendet

Att alla de institutioner som utgör rättsväsendet är tillgängliga är avgörande för att personer med funktionsnedsättning ska kunna behandlas på lika villkor. I praktiken handlar det om ett aktivt arbete för att säkerställa att lokaler, system och liknande är så tillgängliga som möjligt vid ny- och ombyggnation.

MFD:s årliga uppföljning av statliga myndigheter visar att det finns ett medvetet arbete på domstolarna. Av de domstolar som svarade på MFD:s enkät 2021 arbetade 83 procent systematiskt med att förbättra tillgängligheten i lokaler, verksamhet och information. Lika många hade också någon som är ansvarig för att samordna arbetet med tillgänglighet. En stor majoritet, 87 procent av domstolarna, upplevde att det går att ta sig runt i de publika delarna av lokalerna med en funktionsnedsättning.

¹⁵² Svedin, C.G., Jonsson, L., & Landberg, Å. (2016) Om barn med funktionsnedsättning i Sverige och deras utsatthet för våld och kränkningar. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

¹⁵³ Tjejers rätt i samhället (2012) Trippelt utsatt.

En femtedel av domstolarna hade inventerat tillgängligheten i sin information och kommunikation, närmare hälften hade gjort det till viss del medan en tredjedel inte hade gjort någon inventering alls.¹⁵⁴

Avsaknad av kunskap och uppföljning

En stor utmaning är att det i dag saknas mycket kunskap och systematisk uppföljning om situationen för personer med funktionsnedsättning i rättsväsendet och utsattheten för brott och våld. En viktig källa för att kunna följa upp området på ett bättre sätt är den Nationella trygghetsundersökningen (NTU) som genomförs av Brottsförebyggande rådet (Brå). I den saknas i dag möjligheten att följa exempelvis trygghet och förtroende för rättsväsendes myndigheter utifrån ett funktionshindersperspektiv. Regeringen har gett Brå i uppdrag att analysera vilka möjligheter det finns att inkludera hbtqi-personers utsatthet för brott, trygghet och förtroende för rättsväsendet i NTU. Brå ska även analysera i vilken mån bakgrundsinformation kopplat till andra diskrimineringsgrunder som inte redan ingår i NTU är möjliga att inkludera.¹⁵⁵ Det kan ge bättre möjligheter att följa områdets utveckling.

I regeringens strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken under 2021–2031 har Brottsoffermyndigheten, Domstolsverket, Kriminalvården, Polismyndigheten och Migrationsverket fått i uppdrag att arbeta med uppföljning. Detta ger goda möjligheter för att kunskapen och uppföljningen förbättras. Att kunna följa och säkerställa att rättsväsendet utformas så att ingen diskrimineras är en avgörande del i arbetet med att säkerställa rättstrygghet och rättssäkerhet för alla, inklusive personer med funktionsnedsättning.

¹⁵⁴ Se MFD (2021) Uppföljning av myndigheter 2021: resultat och tabeller; MFD (2021) Uppföljning av regioner 2021: resultat och tabeller och MFD (2021) Uppföljning av kommuner 2021: resultat och tabeller.

¹⁵⁵ Regeringskansliet:

<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2021/03/hbtqi-personers-utsatthet-for-brott/>

Asylsökande och nyanlända

Under 2015–2016 hade Sverige det högsta antalet asylsökande någonsin. Sedan dess har invandringen till Sverige minskat.¹⁵⁶ Covid-19-pandemin har också gjort det svårare för personer att flytta mellan länder, invandringen är därför lägre än på länge.¹⁵⁷ Många personer anländer dock till Sverige varje år och många av dem har någon funktionsnedsättning. MFD har tidigare visat i en kartläggning att kunskapen om situationen för asylsökande och nyanlända med funktionsnedsättning är låg och att gruppen ofta befinner sig i en svår situation. I en särskilt utsatt situation befinner sig ensamkommande barn med funktionsnedsättning, asylsökande och nyanlända kvinnor med funktionsnedsättning samt asylsökande barn med funktionsnedsättning som bor i eget boende.¹⁵⁸

Det är avgörande att de behov som asylsökande och nyanlända med funktionsnedsättning har fångas upp så tidigt som möjligt. Det kan handla om behov av specialistvård, hjälpmedel, assistans och behov av tillgängliga boenden.

¹⁵⁶ Denna bedömning avser situationen före Rysslands invasion av Ukraina.

¹⁵⁷ SCB:s statistik om invandring till Sverige.

¹⁵⁸ MFD (2017) Mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning.

Konsumentpolitik

Målet för konsumentpolitiken är väl fungerande konsumentmarknader och en miljömässigt, socialt och ekonomiskt hållbar konsumtion. För detta krävs en fungerande lagstiftning som skyddar konsumenterna och ett konsumentstöd som är lättillgängligt och tillförlitligt.¹⁵⁹

Konsumentskyddet är en central fråga

Konsumentpolitik utifrån ett funktionshindersperspektiv är delvis en fråga om konsumentskydd. Det finns grupper som löper större risk att inte förstå eller ha tillräcklig information för att göra säkra köp. Ett exempel på detta är att äldre och personer med kognitiva funktionsnedsättningar påverkas mer av problem vid telefonförsäljning.¹⁶⁰ Funktionsnedsättning är också en aspekt i det som Konsumentverket benämner som personer med en hög risk för negativa konsekvenser vid misslyckade köp. Personer som löper större risk som konsumenter behöver identifieras och ett bra skydd behöver utvecklas.

Tillgänglighet för konsumenten

Konsumentpolitiken handlar också om tillgänglighet. Fysiska butiker behöver vara tillgängligt utformade. Här överlappar konsumentområdet frågor om byggd miljö. I grunden handlar det dock om att välja passande lokaler och att möblera och strukturera butiken på ett tillgängligt sätt.

Även den digitala konsumentmarknaden behöver vara tillgänglig för alla kunder. Här handlar det om samma saker som inom digitaliseringen i stort, att webbplatser och e-tjänster behöver vara tillgängliga. Relevant är också det digitala utanförskap som är förekommande bland framför allt äldre men också bland personer med funktionsnedsättning. Att hänvisas till att handla digitalt men att inte ha tillgång eller kunskap om det

¹⁵⁹ I den nationella strategin för funktionshinderspolitiken ingår Konsumentverket i samhällsområdet konsumentpolitik.

¹⁶⁰ Konsumentverket (2020) Telefonförsäljning 2019. En lägesbild. Underlagsrapport 2020:6.

digitala skapar hinder och minskar valfriheten. Slutligen påverkar tillgängligheten och tillgången till e-legitimation möjligheten att handla digital. Det finns fortsatt personer som inte har tillgång till e-legitimation.¹⁶¹

Ett annat område som angränsar till konsumentområdet är transport. Att kunna köpa resor och biljetter samt genomföra resor är relevanta för bägge samhällsområden. Det illustreras också av det ansvar Konsumentverket och Transportstyrelsen delar kring tillsyn av EU:s passagerarförordningar.

Diskriminering inom området varor och tjänster

I Diskrimineringsombudsmannens statistik över anmälningar om diskriminering som inkom 2019 syns att nästan hälften av anmälningarna om diskriminering inom området varor och tjänster handlade om diskriminering som har samband med funktionsnedsättning.¹⁶² Bristande tillgänglighet är sedan 2015 förbjudet enligt diskrimineringslagen och innebär att en verksamhet behöver genomföra skäliga tillgänglighetsåtgärder för att en person med funktionsnedsättning ska komma i en jämförbar situation med en person utan denna funktionsnedsättning. Under 2020 gjordes näst flest anmälningar, tips och klagomål om bristande tillgänglighet inom området varor och tjänster som stod för 21 procent av det totala antalet. Under perioden 2015 till 2020 har dock antalet anmälningar, tips och klagomål minskat något inom området.¹⁶³

¹⁶¹ Konsumentverket (2021) Konsumtion på villovägar. Hinder för väl fungerande konsumentmarknader och hållbar konsumtion.

¹⁶² DO (2020) Diskriminering 2015–2019. Statistik över anmälningar som har inkommit till DO.

¹⁶³ DO (2021) Statistik 2015–2020. Statistik över anmälningar, tips och klagomål som inkommit till Diskrimineringsombudsmannen åren 2015–2020.

Krisberedskap

Samhällsområdet krisberedskap innefattar många aktörer och statliga myndigheter, kommuner och regioner har alla ansvar för centrala delar av beredskapen.¹⁶⁴ Det är också många områden som kan påverkas i en krissituation och som därför behöver ha krisberedskapsplaner på plats, till exempel transporter och fysisk infrastruktur, it-infrastruktur, elförsörjning, sjukvård, skola och förskola.

Krisberedskap handlar för den enskilde framför allt om tillgång till adekvat information, möjligheten att kunna be om och få hjälp om något händer och att en skälig vardag kan upprätthållas med tillgång till eventuella individuella stöd.

Situationen för personer med funktionsnedsättning kan bli särskilt svår i en krissituation. Därför behöver krisberedskapsarbetet ta hänsyn till den mångfald av behov som finns i samhället. Personer med vissa funktionsnedsättningar kan till exempel ha svårare att få tillgång till information i rätt format. Personer som är i behov av särskilda mediciner påverkas till exempel om dessa mediciner blir svåra att få tag på och personer som behöver särskilda hjälpmedel som drivs på el påverkas vid elavbrott. Personer som är i behov av assistenter eller vårdgivare påverkas om dessa personer av någon anledning inte kan göra sitt jobb.

I en enkät till MFD:s undersökningspanel som genomfördes 2019 svarade en tredjedel av deltagarna att de var ganska eller mycket oroliga för att inte få tillgång till information i en krissituation. En fjärdedel var oroliga för att inte kunna larma om de själva råkade ut för fara. De som svarade var också oroliga för att inte få tillgång till nödvändig vård eller stöd.¹⁶⁵

¹⁶⁴ I den nationella strategin för funktionshinderspolitiken ingår Myndigheten för samhällsskydd och beredskap i samhällsområdet krisberedskap.

¹⁶⁵ MFD:s undersökningspanel enkät 28, hösten 2019.

Pandemin särskilt svår för vissa

De utmaningar som covid-19-pandemin ställde samhället inför visade att många delar av samhället påverkas under en stor samhällskris. Under pandemin blottades också brister i samhällets krisberedskap inom en mängd olika områden som påverkade personer med funktionsnedsättning.

Under pandemin blev det tydligt att personer med funktionsnedsättning påverkas särskilt mycket och på andra sätt än övrig befolkning under en kris. När sjukvården behövde ställa in vissa behandlingar påverkades personer med stora vårdbehov allra mest. När stödinsatser som assistans, tolkning och ledsagning drogs in för att minska smittspridningen blev personer som är beroende av den typen av stöd mer isolerade. Samtidigt riskerar elever att halka efter i kunskapsinhämtningen, framför allt elever med behov av särskilt stöd. Långtidsarbetslösheten ökar också bland personer i behov av stöd och anpassningar på arbetsplatsen.¹⁶⁶

Vikten av tillgänglig krisinformation

Att tillgången till lättåtkomlig, uppdaterad och tillgängligt utformad information är viktig under en kris är väl känt, och blev tydligt inte minst under pandemin. Vid pandemins start saknade centrala aktörer rutiner för att tillgängliggöra krisinformation. Det visar en intervjustudie som Begripsam och Dalarnas högskola har genomfört om tillgänglig samhällsinformation på uppdrag av Myndigheten för tillgängliga medier (MTM). Studien visar att det särskilt påverkade personer som behöver tillgängliggjord information. De system som finns för att tillgänglighetsanpassa information är illa anpassad för medias snabba informationsflöde. De medier som tillgängliggör information arbetar heller inte för att sprida informationen till målgrupperna. Samtidigt har

¹⁶⁶ Se exempelvis MFD (2021) Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2020 del I - Coronapandemins påverkan på samhället och personer med funktionsnedsättning

regelbundenheten i informationen bidragit till en ökad tillgänglighet, fler har exempelvis kunnat följa de dagliga presskonferenserna.¹⁶⁷

Dessa slutsatser stöds också av MFD:s enkätundersökning till funktionshindersorganisationer. I början av pandemin var bristen störst på tryckt information till personer som inte kan ta till sig digital information, bildstöd och film som komplement till skriftlig information, och information i alternativa format på andra språk än svenska. Svarande organisationer pekade även på att samhällets krisinformation behöver paketeras och spridas på ett mer lättillgängligt sätt. I många fall fanns informationen även i alternativa format men den hittades inte av målgrupperna.¹⁶⁸

Behovet av beredskapsplaner

Det finns ingen samlad utvärdering av hur väl mångfalden av behov hos befolkningen tas i beaktande i krisberedskapen inom olika samhällsområden. Coronakommissionen pekar i sitt delbetänkande ut strukturella brister i äldreomsorgen som försämrade krisberedskapen. De var bland annat kopplade till otydlig ansvarsfördelning, samverkan mellan ansvariga aktörer och bemanning och kunskap hos personalen. Kommissionen påpekar också att dessa brister var kända sedan tidigare och innebar att äldreomsorgen stod dåligt rustad inför den kris som pandemin innebar.¹⁶⁹

Socialstyrelsen såg också över krisberedskapen inom socialtjänsten och hälso- och sjukvården efter värmeböljan 2018. Den sommaren ökade ohälsan och överdödligheten särskilt bland personer med särskild sårbarhet, sannolikt som ett resultat av värmen.¹⁷⁰ Uppföljningen visade

¹⁶⁷ Begripsam och Centrum för klinisk forskning Dalarna (2021) Samhällsinformation under coronapandemin – för alla?

¹⁶⁸ MFD:s kartläggning om tillgänglig krisinformation i början av pandemin, 2020

¹⁶⁹ Coronakommissionen (2020) Delbetänkande 1 – Äldreomsorgen under pandemin, SOU 2020:80.

¹⁷⁰ Socialtjänsten (2019) Krisberedskap i socialtjänst och kommunal hälso- och sjukvård 2018.

att krishanteringen fungerade bäst i de verksamheter som arbetade proaktivt med krisberedskap och att fler kommuner hade börjat arbetet med att ta fram beredskapsplaner. Samtidigt påvisade krishanteringen brister i kunskap hos personalen i socialtjänst och hälso- och sjukvård om hur de skulle agera. Det fanns också brister i samordningen mellan statliga myndigheter med ett ansvar för krishanteringen i relation till kommunerna. Slutligen såg Socialstyrelsen också att krishanteringen inom socialtjänsten och hälso- och sjukvården behövde integreras i det generella arbetet med krishantering.¹⁷¹

Under pandemin har Socialstyrelsen ännu en gång sett över krisberedskapen. Fortfarande saknar många verksamheter stöd i form av krisberedskapsplaner eller kontinuitetsplaner¹⁷², samtidigt som andelen med sådana planer ökar. Mindre än hälften av alla kommuner hade kontinuitetsplaner för bostäder med särskild service enligt LSS under 2021.¹⁷³

Beredskapen förbättras

Många initiativ pågår för att förbättra beredskapen vid kris och för att säkerställa att alla får tillgång till den information och det stöd som behövs. Pandemin har skyndat på det arbetet, men utvecklingen pågick redan innan dess. Det gäller till exempel tillgången till tillgänglighetsanpassad information. Funktionshindersorganisationer, MFD och andra aktörer med kunskap om tillgänglighetsanpassningar av information fick en stor tillströmning av frågor från ansvariga aktörer i pandemins tidiga faser. Det tyder på ett stort intresse för att säkerställa en god tillgång till information i olika format. Tillgången till tillgängligt

¹⁷¹ Ibid.

¹⁷² En kontinuitetsplan innehåller information om vad som ska göras vid en störning i en kritisk aktivitet eller resurs. Det kan exempelvis handla om reservrutiner och nödvändiga kontaktuppgifter.

¹⁷³ Socialtjänsten (2019) Krisberedskap i socialtjänst och kommunal hälso- och sjukvård 2018.

utformad samhällsinformation förbättrades också kraftigt under pandemins tidiga skeden.¹⁷⁴

Ett annat exempel är evakuering vid brand. Uppföljning visar att personer som omkommit i bränder oftare hade hög ålder, var påverkade av alkohol eller droger eller var personer som på grund av funktionsnedsättning hade nedsatt rörlighet.¹⁷⁵ Därför tog Socialstyrelsen och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap under 2021 fram ett stödmaterial för systematiskt brandskydd gällande personer med särskild risk.¹⁷⁶

¹⁷⁴ MFD:s kartläggning om tillgänglig krisinformation i början av pandemin, 2020

¹⁷⁵ Gustavsson & Nilsen (2018) Vilka skadas allvarligt i bostadsbrand? – en berättelse om sårbarhet. I Mot en evidensbaserad nollvision kring bostadsbränder 2014–2017. Karlstads universitet.

¹⁷⁶ Länk till stödmaterial: <https://www.msb.se/sv/amnesomraden/skydd-mot-olyckor-och-farliga-amnen/brandskydd/starkt-brandskydd-for-sarskilt-riskutsattany-sida/>

Funktionshinderspolitikens inriktning

Arbetet för att nå det nationella funktionshinderspolitiska målet ska inriktas mot fyra områden. Områdena ger ansvariga aktörer vägledning i hur det funktionshinderspolitiska målet kan nås och på vilka sätt aktörerna kan arbeta för att förebygga och undanröja funktionshinder. Områdena är ömsesidigt beroende och tillsammans kan de bidra till ett tillgängligt och jämlikt samhälle oavsett funktionsförmåga. Områdena som genomförandet av funktionshinderspolitiken ska inriktas mot är:

- Principen om universell utformning
- Identifiera och åtgärda hinder i tillgängligheten
- Individuella stöd och lösningar för individens självständighet
- Förebygga och motverka diskriminering

Nedan ges en översiktlig bild av vad dessa områden konkret innebär och hur statliga myndigheter, kommuner och regioner arbetar utifrån dessa. Den främsta källan till information i detta avsnitt är MFD:s årliga enkät till målgrupperna. För regioner och kommuner går det att följa arbetet från 2020 och för myndigheter från 2019. Svar från enkäten kompletteras med data från annan uppföljning. Det gäller framför allt inom individuella stöd och lösningar för individens självständighet.

I MFD:s enkät är det inte alltid tydligt om åtgärder för tillgänglighet handlar om universell utformning eller om att åtgärda brister i tillgängligheten. Skillnaden mellan dem handlar om huruvida arbetet med tillgänglighet har skett vid framtagning av något nytt eller genom att något som redan är existerande har tillgänglighetsanpassats. Vissa frågor som i denna rapport sorterar under universell utformning skulle kunna inkluderas under brister i tillgängligheten och tvärtom. Det viktigaste är dock att arbetet leder till ökad tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning.

Principen om universell utformning

Att arbeta utifrån principen om universell utformning innebär att utgå från den variation som finns i befolkningen. Det betyder att redan i planering och utformning av en verksamhet utgå från mångfalden av förutsättningar bland människor. På så sätt kan miljöer, tjänster och kommunikation utformas för att kunna användas av så många som möjligt redan från början utan anpassning i efterhand. MFD:s uppföljning av statliga myndigheters, kommuners och regioners arbete med tillgänglighet innehåller ett antal frågor om hur aktörerna har arbetat utifrån universell utformning.

Krav på tillgänglighet i upphandling

En central metod för att se till att det blir rätt från början är att ställa krav på tillgänglighet i upphandlingar. Det bidrar till att fler lokaler, produkter och tjänster blir tillgängliga och enklare att använda. Enkätsvaren visar en liten förbättring av andelen statliga myndigheter, kommuner och regioner som inkluderar tillgänglighet i offentlig upphandling. MFD gjorde under 2021 en fördjupad studie om statliga myndigheters upphandlingsarbete. Den uppföljningen visar delvis andra siffror, vilket illustrerar behovet av att fördjupa kunskapen om tillgänglighet och delaktighet hos myndigheterna.¹⁷⁷

Syftet har också varit att bättre förstå de utmaningar som myndigheterna upplever när de ska ställa krav på tillgänglighet i upphandling. I nästa steg kommer MFD att ta fram stöd till statliga myndigheter. Det ökar förhoppningsvis antalet upphandlingar som inkluderar tillgänglighet och kan även bidra till förbättringar av kvaliteten på de krav som ställs.¹⁷⁸

¹⁷⁷ Mer information om studiens resultat finns under samhällsområdet offentlig upphandling.

¹⁷⁸ Mer information om studiens resultat finns under samhällsområdet offentlig upphandling.

Tabell 15. Andel (%) myndigheter, kommuner och regioner som ställer krav på tillgänglighet i upphandlingar, 2019–2021

	Myndigheter		
	2019	2020	2021
Hög utsträckning	17	15	24
Viss utsträckning	48	50	44
Inte alls	35	34	32

	Kommuner	
	2020	2021
Hög utsträckning	24	23
Viss utsträckning	65	65
Inte alls	11	12

	Regioner	
	2020	2021
Hög utsträckning	41	42
Viss utsträckning	53	58
Inte alls	6	0

Källa: MFD:s uppföljning av myndigheter, kommuner och regioner, 2021

Förutsättningarna behöver förbättras

Statliga myndigheter, kommuner och regioner skulle behöva förbättra sina förutsättningar att utgå från universell utformning. Till exempel skulle de behöva fler verktyg för att arbeta systematiskt med tillgänglighet och inkludering. Många har tydliggjort arbetet med tillgänglighet och delaktighet i handlingsplaner eller andra policydokument. Fortfarande saknar dock en fjärdedel av de statliga myndigheterna och två femtedelar av kommunerna sådana målsättningar i de interna styrdokument. Nästan en femtedel av svarande kommuner saknar dessutom interna målsättningar om tillgänglighet i lokalförsörjningsplanerna.

Tabell 16. Andel (%) myndigheter, kommuner och regioner med tillgänglighet integrerat i en handlingsplan eller i andra styrande dokument, 2019–2021

Myndigheter			
	2019	2020	2021
Ja	79	79	81
Nej	21	21	19
Kommuner			
Ja		56	63
Nej		44	37
Regioner			
Ja		72	89
Nej		25	11

Källa: MFD:s uppföljning av myndigheter, kommuner och regioner, 2021

Tabell 17. Andel (%) kommuner och regioner som inkluderar tillgänglighet i styrande dokument för lokalförsörjning, 2020-2021

Kommuner		
	2020	2021
Hög utsträckning	26	31
Viss utsträckning	55	51
Inte alls	19	18
Regioner		
Hög utsträckning	67	74
Viss utsträckning	33	26
Inte alls	0	0

Källa: MFD:s uppföljning av myndigheter, kommuner och regioner, 2021

Den digitala tillgängligheten ökar

MFD:s årliga uppföljning till statliga myndigheter, kommuner och regioner från 2021 visar att många offentliga aktörer genomför insatser och är aktiva för att verksamheter och ansvarsområden ska bli mer tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Om det beror på att tjänsterna utformades på ett tillgängligt sätt redan från början eller om hinder har tagits bort i efterhand framgår dock inte.

Ett utvecklingsarbete syns framför allt inom digitala verktyg. Nästan alla statliga myndigheter, kommuner och regioner arbetar till exempel helt

eller delvis med att tillgängliggöra sina webbsidor och e-tjänster. Även interna arbets- och kommunikationsplattformar är helt eller delvis tillgängligt utformade enligt enkätsvaren. Det kan vara en effekt av den så kallade DOS-lagen, dvs. lagen om tillgänglighet till digital offentlig service som trädde i kraft i januari 2019.

Tabell 18. Andel (%) myndigheter, kommuner och regioner med tillgängligt utformade webbplatser och e-tjänster, 2019–2021¹⁷⁹

Myndigheter			
	2019	2020	2021
Hög utsträckning	43	60	65
Viss utsträckning	50	37	33
Inte alls	7	3	2
Kommuner			
Hög utsträckning		39	46
Viss utsträckning		56	50
Inte alls		5	4
Regioner			
Hög utsträckning		22	29
Viss utsträckning		75	71
Inte alls		3	0

Källa: MFD:s uppföljning av myndigheter, kommuner och regioner, 2021

¹⁷⁹ Regioners och kommuners siffror är ett sammanslaget mått av två frågor. En fråga gäller tillgängliga webbplatser och en gäller tillgängliga mobilapplikationer och e-tjänster.

Tabell 19. Andel (%) myndigheter, kommuner och regioner med tillgängligt utformade interna arbets- och kommunikationsplattformar, 2019–2021

	Myndigheter		
	2019	2020	2021
Hög utsträckning	15	14	20
Viss utsträckning	59	70	67
Inte alls	26	16	13

	Kommuner	
	2020	2021
Hög utsträckning	20	22
Viss utsträckning	70	70
Inte alls	10	8

	Regioner	
	2020	2021
Hög utsträckning	33	11
Viss utsträckning	67	89
Inte alls	0	0

Källa: MFD:s uppföljning av myndigheter, kommuner och regioner, 2021

Tillgängligt utformade arrangemang

Alla ska kunna ta del av möten och konferenser som myndigheter anordnar. Möteslokalen behöver fungera för exempelvis personer med nedsatt rörelseförmåga, vara utrustad med hörselslinga och det kan behövas teckenspråkstolkning och syntolkning. Även dokumentation och underlag i samband med arrangemanget kan behöva erbjudas i till exempel lättläst eller inläst version. Andelen statliga myndigheter som beaktar tillgänglighet vid arrangemang har inte ändrats nämnvärt mellan 2019 och 2021.

Tabell 20. Andel (%) myndigheter som säkerställer tillgänglighet vid anordnande av arrangemang, 2019–2021

	2019	2020	2021
Hög utsträckning	61	54	45
Viss utsträckning	34	44	52
Inte alls	4	2	3

Källa: MFD:s uppföljning av myndigheter, kommuner och regioner, 2021

Hinder i tillgängligheten

Det finns fortfarande många hinder i miljön och omgivningen. Det gäller både i den fysiska miljön och i den digitala och sociala miljön. Brister i tillgänglighet försvårar för personer med funktionsnedsättning att vara delaktiga på jämlika villkor som övriga i befolkningen.

Arbetet med universell utformning behöver därför kompletteras med ett arbete för att identifiera och åtgärda existerande hinder. Regeringen beskriver att det här arbetet behöver bedrivas systematiskt och uthålligt och utgå från analyser för att identifiera förekommande brister och hinder.¹⁸⁰ MFD:s uppföljning av ansvariga aktörer visar till viss del hur statliga myndigheter, kommuner och regioner arbetar med att åtgärda brister i tillgängligheten. Tillsammans med de beskrivningar av utmaningar som MFD har gett inom respektive samhällsområde går det att få en tydligare bild av utvecklingen inom det här området.

Hinder i befintliga lokaler undanröjs

Svaren i MFD:s årliga enkät visar att statliga myndigheter, kommuner och regioner gör mycket arbete för att tillgängliggöra befintliga verksamhetslokaler. Nästan alla inkluderar tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning i det systematiska arbetsmiljöarbetet och cirka en tredjedel anger att de gör det i hög utsträckning. Ett systematiskt arbetsmiljöarbete där brister identifieras och åtgärdas skapar förutsättningar för personer med funktionsnedsättning att arbeta på lika villkor som andra. En tillgänglig arbetsmiljö tar hänsyn till fysiska, psykiska, kognitiva och sociala aspekter av arbetsförhållanden och öppnar upp för mångfald på arbetsplatsen

¹⁸⁰ Se mer i det nationella målet för funktionshinderspolitiken, Prop. 2016/17:188. Bet. 2017/18:SoU5.

Tabell 21. Andel (%) myndigheter, kommuner och regioner som inkluderar tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning i det systematiska arbetsmiljöarbetet, 2019–2021

	Myndigheter		
	2019	2020	2021
Hög utsträckning	33	34	34
Viss utsträckning	60	60	62
Inte alls	7	4	4
Kommuner			
Hög utsträckning		34	38
Viss utsträckning		62	60
Inte alls		4	2
Regioner			
Hög utsträckning		28	21
Viss utsträckning		72	79
Inte alls		0	0

Källa: MFD:s uppföljning av myndigheter, kommuner och regioner, 2021

Brister i tillgängligheten leder till att många inte har möjlighet att fullt ut använda befintliga verksamhetslokaler. Det kan exempelvis handla om att kunna använda simhallar, skolor och bibliotek. Förbättringar av tillgängligheten behöver ske löpande och systematiskt. Det kan till exempel handla om att identifiera och åtgärda hinder för tillgänglighet. Nästan alla kommuner och regioner anger också att de arbetar för att löpande förbättra tillgängligheten i de publika lokalerna och runt hälften gör det i hög utsträckning. Även i stort sett alla statliga myndigheter arbetar med att undanröja hinder i sina lokaler och så många som två tredjedelar av svarande myndigheter gör det i hög utsträckning.

Tabell 22. Andel (%) kommuner och regioner där det sker ett löpande arbete med att förbättra tillgängligheten i befintliga lokaler, 2020-2021¹⁸¹

	Kommuner		Regioner	
	2020	2021	2020	2021
Hög utsträckning	44	37	67	58
Viss utsträckning	53	58	33	42
Inte alls	3	5	0	0

Källa: MFD:s uppföljning av myndigheter, kommuner och regioner, 2021

Tabell 23. Andel (%) myndigheter som undanröjer hinder i sina lokaler inom ett antal centrala områden, 2019–2021

	2019	2020	2021
Hög utsträckning	58	59	66
Viss utsträckning	34	35	29
Inte alls	8	6	6

Källa: MFD:s uppföljning av myndigheter, kommuner och regioner, 2021

Hinder handlar om mer än lokaler

Samtidigt handlar hinder i tillgängligheten om mer än de fysiska hinder som kan finnas i den offentliga miljön. Det handlar till exempel också om möjligheten att resa på sina egna villkor, att kunna kommunicera med myndigheter, att ta del av offentlig service och att förstå information till allmänheten. Det handlar också om att kunna studera, arbeta och ta del av vård och stöd. När personer möter hinder i någon av dessa aspekter av livet påverkar det möjligheten att delta i samhället på lika villkor. Därför behöver alla dessa typer av hinder i befintlig verksamhet identifieras och åtgärdas.

Att ge en heltäckande bild av hur arbetet med att identifiera och åtgärda hinder i tillgängligheten utförs inom samhällets alla områden är en svår uppgift. Genomgången av samhällsområdena och den kunskap som finns

¹⁸¹ Myndigheternas siffror är ett sammanslaget mått av tio frågor kring tillgänglig entré, toalett, utrymning, skyltar, kontrastmarkeringar och andra viktiga funktioner. Måttet omfattar även att lokalerna behöver vara tillgängliga för personer med allergi och att det behöver finnas hörselteknik i konferensrummen.

om brister i tillgängligheten visar att mycket arbete görs för att undanröja hinder och att det samtidigt finns många utmaningar kvar att hantera.

Individuella stöd och lösningar

Individuella stöd och lösningar för individens självständighet är ett komplement till universell utformning och att åtgärda brister i tillgängligheten och ska ge individanpassat stöd till personer med funktionsnedsättning. Syftet med stödet är att öka personers förutsättningar att delta i samhällslivet på lika villkor som andra. Det kan exempelvis handla om hjälpmedel, ledsagning, färdtjänst, särskilt stöd i undervisningen och personlig assistans. Stöden och lösningarna behöver utgå från individens behov, vilja och önskemål.

Enligt det nationella målet för funktionshinderspolitiken ska de individuella lösningarna sträva efter att säkerställa oberoende, självbestämmande och självständighet hos individen och möjliggöra delaktighet i samhället. De ska hålla hög kvalitet och rättssäkerhet. Det innebär att tillgången ska vara likvärdig över landet, att de ska präglas av hög grad av självbestämmande för individen och att individen har möjlighet att vara delaktig i utformning och beslut.¹⁸²

Mängden stöd säger inget om utvecklingen

Det finns mycket kunskap om de olika typer av individuella stöd som tillhandahålls. Den typen av kunskap kan öka förståelsen för situationen för personer med funktionsnedsättning inom olika samhällsområden och i olika sammanhang. De kan däremot inte självständigt användas som indikatorer på utveckling mot det funktionshinderspolitiska målet och dess inriktning. Till exempel går det inte att endast utifrån data som beskriver en ökning eller minskning av antalet elever med särskilt stöd i skolan dra slutsatser om elevers möjligheter att ta till sig undervisningen på lika villkor. För att dra den typen av slutsatser krävs en analys av

¹⁸² Se mer i det nationella målet för funktionshinderspolitiken, prop. 2016/17:188, bet. 2017/18:SoU5.

orsaken till förändringen. En ökning av antalet elever som får särskilt stöd i skolan kan ha många orsaker, exempelvis kan ökningen bero på att skolan blir bättre på att identifiera elever som behöver särskilt stöd och att sätta in insatserna tidigt. Det kan också bero på att den ordinarie undervisningen har blivit mindre tillgänglig och att fler därför behöver särskilt stöd.

Uppgifter kan användas för att följa upp kvaliteten och likvärdigheten över landet. Socialstyrelsen har ansvar för insamling av data för vissa typer av stöd och insatser. I början av 2022 publicerade myndigheten en ny typ av uppföljning om ett antal vanligt förekommande hjälpmedel.¹⁸³ Uppföljningen kommer att ske årligen och ge möjlighet till fördjupade analyser och jämförelser över tid.

Redan i år gör Socialstyrelsen vissa iakttagelser, även om de ska tolkas med försiktighet eftersom insamlingen hittills gjorts endast en gång. Socialstyrelsen ser till exempel att det finns stora regionala skillnader i antalet och typ av hjälpmedel som förskrivs. Även könsskillnader syns i datamaterialet. Det är exempelvis vanligare att män får förskrivna elrullstolar och att kvinnor får personligt förskrivna synhjälpmedel. Fler pojkar än flickor får personligt förskrivna hjälpmedel.¹⁸⁴ Om den typen av skillnader består över tid vore det intressant att se närmare på orsakerna till det.

Stöden ska leda till självständighet

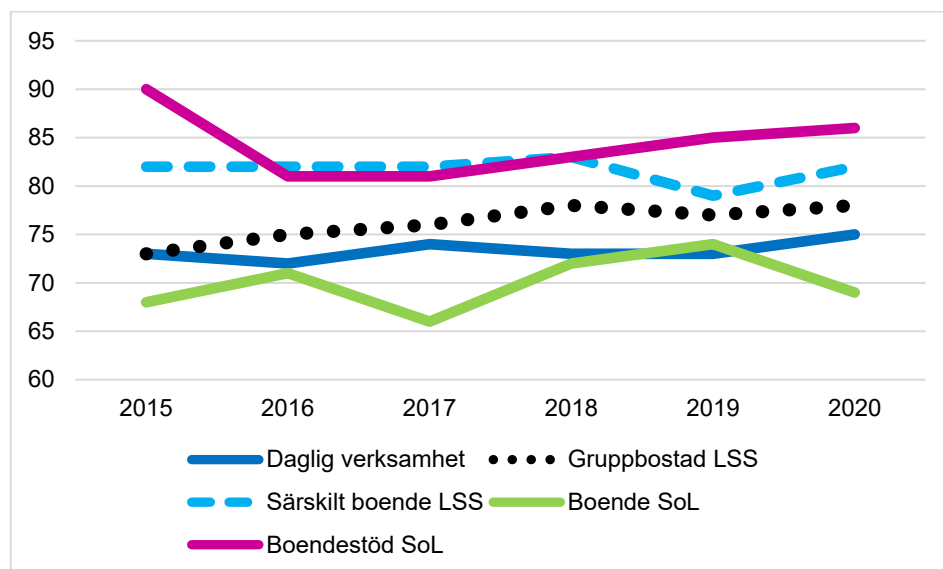
De mått som väljs ut för att mäta utvecklingen inom individuella stöd och lösningar behöver syfta till att så långt det är möjligt mäta om stöden bidrar till självständighet och delaktighet. I dagsläget finns det få sådana mått. Sveriges kommuners och regioners (SKR) årliga brukarundersökning innehåller några mått som kan ge en indikation.

¹⁸³ Socialstyrelsens statistik om hjälpmedel.

¹⁸⁴ Ibid.

Ett sätt att följa upp självbestämmande är om personer i boenden eller daglig verksamhet uppger att de har möjlighet att bestämma över sådant som är viktigt. SKR:s brukarundersökning från 2015 till 2020 visar att andelen personer i daglig verksamhet eller olika boendeformer med stöd av socialtjänstlagen (SoL)¹⁸⁵ och lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS)¹⁸⁶ som har angett att de får bestämma över sådant som är viktigt pendlar mellan cirka 70 och 90 procent. Mest nöjda var personer med boendestöd enligt SoL och minst nöjda var personer som bor i bostad med särskild service enligt SoL.

Diagram 20. Andel (%) personer som anger att de får bestämma om saker som är viktiga, 2015–2020

Källa: SKR, Nationella brukarundersökningen för funktionshindersområdet 2021

Ett annat sätt att mäta hur stöd och anpassningar leder till individens självständighet är att se hur många personer med stöd enligt LSS som har aktuella genomförandeplaner. Dessa planer kan också innehålla dokumentation om delaktighet och individuellt satta mål. SKR:s brukarundersökning 2019 innehöll frågor om det och undersökningen

¹⁸⁵ Socialtjänstlag (2001:453).

¹⁸⁶ Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

visade att 94 procent av boenden med särskilt stöd och service och 91 procent av alla personer i daglig verksamhet hade genomförandeplaner.

Tabell 24. Andel (%) personer med stöd enligt LSS som har genomförandeplaner, 2019

	Bostad med särskild service	Daglig verksamhet
Har en aktuell genomförandeplan	94	91
Planen innehåller dokumentation om delaktighet	87	84
Planen innehåller individuellt satta mål	90	86

Källa: SKR, Nationella brukarundersökningen för funktionshindersområdet 2020

Stort behov av kunskap

Måtten från SKR:s årliga brukarundersökning som presenteras ovan ger en relativt positiv bild. Samtidigt handlar dessa mått bara om individuella stöd och lösningar inom ett begränsat område och säger ingenting om andra typer av stöd som finns. För att kunna följa utvecklingen inom individuella stöd behöver uppföljningen av hur de bidrar till individens självständighet förbättras. Det gäller inom samtliga prioriterade områden i strategin.

Att uppföljningen behöver bli bättre syns inte minst i de många undersökningar som visar på brister i utformningen av individuella stöd och hur det påverkar individens möjlighet till självständighet och delaktighet. Till exempel visar undersökningar att arbetsmarknadsinsatser behöver bli mer ändamålsenliga, att stödinsatser i skolan behöver sättas in tidigt och att stöd som assistans eller ledsagning behöver beviljas långsiktigt och genom öppen dialog mellan den sökande och ansvarig myndighet.¹⁸⁷ Det finns också mycket forskning och kunskap om hur stöd och insatser bättre kan leda till individens

¹⁸⁷ Funktionshindersorganisationer lyfter många utmaningar, se exempelvis SRF (202) Knegen, kulorna och krånglet, Riksförbundet FUB (2021) Fångad i fattigdom och Funktionsrätt Sverige (2019) Respekt för Rättigheter?

självständighet. Med ökad kunskap om hur existerande stöd och insatser fungerar kan åtgärder bli mer ändamålsenliga.

Förebygga och motverka diskriminering

Inriktningen om att förebygga och motverka diskriminering handlar om att det är olagligt att diskriminera någon och understryker vikten av förebyggande arbete. Diskriminering kan ske på olika sätt. Indirekt diskriminering är regler eller rutiner som kan verka neutrala men som särskilt missgynnar vissa personer. Krav på körkort för en viss yrkesroll kan vara en typ av diskriminering om det inte är ett nödvändigt krav för yrkesrollen. Det beror på att det till exempel kan missgynna personer med synnedsättning eller blindhet. För att betecknas som diskriminering enligt lag behöver det vara kopplat till någon av de sju diskrimineringsgrunderna där funktionsnedsättning är en av dem. Det kan också vara kopplat till någon av de sex diskrimineringsformerna.¹⁸⁸

Den funktionshinderspolitiska inriktningens tre andra områden (se ovan) syftar till att minska den indirekta diskrimineringen. Genom att göra rätt från början, åtgärda existerande hinder och tillhandahålla nödvändiga stöd och insatser som ökar individens självständighet ökar möjligheten att alla kan vara delaktiga i samhället på lika villkor. Bristande tillgänglighet ses som en så central del av diskrimineringen mot personer med funktionsnedsättning att det sedan 2015 utgör en egen diskrimineringsform.¹⁸⁹

Trots det kan det även finnas direkta former av diskriminering av personer med funktionsnedsättning. Direkt diskriminering är när någon missgynnas genom att behandlas sämre än någon annan i en jämförbar situation. Därför behöver arbetet mot det funktionshinderspolitiska målet

¹⁸⁸ DO: <https://www.do.se/diskriminering/olika-former-av-diskriminering/direkt-och-indirekt-diskriminering>

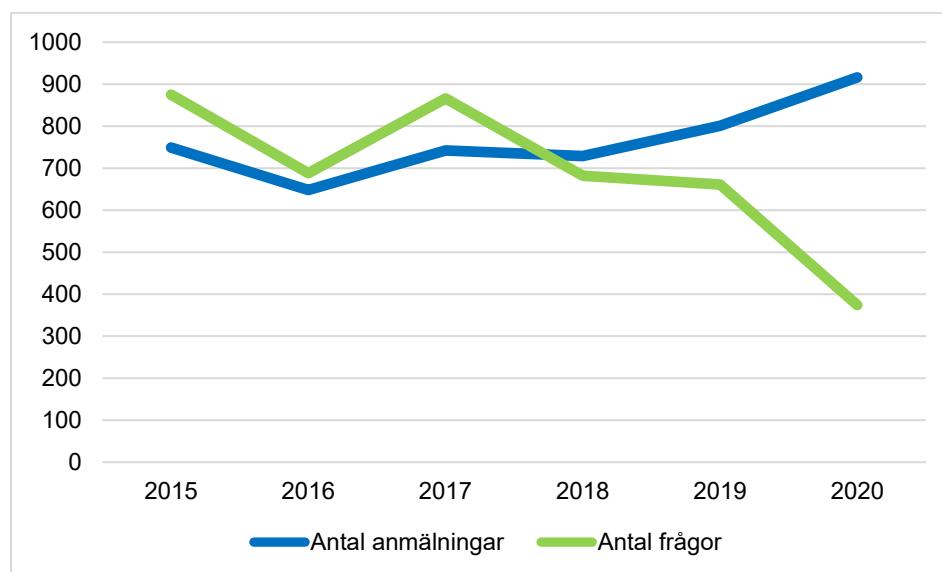
¹⁸⁹ Regeringens proposition 2013/14:198 Bristande tillgänglighet som en form av diskriminering.

även inriktas mot att förebygga och åtgärda olika former av diskriminering.

Antalet anmälningar till DO ökar

Statistik från DO och SCB indikerar att det fortfarande finns arbete kvar att göra för att förebygga och motverka diskriminering av personer med funktionsnedsättning. Diskriminering på grund av funktionsnedsättning var vanligast förekommande bland anmälningar till DO åren 2016 till 2020, och antalet anmälningar har dessutom ökat. Antalet anmälningar inom diskrimineringsformen bristande tillgänglighet har också ökat under perioden.

Diagram 21. Antal anmälningar respektive frågor till DO:s upplysningstjänst rörande diskrimineringsgrunden funktionsnedsättning, 2015–2020

Källa: DO:s årsredovisningar 2015–2020

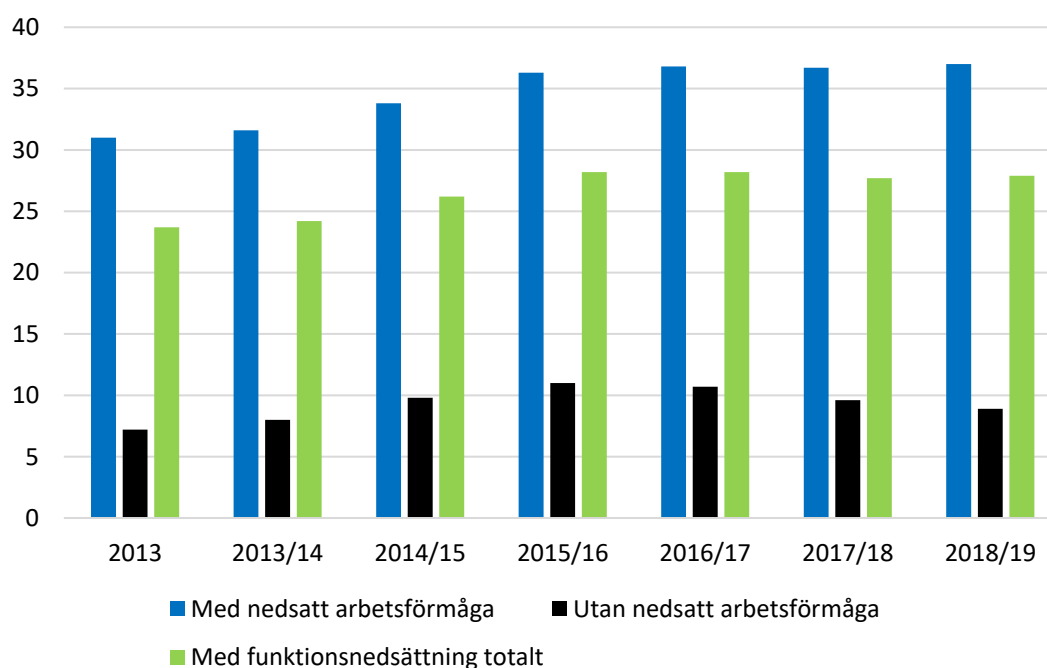
Anmälningarna ger också en indikation på hur förekomsten av diskriminering med funktionsnedsättning som grund ser ut inom olika samhällsområden. Det var vanligast med anmälningar om diskriminering av personer med funktionsnedsättning inom områdena socialtjänst och hälso- och sjukvård. Där handlade över hälften av anmälningarna om funktionsnedsättning. Även inom utbildning, bostad och varor och tjänster

fanns det en överrepresentation av anmälningar kopplade till funktionsnedsättning. Även inom diskrimineringsformen bristande tillgänglighet har antalet anmälningar ökat.

Diskriminering i arbetslivet

Det inkommer inte lika många anmälningar till DO om diskriminering i arbetslivet. Däremot har många personer med funktionsnedsättning i SCB:s arbetskraftsundersökning upplevt diskriminering i arbetslivet. Mer än var tredje person med nedsatt arbetsförmåga uppgav sig under 2018/19 ha blivit diskriminerad.

Diagram 22. Andel (%) personer med funktionsnedsättning med och utan nedsatt arbetsförmåga som svarat ja på minst en av diskrimineringsfrågorna, 2013–2018/2019

Källa: SCB, Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2019

Ett sätt att förebygga diskriminering är att se till att personer med funktionsnedsättning har lika möjligheter som andra att söka och konkurrera om utlysta tjänster. Nästan alla statliga myndigheter, kommuner och regioner hade 2021 rekryteringsprocesser som är

tillgängliga i någon utsträckning. Rekryteringsprocesserna uppgavs vara tillgängliga i hög utsträckning hos 55 procent av alla myndigheter, 45 procent av alla kommuner och 42 procent av alla regioner.

Tabell 25. Andel (%) myndigheter, kommuner och regioner som anger att de har tillgängliga rekryteringsprocesser, 2019–2021

	Myndigheter		
	2019	2020	2021
Hög utsträckning	56	51	55
Viss utsträckning	41	47	44
Inte alls	3	2	1
	Kommuner		
	2019	2020	2021
Hög utsträckning		44	45
Viss utsträckning		50	52
Inte alls		6	3
	Regioner		
	2019	2020	2021
Hög utsträckning		67	42
Viss utsträckning		33	58
Inte alls		0	0

Källa: MFD:s uppföljning av myndigheter, kommuner och regioner, 2021

Liten kunskap om det förebyggande arbetet

Mycket arbete sker för att förebygga och motverka diskriminering, men det saknas systematisk uppföljning. DO har gjort en del granskningar av det förebyggande arbete som görs inom olika samhällsområden och bland olika aktörer. DO ser att det finns mer arbete att göra och identifierar en mängd utmaningar. Framför allt pekar DO ut en avsaknad av kunskap om de regler som gäller och hur de kan tillämpas.

Under 2020 analyserade DO exempelvis de regler och riktlinjer som finns inom bygg- och anläggningsbranschen. Analysen visar att endast åtta procent av de granskade arbetsgivarna levde upp till lagkraven om rutiner och riktlinjer. De huvudsakliga bristerna som DO kunde se var en utbredd kunskapsbrist om diskrimineringslagen, ett ensidigt fokus på kön och jämlika villkor som skymmer andra diskrimineringsgrunder och att frågor om den fysiska arbetsmiljön fick ett mycket större fokus än

mindre etablerade frågor om att motverka trakasserier och dylikt.¹⁹⁰
Samma år analyserade DO också kommuners arbete och såg även där kunskapsbrister som en viktig orsak till att rutiner saknas.¹⁹¹

¹⁹⁰ DO (2020) Bygg, förebygg och prioritera.

¹⁹¹ DO (2020) Vilja, förstå och kunna. En analys av kommuners riktlinjer och rutiner avseende trakasserier, sexuella trakasserier och repressalier.

Andra rättighetsperspektiv

Människors livssituation och möjlighet till delaktighet i samhället påverkas av många olika faktorer som till exempel ålder, kön och funktionsförmåga. Ofta samverkar olika faktorer för att antingen skapa möjligheter eller hinder. Genom att synliggöra vilka konsekvenser som olika samhällsförändringar får för kvinnor och män i olika åldrar och med olika funktionsnedsättningar, kan kunskapen om förutsättningar för delaktighet öka.

Det funktionshinderspolitiska målet pekar särskilt ut kön och ålder. Målet ska bidra till ökad jämställdhet genom att uppmärksamma och jämma ut skillnader i levnadsvillkor mellan flickor och pojkar och mellan kvinnor och män med funktionsnedsättning. Arbetet ska också uppmärksamma och förbättra situationen för barn med funktionsnedsättning.

Jämställdhetsperspektivet

Sedan 2013 är arbetet med jämställdhetsintegrering regeringens huvudsakliga strategi inom jämställdhetspolitiken. Det innebär att de flesta svenska myndigheter i dag på något sätt arbetar med att jämställdhetsintegrera sina verksamheter. Arbetet ska skapa jämställdhet i människors vardag genom att det inriktas på resultat och effekter för människor som direkt eller indirekt berörs av myndighetens verksamhet.

Både jämställdhetspolitiken och funktionshinderspolitiken utgör omfattande, tvärsektoriella verksamhetsområden som berör alla aspekter av människors liv. Det nationella funktionshinderspolitiska målet om jämlika levnadsvillkor utgår från att samhället i dag är ojämlikt. I ett jämlikt samhälle har alla människor samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla områden i livet. Genom att jämställdhet brukar definieras som att kvinnor och män har samma rättigheter, skyldigheter, möjligheter och levnadsvillkor blir ett jämlikt samhälle också ett jämställt samhälle. På så sätt är jämställdhet en förutsättning för jämlikhet.

Kunskap saknas

Att jämställdhetsintegrera funktionshinderspolitiken är en förutsättning för att nå jämställda och jämlika levnadsvillkor för alla människor. En utmaning är att konsekvenserna av könstillhörighet hos personer med funktionsnedsättning ofta har förblivit osynliggjorda. Det finns fortfarande stora brister vad gäller data och statistik som visar på skillnaderna mellan kvinnor och män med funktionsnedsättning. Det saknas också analyser av vad skillnaderna beror på och hur de går att åtgärda. Kunskapsutvecklingen kring könsskillnader och bakomliggande orsaker har också varit begränsad. Detta trots att den begränsade data som finns visar att jämställdhetsproblem i samhället i stort reproduceras bland personer med funktionsnedsättning och ibland även fördjupas.

Jämställdhet och funktionshinder

Personer med funktionsnedsättning oavsett kön har generellt sämre förutsättningar att vara delaktiga och utöva inflytande i samhället jämfört med den övriga befolkningen. Det är tydligt från genomgången av de prioriterade samhällsområdena som finns i denna rapport. Inom vissa områden¹⁹² finns det också stora skillnader i levnadsvillkor, både mellan personer med funktionsnedsättning och befolkningen i övrigt, men också mellan kvinnor och män med och utan funktionsnedsättning.

Det finns också flera områden där skillnaderna i levnadsvillkor mellan kvinnor och män med funktionsnedsättning är större än skillnaderna mellan kvinnor och män utan funktionsnedsättning. Till exempel är skillnaden mellan andelen sysselsatta män med funktionsnedsättning som arbetar heltid och andelen sysselsatta kvinnor med funktionsnedsättning större än mellan män och kvinnor i den sysselsatta befolkningen

¹⁹² Se exempelvis texterna om samhällsområdena arbete och försörjning samt och hälsa, folkhälsa och social välfärd.

generellt.^{193, 194} På samma sätt syns en könsskillnad mellan kvinnor och män med funktionsnedsättning när det gäller den självs kattade hälsan som inte finns i den övriga befolkningen. Också risken att utsättas för våld är större för kvinnor med funktionsnedsättning än för övriga kvinnor.¹⁹⁵

Jämställdhet och jämlikhet hanteras bäst ihop

Genom den funktionshinderspolitiska strategin får strategimyndigheterna med stöd av MFD möjlighet att prioritera kopplingen mellan det jämställdhetspolitiska arbetet och funktionshinderspolitiken. På samma sätt som arbetet med jämställdhetsintegrering har vuxit fram för att motverka att jämställdhetsfrågorna sidoordnas andra politiska frågor, behöver arbetet med den funktionshinderspolitiska strategin finnas med där myndigheter fattar beslut, fördelar resurser och skapar normer. Det behöver finnas med och beaktas i det dagliga arbetet inom alla samhällsområden.

Genom att addera ett funktionshindersperspektiv till aktuella jämställdhetsutmaningar skapas en fördjupad problembild av hinder för både jämställdhet och jämlikhet. Utan ett jämställdhetsperspektiv osynliggörs en aspekt av jämlikhet och därmed också möjliga lösningar på både jämställdhetsproblem och jämlikhetsproblem. På samma sätt förblir skillnader utifrån ett köns perspektiv osynliggjorda om analysen bara omfattar ojämlikheten utifrån funktionshinder. Genom att integrera och arbeta med båda perspektiven samtidigt kan strategimyndigheterna bidra till att systematiskt öka kunskapen, medvetenheten och synligheten

¹⁹³ Bland sysselsatta män med funktionsnedsättning är det 80 procent som arbetar heltid jämfört med 54 procent sysselsatta kvinnor med funktionsnedsättning. För män utan funktionsnedsättning är siffran 87 procent jämfört med 67 procent bland kvinnor utan funktionsnedsättning i den sysselsatta befolkningen.

¹⁹⁴ MFD (2020) Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2019.

¹⁹⁵ Se samhällsområdet rättsväsende.

i fråga om hur hinder för jämställdhet och funktionshinder kan förebyggas och undanröjas.

Barnrättsperspektivet

För mer än trettio år sedan ratificerade Sverige FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen. Sedan den 1 januari 2020 är den också svensk lag. Det pågår ett intensivt arbete hos många samhällsaktörer för att implementera konventionen i sin verksamhet. För att rättigheterna i barnkonventionen ska kunna säkerställas även för barn och unga med funktionsnedsättning finns FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Dessa två konventioner bildar tillsammans ett ramverk för de skyldigheter som samhället har att skydda, främja och övervaka rättigheter för barn och unga med funktionsnedsättning. Eftersom alla samhällsaktörer har ett gemensamt ansvar för de internationella konventioner som Sverige har ratificerat behöver allt arbete som handlar om barns rättigheter utgå från båda konventionerna samtidigt.

Det behövs mer kunskap

För att kunna veta om levnadsvillkoren i alla åldrar är jämlika behöver det finnas kunskap om levnadsvillkor som går att jämföra och följa upp över tid. Det är först när det finns kunskap som går att jämföra som eventuella skillnader i levnadsvillkor blir synliga och en analys om vad skillnaderna beror på kan påbörjas. I MFD:s uppföljning av levnadsvillkoren för barn och unga blir två slutsatser tydliga. Den ena är att levnadsvillkoren är sämre för barn och unga med funktionsnedsättning inom alla de områden som MFD har undersökt. Den andra är att det inom många områden inte går att göra säkra jämförelser som rör barn och unga på grund av att det saknas statistik och kunskap som underlag för jämförelse.¹⁹⁶

¹⁹⁶ MFD: <https://www.mfd.se/resultat-och-uppfoljning/kunskapsunderlag/barn-och-unga/>

Barns levnadsvillkor

Den uppföljning som kan göras indikerar att barn och unga med funktionsnedsättning har sämre levnadsvillkor. Barn och unga med funktionsnedsättning löper exempelvis en mycket förhöjd risk att utsättas för alla typer av våld och övergrepp. Ett annat område som generellt visar oroande tendenser och som bör lyftas särskilt är barns och ungas psykiska hälsa. Sedan mitten av 1980-talet har andelen unga som uppger att de har återkommande psykosomatiska symtom fördubblats. När statistiken delas upp på olika bakgrundsvariabler går det att se att barn och unga med funktionsnedsättning upplever psykosomatiska symptom i högre utsträckning än barn och unga utan funktionsnedsättning.¹⁹⁷ Flickor mår generellt sämre än pojkar, både med och utan funktionsnedsättning.¹⁹⁸ Under senare år har flera olika rapporter också visat att det finns brister vad gäller elevers trygghet och studiero i skolan. Även här finns det skillnader mellan elever med och utan funktionsnedsättning och skillnaden gäller både flickor och pojkar.¹⁹⁹

Barnrätt och funktionshinder

Arbete med att förverkliga och tillgodose rättigheterna i barnkonventionen behöver utgå från samhällets mångfald. Det betyder att allt barnrättsarbete som samhällsaktörerna bedriver behöver syfta till att garantera alla barns och ungas jämlika levnadsvillkor och lika möjligheter oavsett exempelvis kön, ålder och funktionsförmåga.

Det kan göras genom att verksamheter systematiskt undersöker hur olika beslut, åtgärder och insatser påverkar barn och unga med olika förutsättningar. Utifrån den fördjupade kunskapen går det att öka kvaliteten och träffsäkerheten i åtgärder och beslut om barn och unga.

¹⁹⁷ Andelen elever i åldern 11–15 år som upplever psykosomatiska besvär () minst två olika, minst en dag i veckan.

¹⁹⁸ Folkhälsomyndigheten (2020) Skolbarns hälsovanor 2017/18 – Hälsa och mobbning bland barn med funktionsnedsättning, underlag till MFD, 2020-04-17.

¹⁹⁹ Andelen elever i åldern 11–15 år som känner sig ganska eller mycket stressade av skolarbetet och som har en negativ syn på trivseln i skolan.

Det ger också underlag för att utforma insatserna för barn med störst behov av dem.

När insatserna träffar rätt från början kan samhällets resurser användas mest effektivt. På så sätt går det att skapa ett hållbart barnrättsarbete som förbättrar levnadsvillkoren för alla barn. Då minskar också behovet av dyra anpassningar i efterhand, om det visar sig att valda åtgärder inte möter behoven hos alla barn. Därigenom kan samhällsaktörer som arbetar med barn och unga på olika nivåer i samhället också säkra att arbetet bidrar till att undanröja hinder för delaktighet, och att det görs utifrån barns och ungas olika förutsättningar och behov.

Agenda 2030

I den nya funktionshinderspolitiska strategin ska berörda myndigheter redovisa hur vidtagna åtgärder inom uppföljning med anledning av det nationella målet för funktionshinderspolitiken bidrar till att uppfylla målen i Agenda 2030.²⁰⁰ Agenda 2030 är FN:s globala handlingsplan för hållbar ekonomisk, social och samhällsutveckling. Genom agendan har det internationella samfundet åtagit sig att utrota fattigdom och hunger, bekämpa ojämlikheter, förverkliga de mänskliga rättigheterna, bygga fredliga, rättvisa och inkluderande samhällen och främja jämställdhet och egenmakt för kvinnor och flickor.

Agenda 2030 har även ett miljöperspektiv med målet och viljan att säkerställa ett varaktigt skydd för planeten och dess naturresurser. I agendans politiska deklaration är det uttryckt att ingen ska lämnas utanför. Det innebär att ett samhälle ska erbjuda alla jämlika möjligheter att få del av utvecklingen, få sina rättigheter uppfyllda och förverkliga sin mänskliga potential.²⁰¹

²⁰⁰ Socialdepartementet (2021) Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken under 2021–2031

²⁰¹ SCB (2020) Lämna ingen utanför. Statistisk lägesbild av genomförandet av Agenda 2030 i Sverige.

I agendan ingår 17 mål och 169 delmål som förverkligar flera konventioner om mänskliga rättigheter. Det ingår även ett antal indikatorer som används för uppföljning och resultat ska rapporteras regelbundet. Varje land bestämmer vilket angreppssätt och vilka åtgärder som ska vidtas utifrån nationella förutsättningar. I Sverige motsvaras i princip samtliga av agendans delmål av riksdagsbundna mål som pekar ut riktningen inom ett flertal samhällsområden.²⁰² Det är också tänkt att agendan ska genomföras i partnerskap mellan offentliga aktörer, näringslivet och civilsamhället.²⁰³

Agenda 2030 och universell utformning

Målsättningarna i Agenda 2030 och strävan att ingen ska lämnas utanför ligger i linje med Sveriges funktionshinderspolitiska mål om full delaktighet och människors jämlika villkor i samhället. För att uppnå målen behöver arbetet utgå från människors olika behov och förutsättningar och aktivt involvera grupper, organisationer och människor som annars riskerar att lämnas utanför.

Principen om universell utformning är därför relevant för flera av målen och delmålen i Agenda 2030. Utgångspunkten är att det som är nödvändigt för ökad delaktighet hos vissa personer är bra för allas delaktighet. Samhället behöver utformas så att så många som möjligt har förutsättningar att delta och använda det gemensamma samhällsutbudet. Strävan att tänka rätt från början och att minska risker för dyra särlösningar i efterhand lämpar sig för allt utvecklingsarbete där offentliga aktörer behöver integrera social, miljömässig och ekonomisk hållbarhet.

Utvecklingen inom Agenda 2030

Mellan åren 2019 och 2022 hade MFD i uppdrag av regeringen att bidra till att funktionshinderspolitiken fick ett större utrymme hos offentliga

²⁰² MFD (2020) Funktionshindersperspektivet i Agenda 2030.

²⁰³ Statskontoret (2020) Agenda 2030 i myndigheter, kommuner och regioner.

aktörer i deras arbete med Agenda 2030. I uppdraget ingick att analysera rollen och betydelsen som principen om universell utformning kan ha i genomförandet av Agenda 2030.²⁰⁴

Under uppdragsperioden kartlade MFD löpande det arbete som pågår i Sverige i syfte att ta fram goda exempel och identifiera vilka insatser som gynnar ett större och mer effektivt genomslag för funktionshinderspolitiken. Kartläggningen visar att kommuner i ökad utsträckning har använt Agenda 2030 som ett övergripande verktyg för att fånga upp olika tvärperspektiv i sina styrande dokument för att minska risken att rättighetsfrågor hanteras separat från varandra.²⁰⁵

Kartläggningen visar vidare att inställningen till arbete utifrån principen om universell utformning överlag är positiv hos offentliga aktörer. Samtidigt är den fortfarande förhållandevis okänd hos region- och kommunstrateger. Målgruppen upplever också en brist på verktyg och kunskapsstöd om hur arbetet konkret kan genomföras. För att ansvariga aktörer ska utgå från universell utformning krävs både vilja och mandat. Det kräver också att kommunala och regionala verksamheter har ett större fokus på långsiktighet, helhet och samverkan.²⁰⁶

SCB genomförde 2020 en statistisk lägesrapport som synliggör att genomslaget av agendans mål skiljer sig åt i befolkningen där vissa personer nås i mindre utsträckning än andra. SCB:s statistik möjliggör samtidigt för fördjupade analyser inom ramen för uppföljningen av Agenda 2030.²⁰⁷

²⁰⁴ Regleringsbrev för budgetåret 2020 för MFD (S2019/05315/RS).

²⁰⁵ MFD (2021) Delaktighet och hållbar utveckling.

²⁰⁶ Ibid.

²⁰⁷ Ibid.

Myndigheternas arbete med strategin

De statliga myndigheterna som ingår i strategin beskriver en mängd olika typer av aktiviteter under strategins första år. Dessa beskrivs nedan indelade i ett antal kategorier för att ge en överblick av arbetet så här långt. Samtidigt kan många aktiviteter fylla flera syften och passa in under olika kategorier.

Eftersom regeringen fattade beslut om strategin i slutet av september 2021 har myndigheterna hittills bara haft några få månader på sig att internt organisera arbetet med strategin och att genomföra insatser. Det är också förklaringen till att många myndigheter ännu inte har hunnit använda de pengar som var särskilt avsatta för arbete med strategin. De flesta myndigheter befinner sig fortfarande i uppstartsfasen med sin planering av arbetet med strategin.

Insatser har pågått hela året

Det nationella målet för funktionshinderspolitiken har funnits sedan 2017 och alla myndigheter arbetar med tillgänglighets- och delaktighetsfrågor. Därför har många myndigheter framför allt beskrivit det arbete som de gör för att nå det funktionshinderspolitiska målet, oavsett om det är initierat som ett led i arbetet med den nya strategin eller inte. I den här uppföljningsrapporten inkluderar MFD det arbete som myndigheterna beskriver, oavsett när på året det påbörjades.

Fokus ligger dock på det arbete som har genomförts under året 2021. Fokus är också framför allt på myndigheternas utvecklingsarbete, alltså arbete som syftar till att förbättra tillgängligheten på myndigheten eller i arbetet med myndighetens målgrupper. Det kan till exempel handla om en översyn av tillgängligheten på den externa eller interna webbplatsen eller framtagning av stödmaterial för att myndighetens personal eller målgrupper bättre ska förstå och arbeta med tillgänglighet och delaktighet.

Årsredovisningens fördelar och begränsningar

Denna sammanfattning av myndigheternas arbete med strategin under 2021 kan inte sägas ge en heltäckande bild av myndigheternas arbete med funktionshindersfrågor under året. Det är positivt att alla myndigheter ska rapportera sitt arbete med strategin i årsredovisningarna. Samtidigt innebär årsredovisningens format vissa begränsningar. Kraven på rapportering inom strategin är mer omfattande än vad årsredovisningsformatet tillåter. Därför har myndigheterna valt ut vissa insatser som de beskriver i årsredovisningen. Viss rapportering sker också på andra ställen i myndigheternas årsredovisning, exempelvis om jämställdhet, barnrätt och Agenda 2030. Den rapporteringen sker utifrån andra krav och det är inte alltid tydligt om insatser har skett under 2021 eller är en sammanfattning av insatser som har pågått under en längre period. Vissa myndigheter har valt att komplettera årsredovisningarna med andra underlag som MFD har kunnat ta del av.

Den interna organiseringen är på plats

En majoritet av myndigheterna beskriver att de har förändrat organiseringen av arbetet med funktionshindersfrågor som ett resultat av strategin. Det handlar då framför allt om att samordna arbetet mellan de olika verksamheter som berörs av strategin. Vissa myndigheter hade redan en intern samverkan i arbetet med tillgänglighet och delaktighet och som nu har utökats med fler yrkesroller.

Boverket inkluderar till exempel en mängd olika funktioner i strategiarbetet. Det är bland annat grupper som arbetar med funktionshindersfrågor, jämställdhet och barnrätt. Det är även grupper och nätverk som samlar personer med ansvar för relevanta insatser och uppdrag, inom exempelvis gestaltad livsmiljö, byggregler, arkitektur och kulturmiljö. Boverket utvecklar också sitt arbete med jämställdhet, barn och unga, funktionshinderpolitik och Agenda 2030. Det arbetet kommer

att resultera i en handlingsplan som ska utgöra en viktig grund i arbetet med den funktionshinderspolitiska strategin.²⁰⁸

En stor andel av myndigheterna beskriver att de har tillsatt en arbetsgrupp med uppgift att samordna arbetet. Många gånger har dessa arbetsgrupper också ansvar för att genomföra kartläggningar eller analyser av nuläget inom myndigheten och att formulera handlingsplaner. Folkhälsomyndigheten har till exempel tillsatt en arbetsgrupp med medlemmar från olika delar av verksamheten som har genomfört interna planeringsmöten och samråd med MFD. Syftet med arbetsgruppen är att genom uppföljning och samråd och med fokus på interna verksamhetsfrågor formulera en plan för myndighetens arbete under strategiperioden.²⁰⁹

Det samordnande ansvaret ligger hos många myndigheter på den enhet som ansvarar för andra typer av tvärperspektiv. Vanligt är också att det är en enhet som arbetar direkt med stöd till personal på myndigheten, till exempel på en HR-avdelning, eller den del av myndigheten som arbetar med kunskapsstöd eller kommunikation till myndighetens målgrupp.

Vanligt med nulägesbeskrivningar

Den absolut vanligaste insatsen som myndigheter beskriver är nulägesbeskrivningar eller -kartläggningar. En del myndigheter har redan genomfört sådana, några planerar för dem och merparten av myndigheterna är mitt i genomförandet. För vissa myndigheter utgör rapporteringen i årsredovisningen en viktig del av nulägesbeskrivningen.

Nulägesbeskrivningarna genomförs på många olika sätt. Vissa myndigheter inleder med en kartläggning av det arbete som genomförs, vilka som är ansvariga och vilken potential det finns för fortsatt utveckling. Det arbetet kan fokusera på myndighetens huvudsakliga målgrupper eller börja i myndighetens interna arbete.

²⁰⁸ Boverket (2022) Årsredovisning 2021.

²⁰⁹ Folkhälsomyndigheten (2022) Årsredovisning 2021.

Universitetskanslersämbetet gjorde under förra året en kartläggning av det interna arbetet med tillgänglighet och delaktighet. Myndigheten identifierade ansvariga enheter och utvärderade kunskapen om funktionshinder på myndigheten. Myndigheten såg också över tillgängligheten i lokaler, it-system och av beslut och riktlinjer utifrån myndighetens klarspråksarbete. Kartläggningen visade på utvecklingsbehov och myndigheten har därför tagit fram en handlingsplan för 2022 som bland annat syftar till att öka kunskapen om funktionshinderspolicen på myndigheten, stärka den interna samordningen av frågorna och att skapa mer tillgängliga lokaler och interna arbetssystem.²¹⁰

Andra myndigheter använder sig av externa parter för att göra en mer genomgripande analys av arbetet och ser även över vilka effekter myndighetens insatser har för myndigheten. Arbetsmiljöverket har till exempel anlitat en extern part för att se över alla delar av strategiarbetet, inklusive myndighetens uppföljningssystem, samråd med funktionshindersorganisationer, personalens kompetens, myndighetens arbete med tillgänglighet i lokaler, it-system och hur tillgänglighet hanteras i tillsynsarbetet. Nulägesbeskrivningen visar på områden där Arbetsmiljöverket har lyckats väl och pekar även ut utvecklingsbehov.²¹¹

Vissa myndigheter har tagit fram handlingsplaner för året 2022 medan andra är i processen att göra det. Post- och telestyrelsen (PTS) har genomfört en i huvudsak kvalitativ studie där personer inom PTS med ansvar för olika verksamheter har beskrivit vilka insatser som har gjorts under året för att öka tillgängligheten i PTS arbete och delaktigheten för personer med funktionsnedsättning. Studien har utgjort underlag för PTS

²¹⁰ Se Universitetskanslersämbetet (2022) Årsredovisning 2021 och Åtgärder som UKÄ vidtar för tillgänglighet och delaktighet (2022) internt PM med diarienummer 00464-21.

²¹¹ Se Arbetsmiljöverket (2022) Årsredovisning 2021 och Begripsam (2022) Nulägesbeskrivning Arbetsmiljöverket och arbetet mot det funktionshinderspoliciska målet.

i arbetet med att ringa in myndighetens kompetensområden och utifrån det kommer PTS att ta fram en modell för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken.²¹²

Ökad kunskap hos målgrupperna

En majoritet av myndigheterna har arbetat för att öka kunskapen om tillgänglighet och delaktighet hos sina målgrupper. Det handlar till exempel om att myndigheter har tagit fram ny kunskap som belyser situationen för personer med funktionsnedsättning. Till exempel har Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) under året genomfört en undersökning av ungas samhällsengagemang och bland annat studerat delaktigheten bland unga med funktionsnedsättning. Syftet med studien var att bidra med kunskap till beslutsfattare och tjänstepersoner.²¹³

Myndigheter har också tagit fram stödmaterial som målgrupperna kan använda för att öka tillgängligheten och delaktigheten i sina egna verksamheter. Socialstyrelsen gjorde till exempel en översyn av personalens kompetens inom LSS-boenden och konstaterade vissa utvecklingsbehov. Därför tar myndigheten också fram kunskapsstöd riktat till verksamheter enligt LSS och utvecklar en digital utbildning som riktar sig till personliga assistenter inom LSS.²¹⁴

Myndigheter har även tillgängliggjort existerande utbildningar och andra kunskapsstöd. Till exempel har Riksantikvarieämbetet i samarbete med Naturvårdsverket en e-utbildning om tillgänglighet i skyddade utomhusmiljöer. Den utbildningen anpassades under året 2021 för personer med synnedsättning.²¹⁵

²¹² PTS (2022) Uppföljning av funktionshinderspolitiken. Kartläggning av PTS insatser år 2021.

²¹³ MUCF (2022) Årsredovisning 2021.

²¹⁴ Socialstyrelsen (2022) Årsredovisning 2021.

²¹⁵ Riksantikvarieämbetet (2022) Årsredovisning 2021.

Tillgänglighet i digitala system

En stor del av myndigheterna beskriver att de har sett över tillgängligheten i digitala verktyg, exempelvis den externa webbplatsen, mobilapplikationer och andra digitala tjänster. Det beror till stor del på DOS-lagen som ställer krav på att information på offentliga webbplatser och i annan digital offentlig service ska vara tillgängligt utformad. De flesta myndigheterna har huvudsakligen fokuserat på att förbättra tillgängligheten på den externa webbplatsen. Myndigheten för digital förvaltning (DIGG) har också genomfört tillsyn av tillgängligheten hos vissa myndigheter. Migrationsverket beskriver till exempel att de har åtgärdat majoriteten av de brister som DIGG påpekade i sin granskning.²¹⁶

Vissa myndigheter har i stället fokuserat på att se över interna digitala verktyg. Det gäller till exempel Kulturrådet som har gjort en tillgänglighetsinventering av intranätet. Den har resulterat i en tillgänglighetsredogörelse som ska utgöra underlag för ett fortsatt utvecklingsarbete under året 2022.²¹⁷

Myndigheter har också sett över och förbättrat förutsättningarna för en mer tillgänglig digital offentlig service. Till exempel har Försäkringskassan anordnat en intern utbildning i att skapa tillgängliga e-tjänster och har fokuserat på att tydliggöra kraven om digital tillgänglighet vid upphandlingar och inköp.²¹⁸

Intern kompetensutveckling

Ett fåtal myndigheter beskriver i sina årsredovisningar att de har genomfört utbildningar för att öka kunskapen om funktionshinderspolitiken, tillgänglighet och delaktighet. De satsningar som nämns handlar till exempel om att öka den interna förståelsen för

²¹⁶ Migrationsverket (2022) Årsredovisning 2021.

²¹⁷ Kulturrådet (2022) Årsredovisning 2021.

²¹⁸ Försäkringskassan (2022) Årsredovisning 2021.

strategin och vad den innebär för myndigheten, och för olika verksamheter och ansvarsområden inom myndigheten. Domstolsverket har till exempel med stöd av MFD genomfört utbildningar för chefer.²¹⁹ Andra beskriver kompetensutveckling i särskilda tillgänglighetsfrågor, Brottsoffermyndigheten har till exempel genomfört utbildningar i tillgänglighetsanpassning av dokument.²²⁰

Tillgänglighet i centrala verktyg

En del myndigheter har även utvecklat sina egna verktyg för att bättre fånga in tillgänglighets- och delaktighetsaspekter i det ordinarie arbetet. Under förra året utvecklade Konsumentverket exempelvis sin projektplanering så att personalen kan genomföra funktionshinderanalyser i samband med planering av insatser eller projekt.²²¹

Vanligast är att myndigheter har förbättrat verktyg som är centrala för myndighetens kärnuppdrag. Tillsynsmyndigheter har till exempel arbetat för att bättre fånga in tillgänglighet och delaktighet i tillsynsprocessen. Inspektionen för vård och omsorg (IVO) har under 2021 påbörjat utvecklingen av en manualbaserad observationsmetod för verksamheter och situationer i tillsynen. Den syftar till att förbättra tillsynen i de fall personer som IVO möter i tillsynen har svårt att själva förmedla erfarenheter och åsikter och där tillsynen behöver kompletteras med observationer.²²²

Myndigheter har också arbetat för att förenkla handläggning med relevans för personer med funktionsnedsättning. Myndigheten för yrkeshögskolan (MYH) har till exempel förenklat handläggningen av

²¹⁹ Sveriges domstolar (2022) Årsredovisning 2021.

²²⁰ Brottsoffermyndigheten (2022) Årsredovisning 2021.

²²¹ Konsumentverket (2022) Årsredovisning 2021.

²²² IVO (2022) Årsredovisning 2021.

ansökningar om pedagogiskt stöd, vilket gynnar både utbildningsanordnare och studerande.²²³

Myndigheter har även genomfört insatser för att förbättra uppföljningen av utvecklingen mot det funktionshinderspolitiska målet. Under 2021 genomförde Folkbildningsrådet exempelvis en studie om personer med intellektuell funktionsnedsättning inom folkbildningen. Resultatet från studien fungerar som ett kunskapsstöd internt och en nulägesbeskrivning som underlag i utvecklingen av organisationens verktyg för uppföljning.²²⁴

Förbättrad tillgänglighet i lokalerna

Några få myndigheter beskriver ett arbete för att förbättra tillgängligheten i de lokaler som myndigheten ansvarar för, i enlighet med förordning (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförande av funktionshinderspolitiken. Förordningen beskriver bland annat att myndigheter särskilt ska verka för att deras lokaler, verksamhet och information är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.

Upphandlingsmyndigheten har tillgänglighetsbesiktat sina lokaler under året, och tagit fram en åtgärdslista som de arbetar kontinuerligt med.²²⁵ Kriminalvårdens tillgänglighetsstrategi löpte fram till och med 2021 och fokuserade bland annat på tillgänglighet i lokalerna. Vid nybyggnation används så kallade typhus som ska passa för alla, oavsett funktionsförmåga. Husen ska till exempel verka stressreducerande, ha

²²³ Se MYH (2022) Årsredovisning 2021 och MYH (2022) 2021 års uppföljning av myndighetens arbete för att bidra till det nationella målet med funktionshinderspolitiken.

²²⁴ Folkbildningsrådet (2022) Årsredovisning 2021.

²²⁵ Upphandlingsmyndigheten (2022) Årsredovisning 2021.

breda korridorer och högre takhöjd. Särskilda avdelningar byggs för intagna med somatiska sjukdomar och särskilda behov.²²⁶

Samråd mellan myndigheter

Myndigheter har också påbörjat samråd i arbetet med strategin. En beskrivning av hur myndigheterna har genomfört samråd med funktionshindersorganisationer och personer med funktionsnedsättning återfinns i nästa avsnitt. Här är fokus på samråd mellan myndigheter och med andra offentliga aktörer.

Redan innan den funktionshinderspolitiska strategin beslutades hade strategimyndigheterna rutiner för samråd med andra offentliga aktörer i tillgänglighets- och delaktighetsfrågor, och det arbetet har fortsatt under 2021. Det har skett regelbundet som en del av sektorssamarbetet eller vid behov i enskilda frågor. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) beskriver bland annat samverkan med andra aktörer för att säkerställa tillgänglig krisinformation under covid-19-pandemin. MSB ledde till exempel en arbetsgrupp där Folkhälsomyndigheten, länsstyrelserna, Socialstyrelsen och Läkemedelsverket ingick. Arbetsgruppen enades om en principöverenskommelse för arbetet med tillgänglighet i kommunikationen om pandemin.²²⁷

Under strategiperioden har myndigheter integrerat strategin i redan existerande rutiner. Myndigheter har också påbörjat särskilda samarbeten med anledning av strategin. Myndigheten för tillgängliga medier (MTM) har till exempel påbörjat en samverkan med MUCF eftersom myndigheterna tillsammans utgör det samhällsområde som i strategin benämns demokratisk delaktighet.²²⁸

²²⁶ Kriminalvården (2022) Årsredovisning 2021.

²²⁷ MSB (2022) Årsredovisning 2021.

²²⁸ MTM (2022) Årsredovisning 2021.

Aktiv involvering

Aktiv involvering spelar en viktig roll i arbetet mot det nationella målet för funktionshinderspolitiken. Det funktionshinderspolitiska målet utgår från FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som lyfter Sveriges skyldighet att nära samråda med och aktivt involvera personer med funktionsnedsättning. Därför är aktiv involvering och samråd med funktionshindersorganisationer en central uppgift i den funktionshinderspolitiska strategin. I strategimyndigheternas uppdrag ingår att årligen redovisa sina samråd med funktionshindersorganisationer och andra aktörer samt hur detta har bidragit i arbetet mot det funktionshinderspolitiska målet.

Syftet med aktiv involvering

Utgångspunkten är att involvera personer med funktionsnedsättning i frågor som berör deras liv. Aktiv involvering kan därför vara aktuellt i många olika processer och verksamheter, både för att beskriva och identifiera de hinder som behöver hanteras och för att identifiera lämpliga insatser och lösningar. Involvering kan också göras för att kvalitetssäkra en färdig produkt, eller ett förslag inför beslut, och användas i uppföljningen av resultatet av en insats.

Det är nödvändigt att statliga myndigheter, regioner och kommuner på olika sätt involverar människor i utformning, genomförande och uppföljning av sin verksamhet. För att kunna använda den kunskap och erfarenhet som finns är det avgörande att myndigheterna har en strukturerad dialog med funktionshindersorganisationerna och rutiner för samråd.

Offentliga aktörers arbete

Många myndigheter har sedan en längre tid etablerade organ för samråd med funktionshindersorganisationerna där funktionen, utformningen och sammansättningen skiljer sig åt. Syftet med uppdraget i strategin är att

fler myndigheter ska etablera strukturer för involvering och utveckla sina arbetsätt så att samverkan handlar mer om reell dialog och inhämtning av synpunkter, snarare än att dela information. Uppdraget syftar också till att mer strukturerat följa upp nyttan och resultatet av samråden i myndigheternas samlade arbete.

Myndigheter kan utöver sitt övergripande samrådsorgan arbeta med saksamråd som form. Det är lämpligt i specifika frågor eller när en särskild kompetens behövs från organisationerna. Att kombinera centrala samråd med saksamråd är ett effektivt sätt att hålla kvalitet i samarbetet och även lägga en mer rimlig börda på olika kompetenser hos organisationerna.

I MFD:s årliga uppföljning av statliga myndigheter, kommuner och regioner 2021 uppgav majoriteten av de offentliga aktörerna att de i viss utsträckning arbetar med att föra dialog och inhämta kunskap från personer med funktionsnedsättning. Bland myndigheterna var det två av tre som angav att de i viss utsträckning arbetade med aktiv involvering. Endast nio procent av myndigheterna gjorde det i hög utsträckning. Var fjärde myndighet arbetade inte alls med att föra dialog och inhämta kunskap från personer med funktionsnedsättning. Några skäl som uppgavs var att det saknas behov, att myndigheten inte har tillräckliga resurser, att det inte är relevant för myndigheten eller att frågan inte har varit aktuell. Flera myndigheter påpekade även att de inte har uppfattat det som en skyldighet att bedriva samråd med funktionshindersorganisationer och därför inte gör det.

Tabell 26. Andel (%) myndigheter, kommuner och regioner som arbetar med att föra dialog och inhämta kunskap från personer med funktionsnedsättning, 2020-2021

Myndigheter		
	2020	2021
Hög utsträckning	11	9
Viss utsträckning	66	64
Inte alls	23	27
Kommuner		
Hög utsträckning	33	23
Viss utsträckning	66	65
Inte alls	1	12
Regioner		
Hög utsträckning	56	58
Viss utsträckning	44	42
Inte alls	0	0

Källa: MFD:s uppföljning av myndigheter, kommuner och regioner, 2021

Framgångsfaktorer

För statliga myndigheter sker samråd och involvering med utgångspunkt i den samhällssektor som myndigheten verkar. Samtidigt ger det möjlighet till att på ett handfast sätt bidra och vara del i planering, genomförande och uppföljning av politiken inom respektive sektor.

För att involvering ska fungera behöver alla som deltar ha en gemensam bild av målet med arbetet och vad det ska användas till. Deltagarna behöver också gemensamt fastställa vilken kunskap involveringen kräver, hur mycket tid den förväntas ta och vilken metod som ska användas. Sammankallande myndighet behöver löpande återkoppla hur den kunskap som kommer fram i dialogen har använts och vad den har bidragit till. Förändras förutsättningarna under arbetets gång behöver myndigheten också tydligt återkoppla det.

Det finns utvecklingsbehov

Både företrädare för civilsamhällesorganisationer och statliga myndigheter har påtalat att det finns utmaningar i att skapa styrkraft, engagemang och delaktighet i dialogarbetet. Den aktiva involveringen och de samråd som sker upplevs vara i behov av utveckling och förnyelse. Syfte, roller och arbetssätt behöver tydliggöras. MFD ser att det finns behov av ett utvecklat stöd med utgångspunkt från bestämmelser om aktiv involvering i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Det saknas data och underlag om hur väl den aktiva involveringen fungerar. Det saknas även kvantitativa data eller nationella studier om upplevelsen hos de personer som deltar i samråd och annan dialog. Funktionshindersorganisationerna lyfter emellertid i olika sammanhang brister, bland annat att den aktiva involveringen inte sker kontinuerligt, att dialogen kommer för sent i processen, att inbjudan endast upplevs symbolisk och att dokumentation eller återkoppling saknas.²²⁹

Mycket tyder också på att funktionshindersorganisationerna har haft betydande utmaningar under covid-19-pandemin och att det nu kan behövas en satsning för att öka inflytandet för personer med funktionsnedsättning och de organisationer som företräder dem.²³⁰

Redogörelser i årsredovisningarna 2021

Utifrån de redovisningar som strategimyndigheterna har lämnat 2021 gör MFD den sammanfattande bedömningen att strategimyndigheterna i olika omfattning har samråd med och involverar personer med funktionsnedsättning. Av rapporteringarna att döma varierar det mellan

²²⁹ Funktionsrätt Sverige, webinarium om aktiv involvering den 25 augusti 2020. Länk till webinariet: <https://lagensomverktyg.se/2020/stora-brister-pa-involvering/>.

²³⁰ MUCF (2020) Coronakrisens konsekvenser för det civila samhället - Lägesbild oktober 2020.

myndigheterna när det gäller både involveringens omfattning och arbetssätt och utformning. Myndigheterna rapporterar och beskriver vilka samråd de har haft, men det saknas i hög grad redogörelser och analyser kring hur samråden har bidragit i arbetet mot det funktionshinderspolitiska målet. Detta kan dock delvis förklaras av att strategin fortfarande är ny och att myndigheterna ännu inte har hunnit organisera sitt arbete med samråd och inte heller hunnit analysera hur arbetet går.

Formaliserade samråd

Det som redovisas oftast är den etablerade formen av samråd som sker genom regelbundna samråd på myndighetsövergripande nivå. Dessa samråd består vanligen av ett visst antal utvalda ledamöter och möten sker enligt en ordning några gånger per år. Försäkringskassan har till exempel haft ett funktionshindersråd under flera år. Rådet samordnas av rättsavdelningen och syftar till att aktivt involvera funktionshindersrörelsen i myndighetens arbete. Under 2021 genomfördes fyra digitala möten.

Mål, utformning och innehåll för dessa samråd varierar mellan myndigheterna. I myndigheternas rapportering nämns bland annat att det på samrådsmötena presenteras pågående insatser som myndigheten önskar synpunkter på, att det sker ömsesidigt informationsutbyte så att alla parter kan ta upp frågor som upplevs viktiga att diskutera, att det förs dialog om strategiska utvecklingsområden och insatser och att rådet behandlar övergripande och principiella frågor av betydelse för personer med funktionsnedsättning. I flera fall nämns att rådet är ett rådgivande organ för myndigheten.²³¹

Några myndigheter har samråd specifikt för vissa av myndighetens målgrupper, exempelvis Socialstyrelsens äldreråd²³² och

²³¹ Försäkringskassan (2022) Årsredovisning 2021.

²³² Socialstyrelsen (2022) Årsredovisning 2021.

Specialpedagogiska skolmyndighetens (SPSM) ungdomsnätverk²³³. Arbetsförmedlingen leder ett arbetslivsinriktat rehabiliteringsråd som är ett rådgivande organ för diskussion och samråd om arbetslivsinriktad rehabilitering och andra frågor rörande personer med funktionsnedsättning i arbetslivet. Rådet består av representanter från funktionshindersrörelsen, myndigheter, arbetslivsorganisationer och kommuner.²³⁴

Sektorielle funktionshindersråd

Förutom myndigheternas egna samråd med funktionshindersorganisationerna, finns det även sektoriella samråd som flera myndigheter driver tillsammans. Till exempel deltar 18 utvalda ledamöter i Skolverkets ordning för samråd med funktionshindersrörelsen. Samråden genomförs tre gånger per år och dessutom hålls ett särskilt samråd tillsammans med SPSM:s och Skolinspektionens samråd där även myndigheternas generaldirektörer deltar. Deltagarna diskuterar aktuella frågor som Skolverket eller någon annan deltagare har föreslagit. Skolverket presenterar också insatser för inspel och synpunkter från funktionshindersrörelsen.²³⁵

Domstolsverket, Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten och Brottsoffermyndigheten driver ett sektoriellt samråd tillsammans. Under året har samråd genomförts med ett tiotal funktionshindersorganisationer och några av de frågor som togs upp var bemötande i domstol av personer med funktionsnedsättningar och vikten av tillgängliga domar och beslut.²³⁶

Ett annat exempel kommer från Transportstyrelsen som deltar kontinuerligt tillsammans med funktionshinderorganisationer i Trafikverkets nationella råd för tillgänglighet och användbarhet för

²³³ SPSM (2022) Årsredovisning 2021.

²³⁴ Arbetsförmedlingen (2022) Årsredovisning 2021.

²³⁵ Skolverket (2022) Årsredovisning 2021.

²³⁶ Domstolsverket (2022) Årsredovisning 2021.

personer med funktionsnedsättning (RTAF) i frågor som rör samtliga trafikslag.²³⁷

Flera myndigheter vittnar också om att det pågår arbete för att utveckla arbetssätt och metoder för att förbättra involveringen av personer med funktionsnedsättning. IVO medverkar i flera olika nätverk för att stärka och utveckla metoder för brukares delaktighet. I det nätverk för patient- och brukarsamverkan som har etablerats i det statliga Rådet för styrning med kunskap, diskuterar de deltagande myndigheterna gemensamt hur samverkan kan stärkas med patient- och brukarorganisationer.²³⁸

Andra sätt att inhämta kunskap

Samråd kan även göras genom medverkan i styr- eller referensgrupper för projekt, regeringsuppdrag och liknande. Ett exempel på ett sådant specifikt samråd görs inom ramen för PTS arbete med inkluderande kommunikationstjänster. Myndigheten har under året träffat representanter för några funktionshindervisorganisationer för att prata strategiska vägval kring interpersonell kommunikation med anledning av nya lagar och direktiv.²³⁹

Aktiv involvering kan också göras för att kvalitetssäkra en färdig produkt eller ett förslag inför beslut och i uppföljningen av resultatet av en insats. Att låta personer med egen erfarenhet själva medverka i utbildningsinsatser är ett annat sätt att använda den kunskap och erfarenhet som finns. Till exempel har Polismyndigheten i samverkan med representanter från funktionshindervisorganisationer tagit fram en nationell rutin för att underlätta för personer med synnedsättning att identifiera polisanställda.²⁴⁰

²³⁷ Transportstyrelsen (2022) Årsredovisning 2021.

²³⁸ IVO (2022) Årsredovisning 2021.

²³⁹ PTS (2022) Årsredovisning 2021.

²⁴⁰ Polismyndigheten (2022) Årsredovisning 2021.

Att ställa frågor genom enkäter är ett annat sätt att inhämta kunskap direkt från personer med funktionsnedsättning. MYH har under året skickat ut en enkät till några funktionshindersorganisationer med frågor om vilka utbildningsbehov organisationerna ser avseende teckenspråkstolkar, dövblindtolkar och skrivtolkar. Enkätsvaren ska användas som ett av underlagen när myndigheten ska ta ställning till vilka tolkutbildningar som ska beviljas statsbidrag.²⁴¹

Det går även att kvalitetssäkra arbetet genom att genomföra tillgänglighetsgranskningar. Ett sådant exempel kommer från DIGG som under året har genomfört en tillgänglighetsgranskning av webbplatsen Krisinformation.se.²⁴²

Samrådets bidrag

I strategimyndigheternas uppdrag ingår även att redovisa hur samråden har bidragit i arbetet mot det funktionshinderspolitiska målet. Myndigheterna har i låg utsträckning redovisat samrådets effekt och resultat, och det saknas ofta redogörelser för om det görs utvärderingar av genomförda samråd.

Några myndigheter har emellertid rapporterat att de har följt upp och utvärderat sina samråd. Arbetsmiljöverket redovisar att myndigheten har gjort intervjuer med företrädare för intresseorganisationerna som visar att samrådet fungerar väl. Resultatet visade att organisationerna genom samrådet får kännedom om viktiga kommande insatser och rapporteringar. De kan själva väcka frågor och relevant personal från myndigheten deltar vid dessa tillfällen. Även om samrådet sägs fungera väl kan dock organisationerna inte ange något exempel på en fråga som de initierat och som påverkat myndighetens prioriteringar. De

²⁴¹ MYH (2022) Årsredovisning 2021.

²⁴² DIGG (2022) Årsredovisning 2021.

prioriteringar som görs i verksamheten skulle enligt representanter i rådet kunna beakta funktionshindersperspektiv i högre utsträckning.²⁴³

Även Kulturrådet bedömer att samrådet fungerar väl men att det kan utvecklas så att det ännu bättre bidrar till att Kulturrådet i sitt kulturpolitiska uppdrag kan driva på utvecklingen inom kultursektorn för att uppnå en jämlik tillgång till såväl kulturupplevelser som eget kulturutövande för personer med funktionsnedsättning.²⁴⁴

MFD ska bidra med stöd

Utveckling och tillämpning av aktiv involvering är ett centralt verktyg för de statliga myndigheterna att implementera ett funktionshindersperspektiv i sin verksamhet. Här finns det behov av stöd och verktyg för att hitta ett fungerande och relevant arbetssätt. MFD har därför tillsammans med Stiftelsen Svensk Industridesign (SVID) sökt projektmedel från Allmänna arvsfonden för ett så kallat innovationslabb på temat dialog och samspel. Det syftar till att tillsammans med funktionshinderorganisationer, lokala, regionala och nationella aktörer hitta nya arbetssätt som leder till en stärkt dialog och samspel mellan offentliga aktörer och funktionshindersorganisationerna. Det ska också stärka delaktigheten för enskilda personer med egen erfarenhet av att leva med funktionsnedsättning.

²⁴³ Arbetsmiljöverket (2022) Årsredovisning 2021.

²⁴⁴ Kulturrådet (2022) Årsredovisning 2021.

MFD:s stöd och insatser

MFD har fått i uppdrag att ge strategimyndigheterna stöd och vägledning i genomförande, uppföljning och redovisning av arbetet mot det nationella målet för funktionshinderspolitiken.²⁴⁵ Under den kommande tioårsperioden kommer detta regeringsuppdrag att utgöra både ram och prioritering för MFD:s uppgifter enligt myndighetens instruktion. Tillsammans med det pågående uppdraget att stödja kommuner och regioner bidrar strategiuppdraget till att etablera MFD:s roll som nav inom funktionshinderspolitiken.

Utgångspunkter för MFD:s stödarbete

Under hösten 2021 har förberedelserna inför uppdraget att stödja strategimyndigheterna haft hög prioritet på MFD. Det har varit angeläget och lagts stor vikt vid att utveckla principer och arbetsätt för det fortsatta arbetet, liksom att planera för genomförandet av MFD:s stöd, både på kort och lång sikt. MFD har valt att utveckla stödet med utgångspunkt i ett antal principer:

- **Strategimyndigheterna äger strategiarbetet**
Det är strategimyndigheterna som har fått uppdrag enligt strategin som bäst kan sin egen verksamhet och sina behov. MFD ska därför utgå från myndigheternas behov i utvecklingen av stöd.
- **Strategin kan stärka och utveckla det arbete som redan görs**
Statliga myndigheter har redan i uppdrag att arbeta för att möta alla medborgares behov med MFD:s stöd. Därför kommer MFD att utgå från och utveckla de stöd som myndigheten redan har tagit fram.

²⁴⁵ Se mer om MFD:s uppdrag på regeringens webbplats:
<https://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/2021/09/uppdrag-att-ge-stod-vid-uppfoljning-av-funktionshinderspolitiken/>

- **Inhämtning av erfarenheter från personer med funktionsnedsättning**
En viktig utgångspunkt i arbetet är kunskap och erfarenhet från personer med funktionsnedsättning. MFD:s stöd kommer därför att underlätta den typen av kunskapsinhämtning.
- **Strategiarbetet kommer att involvera många aktörer**
MFD:s stöd behöver nå fler statliga myndigheter än strategimyndigheterna och även kommuner och regioner. Dessutom behöver olika verksamheter och yrkesroller inom myndigheterna känna till och arbeta i enlighet med strategin.
- **Ett långsiktigt arbete med ett första fokus på uppföljning**
Strategin är tioårig vilket ger MFD möjlighet att arbeta långsiktigt med strategimyndigheterna. Det inledande stödarbetet kommer samtidigt att ha ett särskilt fokus på uppföljning inför framtagandet av en handlingsplan under 2026.

Tre grundläggande områden för stödet

Med utgångspunkt i de principer som nämns ovan planerar MFD att organisera sitt stöd inom tre grundläggande områden som är särskilt centrala i strategin. MFD:s arbete organiseras i följande tre delar som beskrivs mer utförligt nedan:

- Arenor för kunskaps- och erfarenhetsutbyte
- Stöd i uppföljning
- Stöd i genomförande av strategin

Arenor för kunskaps- och erfarenhetsutbyte

Eftersom MFD har ambitionen att ha en agil²⁴⁶ utgångspunkt i sitt stödjande arbete i relation till strategimyndigheterna kommer MFD att

²⁴⁶ Ordet agil kommer från engelskans "agile" och betyder lättroilig eller smidig. Det agila arbetssättet bygger på att man arbetar iterativt, inkrementellt och

försöka möta myndigheterna utifrån deras önskemål, förutsättningar och behov. MFD avser alltså att vara en stödjande samarbetspartner till de strategiska myndigheterna och ge stöd i samverkan med myndigheterna. Det blir viktigt att skapa arenor där myndigheterna kan träffas, lära av varandras erfarenhet och hitta gemensamma strategier i utvecklingsarbetet. MFD:s strategiska råd av generaldirektörer är en viktig arena för att leda arbetet i strategin.

Arbetet med att aktivt involvera funktionshindersrörelsen är en central uppgift för samtliga myndigheter i strategin. MFD har i sitt förberedelsearbete börjat utveckla former för att kunna anordna olika typer av samråd mellan strategimyndigheterna och funktionshindersorganisationerna som ett komplement till de samråd som sker inom varje sektor.

Stöd i uppföljning

Under den tid som uppdraget pågår ska MFD bland annat stödja och vägleda berörda myndigheter när det gäller uppföljningen av det nationella målet för funktionshinderspolitiken och hur redovisningen av myndigheternas genomförande av funktionshinderspolitiken ska ske. MFD kommer även att utveckla en struktur för myndigheternas redovisning, erbjuda stöd i utvecklingen av respektive myndighets uppföljning och ta fram en rapport om genomförandet.

Stöd i genomförande

För att stödja myndigheterna i att genomföra funktionshinderspolitiken kommer MFD att anpassa och erbjuda de stöd som redan finns, ta fram en grundutbildning om strategin och ge stöd utifrån övriga behov och önskemål. Sammantaget kan det antas bidra till att fler myndigheter ökar sin kunskap och motivation att arbeta utifrån ett funktionshindersperspektiv för att nå det funktionshinderspolitiska målet.

utforskande för att lösa problem och utveckla nya idéer, processer och erbjudanden.

MFD:s stöd under 2021

Det stöduppdrag som MFD har fått i strategin ligger helt i linje med de uppgifter som myndigheten redan har i sin instruktion.²⁴⁷ Under den kommande tioårsperioden kommer strategiarbetet att genomsyra alla delar i MFD:s verksamhet. I detta avsnitt beskrivs det arbete och insatser som MFD har genomfört under 2021 och som särskilt hör ihop med strategiuppdraget.

Analys- och planeringsarbete

Under 2021 har MFD tagit fram kort- och långsiktiga planer för det fortsatta stödarbetet. I analysarbetet har MFD följt upp och dragit lärdom från tidigare års strategiarbete inom funktionshinderspolitiken, men även från strategiarbete inom andra samhällsområden som jämställdhet och folkhälsa. MFD har fört samtal med personer med erfarenhet av strategiarbete såväl internt som på andra myndigheter. Dialog har även skett med tjänstepersoner och myndighetschefer på strategimyndigheterna. Som en effekt av analysen och för att strukturera arbetet framåt har MFD tagit fram ett kalendarium för olika typer av möten inom ramen för strategiarbetet 2022.

Strategiskt gd-råd för funktionshinderspolitiken

För att strategiarbetet ska vara så framgångsrikt som möjligt behöver det vara väl förankrat i strategimyndigheternas ledningsgrupp och genomsyra hela myndighetens verksamhet. MFD:s strategiska gd-råd för funktionshinderspolitiken samlar bland annat myndighetschefer från alla strategimyndigheter²⁴⁸ och är därför ett centralt verktyg för ledningen och styrningen av strategiarbetet. Genom rådet säkerställer MFD att utvecklingen av funktionshinderspolitiken följs upp samt möjligheterna

²⁴⁷ Förordning (2014:134) med instruktion för Myndigheten för delaktighet.

²⁴⁸ Utöver strategimyndigheterna deltar även myndighetscheferna från Barnombudsmannen, E-hälsomyndigheten, Ekonomistyrningsverket, Institutet för språk och folkminnen samt Jämställdhetsmyndigheten i gd-rådet.

att kunna ge stöd till andra myndigheter i arbetet att nå det funktionshinderspolitiska målet. Under 2021 har MFD med utgångspunkt i den nya funktionshinderspolitiska strategin inlett en diskussion om hur samarbetet i det strategiska rådet ska fortsätta att utvecklas.

I oktober 2021 hölls ett gd-rådsmöte då alla strategimyndigheter deltog. Mötet var en start på det gemensamma arbetet med strategin genom att socialministern presenterade strategin och förväntningarna på strategimyndigheterna. Rådet delade med sig av allmänna reflektioner och funderingar kopplade till strategiarbetet.

Kopplat till gd-rådet finns också ett tjänstepersonsnätverk som tillsammans med MFD förbereder och följer upp på gd-rådsmötena. På mötet i september presenterade MFD strategin och i november möttes nätverket igen, denna gång med representanter från alla strategimyndigheter. På mötet presenterade MFD sina planer för att stödja strategimyndigheterna under kommande år och inhämtade synpunkter.

Information och kommunikation

MFD:s stöd under strategins första månader har framför allt fokuserat på att informera om och tydliggöra strategin. MFD har också skapat forum där strategimyndigheterna kan diskutera utmaningar och uttrycka stödbehov i det framtida arbetet.

Ett inledande brev till myndighetscheferna har kompletterats med ytterligare ett utskick till alla strategimyndigheter samt Folkbildningsrådet, Barnombudsmannen och Jämställdhetsmyndigheten.²⁴⁹ Utskicket innehöll övergripande information om strategin och strategimyndigheternas uppdrag samt en

²⁴⁹ Utöver strategimyndigheterna har även Folkbildningsrådet fått ett särskilt uppdrag i strategin. I MFD:s uppdrag ingår att samråda med Barnombudsmannen och Jämställdhetsmyndigheten.

beskrivning av MFD:s uppdrag och det stöd som myndigheterna kan förvänta sig.

Under hösten genomförde MFD tre digitala informationsmöten om det funktionshinderspolitiska målet och myndigheternas roll i det strategiska arbetet för ökad måluppfyllelse. Dessa tillfällen hade närmare 60 deltagare från samtliga strategimyndigheter, inklusive Folkbildningsrådet, Barnombudsmannen och Jämställdhetsmyndigheten. På mötet diskuterades det initiala strategiarbetet, framför allt vikten av att genomföra en nulägesbeskrivning som kan ligga till grund för planering av åtgärder och uppföljning av resultat. Mötena var också tillfällen för myndigheterna att tillsammans diskutera det mest brådskande arbetet med årsredovisningen för 2021. Mötena gav också tillfälle att diskutera hur MFD och de myndigheter som har ett särskilt ansvar i strategin (Barnombudsmannen och Jämställdhetsmyndigheten) kan vara ett stöd i genomförandet.

Under hösten publicerade MFD särskilda sidor på sin webbplats om strategin och MFD:s roll.

Arbetet med årsredovisning och medel för 2021

Utöver ovan nämnda informationsmöten har MFD också medverkat i uppföljningsdiskussioner och erbjudit stöd i det strategiska rådets tjänstepersonsnätverk samt gett stöd vid enskilda möten, e-post och telefonsamtal med myndigheterna.

För att stödja strategimyndigheterna har MFD skapat en mall för rapportering i årsredovisning. Mallen har skickats ut till samtliga strategimyndigheter. Strategimyndigheterna har även fått information om hur de kan använda MFD:s årliga uppföljning i sin egen uppföljning av arbetet mot det nationella funktionshinderspolitiska målet och den funktionshinderspolitiska inriktningen.

Webbutbildning

Ett arbete påbörjades under 2021 med att ta fram en webbutbildning för att ge stöd i att genomföra funktionshinderspolitiken. Webbutbildningen kommer att handla om funktionshinderspolitiken och dess inriktning och riktar sig främst till strategimyndigheterna.

Under 2021 har MFD informerat de berörda myndigheterna om att en webbutbildning ska tas fram. MFD har också bjudit in tio strategimyndigheter att delta i en referensgrupp i framtagandet av webbutbildningen. Referensgruppen fungerar som ett sätt att målgruppsanpassa och kvalitetssäkra utbildningen, men syftar även till att sprida och kommunicera att MFD tar fram en webbutbildning. Flera myndigheter har anmält att de gärna vill dela utbildningen internt till samtliga medarbetare. Referensgruppen kommer fortsättningsvis att kunna användas även i framtagandet av andra typer av stöd.

MFD:s planerade stödinsatser 2022

I detta avsnitt beskrivs några av de insatser som MFD planerar att genomföra 2022 och som särskild kopplar till stöduppdraget inom strategin.

Möten i det strategiska gd-rådet

Det strategiska gd-rådet för funktionshinderspolitiken utgör ett centralt verktyg för ledningen och styrningen av strategiarbetet. Under 2022 kommer två möten att hållas i rådet. Det tjänstepersonsnätverk som är kopplat till rådet kommer att träffas fyra gånger för att förbereda rådsmöten och ta hand om efterarbete. I gd-rådet och tjänstepersonsnätverket ges myndigheterna möjlighet att utbyta erfarenheter och upplevda utmaningar i strategiarbetet, men även kunna dela med sig av tips eller metoder för ett framgångsrikt arbete.

Tematiska nätverksmöten

Under 2022 kommer MFD att ordna så kallade tematiska nätverksmöten. Dessa syftar till att nå myndigheternas kärnfunktioner och ge möjlighet att mötas kring frågeställningar som är gemensamma utvecklingsområden för flertalet myndigheter. Mötena ska bidra med ny kunskap och inspiration och bygga breda och långsiktiga relationer mellan MFD och myndigheterna.

Följande nätverksmöten planeras under 2022:

- 17 februari. Stockholm stad om erfarenheter och erbjudande kring arbetsmarknadsinsatser för personer med funktionsnedsättning. Målgrupp är HR-strateger, praktikansvariga eller motsvarande.
- 31 mars. Tema barnrättsarbete med målgruppen barnrättsansvariga.
- 14 april. Tema tillgänglig rekrytering (kravspecifikationer och testning) med målgruppen HR-strateger, HR-chefer och rekryterande chefer.
- 25 maj. Tema tillgänglig upphandling med målgruppen inköps- eller upphandlingschefer, inköpare och upphandlare.
- 15 september. Tema tillgänglig kommunikation med målgruppen kommunikationschefer, kommunikatörer, webbansvariga.
- 13 oktober. Tema jämställdhet med målgruppen jämställdhetsansvariga.
- 8 december. Tema tillgängliga digitala arbetssystem med målgruppen it- och systemansvariga.

Dialogmöten

I strategin är aktiv involvering och samråd med funktionshindersorganisationerna en viktig del. Strategimyndigheterna har fått i uppdrag att årligen redovisa de samråd som de har haft med funktionshindersorganisationer och andra aktörer. Under 2022 kommer MFD därför att genomföra tematiska dialogmöten mellan funktionshindersorganisationerna och strategimyndigheter.

Dialogmötena syftar till att utveckla strategins prioriterade områden genom workshops med relevanta myndigheter och insatta representanter i funktionshindersorganisationerna. De ska underlätta för strategimyndigheterna att årligen redovisa de samråd som de har haft med funktionshindersorganisationer och andra aktörer, men även underlätta för organisationerna, med tanke på den allt större efterfrågan på samråd från aktörerna. Dessa dialogmöten ska utgöra komplement till de samråd som redan finns i dag.

Varje dialogmöte fokuserar på något av de tolv prioriterade områdena som nämns i strategin. Ämnen och diskussionsfrågor tas fram i samråd mellan funktionshindersorganisationerna och relevanta myndigheter.

Följande tematiska dialogmöten är planerade under 2022:

- 7 april. Tema demokratisk delaktighet.
- 9 juni. Tema hälsa, folkhälsa och social välfärd.
- 1 september. Tema arbete och försörjning.
- 10 november. Tema offentlig upphandling.

Övriga kommunikationsinsatser

Under året kommer MFD att kommunicera med strategimyndigheterna genom möten, e-postutskick och direkta kontakter. För att nå ut med löpande information på ett strukturerat sätt kommer MFD att skicka ut särskilda strateginyhetsbrev fyra gånger under året. Förutom att ge aktuell information om saker som sker kommer de även att innehålla goda exempel och annat som myndigheterna kan ha nytta av.

En särskild webbsida för strategiarbetet kommer också att utvecklas och publiceras under året. Sidan ska samla olika typer av stöd och information som strategimyndigheterna kan ha nytta av.

Stödinsatser för uppföljningsarbetet

MFD kommer att utveckla stöd till strategimyndigheter i uppföljningen av arbetet mot det nationella funktionshinderspolitiska målet och inriktningen. Redan i årsredovisningen för 2021 har strategimyndigheterna kunnat använda sig av sina egna svar i MFD:s årliga uppföljning av statliga myndigheters arbete för tillgänglighet och delaktighet. Uppföljningen kommer dock att utvecklas under 2022 för att ge myndigheterna ännu större möjligheter att möta strategins krav på uppföljning och rapportering. Det arbetet kommer att göras varsamt för att öka möjligheten att göra jämförelser över tid.

Redan nu kan strategimyndigheterna föreslå enkätfrågor till MFD:s undersökningspanel som består av deltagare med funktionsnedsättning. Undersökningspanelen kommer under 2022 att utökas med fler deltagare som bättre representerar den mångfald av behov som finns hos personer med funktionsnedsättning. Strategimyndigheterna kan använda panelen för att kunna följa upp hur personer med funktionsnedsättning upplever tillgänglighet och delaktighet inom en mängd olika områden.

SCB genomför utveckling av den nationella statistiken och MFD deltar i det utvecklingsarbetet. På så vis kan MFD bidra till en utveckling av uppföljningen av levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning.

Slutligen kommer MFD fortsatt att stödja myndigheterna i deras egen uppföljning av arbetet mot det funktionshinderspolitiska målet. Det handlar till exempel om att stödja myndigheterna i att ta fram nulägesbeskrivningar som kan ligga till grund för det fortsatta arbetet. MFD kommer också att skapa möjligheter för myndigheter att ses för att tillsammans utveckla uppföljningen inom de prioriterade samhällsområdena.

Lansering av webbutbildning

För att ge stöd i att genomföra funktionshinderspolitiken kommer MFD under 2022 att lansera den webbutbildning om funktionshinderspolitiken

och dess inriktning som har utvecklats under 2021. Målgruppen är samtliga myndigheter som berörs av den nya strategin. Webbutbildningen syftar till att ge de berörda myndigheterna kunskap och motivation att arbeta utifrån inriktningen för det nationella målet i sina respektive verksamheter. Utbildningen ska inspirera samhällsaktörerna i ansvaret att nå alla medborgare med tillgänglig service, kommunikation, tjänster och miljöer.

En samlad bedömning av året

I den här rapporten följer MFD upp de första månaderna med den nya funktionshinderspolitiska strategin. Det görs genom att lyfta särskilda utmaningar inom strategins tolv samhällsområden, och inom jämställdhet, barnrätt och Agenda 2030. MFD följer också upp hur offentliga aktörer arbetar med funktionshinderspolitikens inriktningsområden och vilka förutsättningarna är för det arbetet. Slutligen ger MFD en överblick av strategimyndigheternas insatser under 2021, hur MFD har stöttat myndigheterna under året och hur MFD planerar att erbjuda stöd framöver.

MFD kan konstatera att många strategimyndigheter har fått den interna organiseringen på plats. Det är positivt eftersom mycket forskning visar att det är en framgångsfaktor vid arbete med frågor som inkluderar många avdelningar och yrkesroller i en organisation. Bland framgångsfaktorerna ingår att det finns ett ägarskap på ledningsnivå, att många inom organisationen känner till och har ett uttalat ansvar för frågorna och att arbetet är integrerat i organisationens ordinarie verksamhet.²⁵⁰

I många fall har myndigheterna också integrerat detta strategiarbete med arbete med till exempel jämställdhet, barnrätt och Agenda 2030. Det är nödvändigt för att myndigheterna ska kunna genomföra sina uppdrag att arbeta för alla medborgare, och att säkerställa att deras service och tjänster kan användas av alla som behöver dem. Därför behöver myndigheterna utgå från den mångfald av behov som finns i samhället och säkerställa att erbjuda service och tjänster när alla. Myndigheterna behöver även en väl utvecklad och systematisk uppföljning.

²⁵⁰ Se till exempel ESV (2017) Vägledning. Att leda förändring i offentlig verksamhet.

I det här avslutande avsnittet pekar MFD på de övergripande utvecklingsbehov som myndigheten ser i arbetet med den nya funktionshinderspolitiska strategin, med ett särskilt fokus på uppföljning.

Uppföljningen behöver förbättras

Regeringen beskriver att syftet med strategin är att följa upp funktionshinderspolitiken utifrån det nationella målet. Regeringen gör bedömningen att det finns behov av att kunna följa utvecklingen mot det nationella målet för funktionshinderspolitiken på ett mer systematiskt sätt. Ett säkrare underlag genom förbättrad uppföljning kan bland annat användas för att utveckla ändamålsenliga åtgärder eller vara underlag för handlingsplaner på olika nivåer inom funktionshindersområdet.²⁵¹

I den här uppföljningen av arbetet med den nya strategin syns behoven av en mer systematisk uppföljning inom alla aspekter av strategiarbetet. Det finns kunskapsluckor som gör det svårt att ge en helhetsbild av utvecklingen mot det funktionshinderspolitiska området och dessutom saknas verktyg för att genomföra viss uppföljning.

MFD kan därför konstatera att strategimyndigheterna har ett stort och viktigt arbete framför sig. De behöver skapa ett uppföljningssystem som gör det möjligt för dem att visa hur just deras arbete under de närmaste tio åren bidrar till ökad tillgänglighet och delaktighet för alla, oavsett exempelvis kön, ålder, funktionsförmåga och sexuell läggning. MFD har i uppdrag att stödja myndigheterna i det arbetet. Regeringen behöver i sin tur följa upp att myndigheterna gör ansträngningar för att skapa mer ändamålsenliga uppföljningsverktyg, och att dessa sedan används för att följa utvecklingen mot det funktionshinderspolitiska målet.

För att kunna följa upp funktionshinderspolitiken på ett mer systematiskt sätt krävs att uppföljningen är genomtänkt och långsiktig. Uppföljningen behöver vara baserad på medvetna val om vad och hur den sker. I dag

²⁵¹ Socialdepartementet (2021) Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken under 2021–2031.

utgår uppföljningen främst från befintliga källor. Strategin erbjuder en möjlighet att utveckla källorna så att de kan säga så mycket som möjligt om utvecklingen mot det funktionshinderspolitiska målet.

Uppföljning av funktionshinderspolitiken går att dela upp i huvuddelarna förutsättningar och utfall.

Följa förutsättningar för delaktighet

I förutsättningar för delaktighet ingår alla insatser som genomförs och resultatet av dessa för att förbättra möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att vara delaktiga. Den uppföljningen sker inte på individnivå, i stället ligger fokus helt på de insatser som har genomförts. Det handlar exempelvis om ökad kompetens på myndigheter, stärkta rutiner för barns delaktighet i socialtjänsten, fler tillgängliga bussar eller mer tillgängliga e-tjänster. Det kan också handla om att undersöka vilka förutsättningar som saknas, det vill säga att identifiera brister och problem.

MFD:s uppföljning i den här rapporten visar att en hel del insatser genomförs för att öka tillgängligheten och delaktigheten i samhället. Det finns också mycket information om dessa insatser och vad de syftar till. Det som saknas är information om vilka effekter insatserna har, alltså på vilket sätt tillgängligheten och delaktigheten i samhället har ökat som ett resultat av myndighetens insats.

Samma mönster syns i strategimyndigheternas rapportering i årsredovisningarna. Myndigheterna ger exempel på en mängd olika insatser som har genomförts under året men bedömningar av hur dessa insatser bidrar till utvecklingen mot det nationella funktionshinderspolitiska målet saknas helt eller är mycket övergripande. MFD ser att detta är utvecklingsområden som myndigheterna behöver arbeta mer med framöver.

Följa utfallet för individer

Uppföljning kan också göras för att se vilken effekt förändringar av förutsättningarna har fått för individer, till exempel deras möjligheter till ökad delaktighet. Denna typ av uppföljning fokuserar på effekten av genomförda åtgärder. Det kan dock ta lång tid, eller vara en lång orsakskedja, från att en insats genomförs till att det går att se en effekt av det. Därför behöver uppföljning av utfall ske på flera olika sätt.

Det går till exempel att undersöka vilka hinder och möjligheter personer med funktionsnedsättning stöter på och på så vis avgöra om en insats har fått önskad effekt. Denna typ av uppföljningar kan exempelvis ske kvantitativt eller kvalitativt, med fokus endast på personer med en viss funktionsnedsättning eller till en större grupp som möjliggör jämförelser.

MFD:s uppföljning i denna rapport visar att statliga myndigheter använder den här typen av uppföljningar. Myndigheter ger också vissa exempel på det i årsredovisningarna, till exempel kopplat till samråd med funktionshindersorganisationer och genom användartester. MFD kan också bidra med kunskap genom sin årliga enkät om tillgänglighets- och delaktighetsarbete som riktar sig till statliga myndigheter, kommuner och regioner.²⁵² MFD har dessutom en undersökningspanel med personer med funktionsnedsättning som flera gånger om året svarar på frågor om tillgänglighet och delaktighet inom olika teman.²⁵³

Uppföljning av levnadsvillkor

Uppföljning av utfallet kan också göras på befolkningsnivå genom de stora nationella undersökningarna. Med hjälp av dessa undersökningar går det att följa levnadsvillkor över tid. Denna typ av uppföljning är det slutgiltiga effektmåttet eftersom det kan peka på ojämlikheter. Uppföljning ger en bild av levnadsvillkoren för personer med

²⁵² Se mer på MFD:s webbplats: <https://www.mfd.se/resultat-och-uppfoljning/uppfoljning-av-myndigheter-kommuner-och-regioner/>.

²⁵³ Se mer på MFD:s webbplats: <https://www.mfd.se/resultat-och-uppfoljning/undersokningspanel/>.

funktionsnedsättning. Eftersom jämförelser också görs med levnadsvillkoren för den övriga befolkningen går det att identifiera skillnader och därmed ojämlikhet. Samtidigt är den statistik som erbjuds generell och det är svårt att fördjupa sig i olika frågeställningar som fångar in hinder och möjligheter som personer möter i användningen av service, verksamhet och miljöer.

Till exempel visar nationell statistik att personer med funktionsnedsättning generellt har en lägre utbildningsnivå än den övriga befolkningen. Däremot visar statistiken inte vad skillnaderna beror på, vad lösningarna är eller om de insatser som ansvariga aktörer genomför bidrar till en positiv utveckling. Därför behöver nationell statistik kompletteras med uppföljning av förutsättningar och vara uppdelad på mindre grupper eller på individnivå.

Alla typer av uppföljning behövs

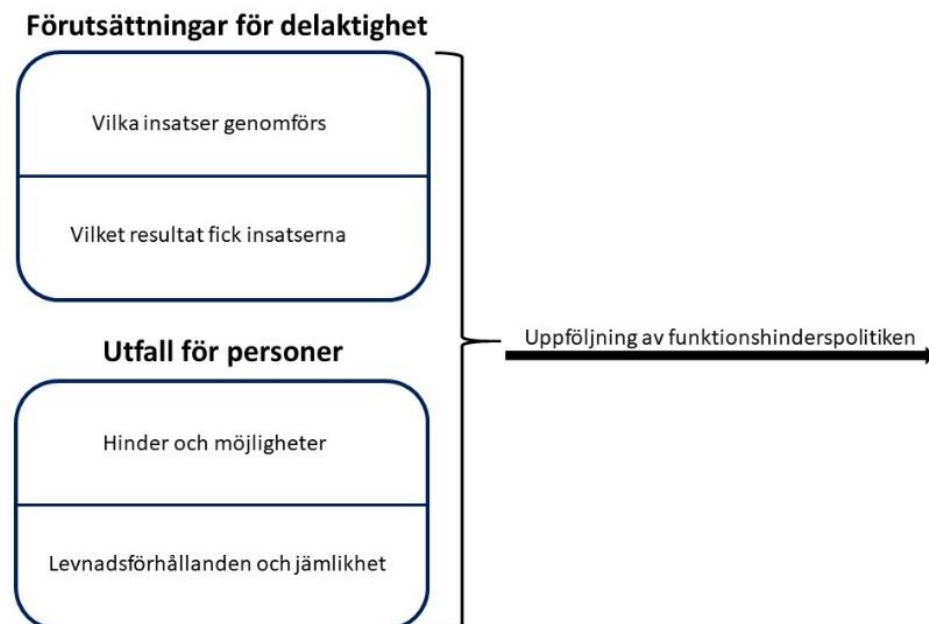
För att uppföljningen ska bli ändamålsenlig behövs en förståelse för vad som kan följas upp genom användningen av olika verktyg och varför det är så. Denna kategorisering av uppföljning kan förhoppningsvis bidra till det. Ett illustrerande exempel kan vara en myndighet som vill följa upp sin personals kompetens om funktionshindersfrågor. Den uppföljningen kan ske på olika sätt, vilket kommer att ge myndigheten olika kunskap och även kräva olika stora resurser. Vilken metod som är mest lämplig kommer att skilja sig åt beroende på frågeställning. I det här fallet kan uppföljning till exempel ske genom att:

- Konstatera att det har genomförts tio utbildningar för personalen under året (mått på förutsättning).
- Mäta kompetensen hos personalen före och efter kursen (mått på förutsättning).
- Undersöka om personer med funktionsnedsättning upplever ökad tillgänglighet och delaktighet i myndighetens service efter kursen (mått på utfall på individnivå).

- Genom nationell statistik följa jämlikheten mellan personer med funktionsnedsättning och övriga befolkningen inom relevanta samhällsområden (mått på utfall på befolkningsnivå).

Bilden nedan illustrerar de olika möjligheterna till uppföljning inom arbetet med den nya funktionshinderspolitiska strategin.

Bild 1. Möjligheter till uppföljning av funktionshinderspolitiken

Utvecklingsområden

Enligt strategin ska en ny nationell handlingsplan för funktionshinderspolitiken som grundar sig på bland annat resultat från förstärkt uppföljning tas fram vid strategiperiodens mitt, det vill säga 2026. De nulägesbeskrivningar som strategimyndigheterna kan ta fram inom ramen för strategin kan utgöra viktiga underlag för en sådan handlingsplan. Samtidigt behöver mycket utvecklingsarbete fortfarande göras innan nödvändig uppföljning är på plats. Att följa upp både förutsättningar och utfall på tolv samhällsområden är mycket omfattande

och strategiska val av uppföljning behöver göras av respektive myndighet.

Ett centralt utvecklingsområde berör resultatet av myndigheters insatser. Som beskrivs ovan finns det mycket information om insatser och vad de syftar till men endast begränsade data som kan bidra till att belägga att insatserna uppnår önskat resultat.

Här kan myndigheternas nulägesbeskrivningar bidra med nödvändig kunskap. Strategimyndigheterna kan lära sig mer om existerande utmaningar och utifrån det formulera mål och åtgärder. Nulägesbeskrivningen kan också bidra till att formulera ett utgångsläge eller en nollpunkt som effekten av myndighetens åtgärder kan jämföras mot. Utifrån det kan myndigheterna göra en plan för uppföljning och utveckla de verktyg som behövs för att kunna ta reda på om insatserna uppnår önskat resultat och om myndigheterna kan uppnå uppsatta mål.

MFD har också initierat en forskningsstudie om hur individuella stöd i reell mening bidrar till delaktighet, vilken kommer att bidra med ytterligare kunskap.

Säkerställa statistik och fastslå indikatorer

Strategimyndigheterna har enligt strategin fått i uppdrag att följa upp sitt arbete mot det nationella målet för funktionshinderspolitiken som handlar om jämlikhet i levnadsförhållanden. MFD delar regeringens uppfattning att statistik baserad på urvalsundersökningar utgör en central del av uppföljningen av arbetet mot målet om jämlika levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning.²⁵⁴

Det är därför avgörande att bevaka och säkerställa att kommande, utvecklade statistik från SCB finns och är så oförändrad som möjligt över tid. De senaste åren har utvecklingsarbete pågått i flera av SCB:s befolkningsundersökningar vilket också har inneburit tidsseriebrott. Från

²⁵⁴ Se exempelvis Socialdepartementet (2021) Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken under 2021–2031.

2022 kommer det att finnas statistik från SCB som kan bidra till att skapa en grundläggande bild av skillnader mellan kvinnor och män med och utan funktionsnedsättning.²⁵⁵ Strategimyndigheterna kan utgå från SCB:s statistik för 2022 och komplettera med resultat från andra mer tematiska undersökningar.

Det krävs fortfarande en del utvecklingsarbete för att kunna identifiera personer med funktionsnedsättning i centrala nationella undersökningar. Ett exempel är den nationella trygghetsundersökningen som behöver ingå som en del av uppföljningen av rättsväsendet.²⁵⁶ Att fånga in levnadsförhållanden för barn och unga med funktionsnedsättning är ett annat centralt utvecklingsområde som kan involvera flera nationella undersökningar.²⁵⁷

Några mått i dessa undersökningar behöver också fastställas som indikatorer för att följa det nationella målet över tid.

Kreativa och nya sätt att följa upp vissa grupper

Vissa personer kommer sällan eller aldrig till tals i frågor som berör dem. Det har en mängd olika orsaker. Personer med funktionsnedsättning är inte en homogen grupp och statistik tenderar att vara för trubbig för att möjliggöra presentation av exempelvis olika funktionsnedsättningar. Därför behöver vissa frågor belysas på ett sätt så att hinder, bristande stöd eller diskriminering mot personer som möter särskilda utmaningar

²⁵⁵ SCB har haft regeringens uppdrag att ta fram och redovisa statistik om levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning, att göra en översyn av definitionen av funktionsnedsättning och ta fram en definition som kan användas som grund för nationell statistik och undersökningar samt att genomföra ett kartläggnings- och analysarbete för att samlat redovisa myndighetens bedömning av områden i behov av utveckling när det gäller statistik för personer med funktionsnedsättning.

²⁵⁶ Ett mer detaljerat resonemang finns i kapitlet Utvecklingen inom de prioriterade områdena och avsnittet om rättsväsendet.

²⁵⁷ Ett mer detaljerat resonemang finns i kapitlet Andra rättighetsperspektiv och avsnittet om barnrätt.

synliggörs. Ibland handlar det också om rent metodologiska frågor där vissa undersökningsmetoder inte fungerar för alla individer eller behöver anpassas på olika sätt.

Den officiella statistiken behöver därför kompletteras genom studier där situationen för personer med vissa funktionsnedsättningar presenteras särskilt. Generellt finns ett stort behov av kompletterande undersökningar, ofta relaterat till personer med intellektuell funktionsnedsättning, personer med psykiska funktionsnedsättningar och barn och unga.

I det arbetet kan det vara särskilt värdefullt med samarbete inom samhällsområdena, med kommuner och regioner och med funktionshindersorganisationer. Tillsammans kan det vara möjligt att hitta nya metoder för uppföljning och sätt att nå särskilda målgrupper.

Registerdata med utvecklingspotential

Bortfallsproblematik i befolkningsundersökningar gör att resultaten blir osäkra och att det är svårt att redovisa mindre grupper eller uttala sig om förändringar över tid. Precis som inom många andra områden finns därför ett behov av att komplettera dessa undersökningar med underlag från register. Det kan till exempel handla om register som är kopplade till en viss typ av insats och som kan bidra med kunskap i uppföljningsarbetet.

SCB har i uppdrag att skapa ett registerbaserat mått som kan komplettera andra mått. Målet är en registerbaserad population som kan användas som bakgrundsvariabel för att redovisa annan statistik. SCB redovisar det uppdraget senast i januari 2024.²⁵⁸

²⁵⁸ Socialdepartementet (2021) Uppdrag angående statistik om levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning.

MFD möter behoven

Strategimyndigheterna efterlyser stöd i arbetet med nulägesbeskrivning och uppföljning som MFD nu möter på flera sätt. Redan under 2021 anordnade MFD möten där myndigheterna hade möjlighet att utbyta erfarenheter om de mest brådskande frågorna inom strategin. Myndigheterna fick också en särskild föreläsning om nulägesbeskrivning.

Under 2022 kommer MFD att fortsätta erbjuda olika typer av stöd. MFD kommer bland annat att erbjuda tematiska möten där vissa yrkesroller inom myndigheterna får möjlighet att mötas för att diskutera aktuella frågor och lära av varandra. MFD kommer även att anordna dialogmöten där strategimyndigheter och funktionshindersorganisationer kan mötas för att diskutera frågor som de tillsammans har enats om.

MFD kommer också att erbjuda kompetensutvecklande insatser till myndigheterna. Under 2022 lanseras en webbutbildning om funktionshinderspolitiken och MFD kommer även att erbjuda en katalog med olika typer av föreläsningar som myndigheterna kan utnyttja.

Ett av dessa föreläsningsspaket kan utgöra ett stöd i strategimyndigheternas uppföljningsarbete då det kommer att handla om nulägesbeskrivning. MFD kommer även att utveckla den årliga enkäten till statliga myndigheter, kommuner och regioner så att den kan utgöra ett ännu mer relevant underlag i myndigheternas redovisning av arbetet med strategin. MFD:s undersökningspanel ska också breddas så att även den kan utgöra en källa till information för myndigheterna.²⁵⁹

Det kommer att behövas styrning och stöd från regeringen i arbetet med strategin under de kommande tio åren. Hur den styrningen behöver se ut kommer att bli tydligare under strategins gång. Det här är den första uppföljningsrapporten inom strategin och myndigheterna har precis påbörjat planering av arbetet och identifiering av behov. MFD har en

²⁵⁹ Mer om MFD:s stöd återfinns i kapitlet om MFD:s stöd och insatser.

nära kommunikation med alla berörda aktörer i det arbetet och planerar att återkomma med rekommendationer till regeringen löpande under strategiperioden.

Referenser

All-Party Parliamentary Group on Arts, Health and Wellbeing (2017)
Creative Health, The Arts for Health and Wellbeing

Arbetsförmedlingen (2021) Omvärldsrapport 2021. Digitalisering, demografi och arbetsmarknadspolitik.

Arbetsförmedlingen (2021) Långtidsarbetslöshetsutveckling i spåren av pandemin

Arbetsförmedlingen (2020) Säkerställa kompetens för ett fungerande stöd

Arbetsförmedlingen (2021) Unga med funktionsnedsättning på Arbetsförmedlingen

Arbetsförmedlingen (2020) Förbereda för reformeringen av myndigheten. Återrapport regleringsbrev 2020

Arbetsmiljöverket (2020) Arbetsmiljön 2019. Tabellbilaga

Arbetsmiljöverket (2022) Årsredovisning 2021

Begripsam (2017) Tillgång till hjälpmedel

Begripsam (2022) Nulägesbeskrivning Arbetsmiljöverket och arbetet mot det funktionshinderpolitiska målet

Begripsam och Centrum för klinisk forskning Dalarna (2021)
Samhällsinformation under coronapandemin – för alla?

Begripsam och PTS (2020) Svenskarna med funktionsnedsättning och internet

Boverket (2003) Uppföljning av Boverkets föreskrifter om enkelt avhjälpna hinder, BFS 2003:19 HIN 1

Boverket (2018) Analys av reglerna om enkelt avhjälpna hinder

Boverket (2022) Årsredovisning 2021

Brottsoffermyndigheten (2022) Årsredovisning 2021

Coronakommissionen (2020) Delbetänkande 1 – Äldreomsorgen under pandemin, SOU 2020:80

DIGG (2022) Årsredovisning 2021

DO (2020) Diskriminering 2015–2019. Statistik över anmälningar som har inkommit till DO

DO (2021) Statistik 2015–2020. Statistik över anmälningar, tips och klagomål som inkommit till Diskrimineringsombudsmannen åren 2015–2020

DO (2020) Bygg, förebygg och prioritera

DO (2020) Vilja, förstå och kunna. En analys av kommuners riktlinjer och rutiner avseende trakasserier, sexuella trakasserier och repressalier

Domstolsverket (2022) Årsredovisning 2021

Encell, nationellt kompetenscentrum för livslångt lärande (2019) Folkhögskolan som inkluderande miljö för deltagare med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar

ESV (2017) Vägledning. Att leda förändring i offentlig verksamhet

FN:s råd för mänskliga rättigheter (2021) Rights of persons with disabilities. Report of the Special Rapporteur on the rights of persons with disabilities

Folkbildningsrådet (2022) Folkhögskolans deltagare med intellektuell funktionsnedsättning. Rapport till regeringen 2022

Folkbildningsrådet (2022) Årsredovisning 2021

Folkhälsomyndigheten (2018) Skolbarns hälsovanor 2017/18 – Skolupplevelse bland barn med funktionsnedsättning (underlag till MFD)

Folkhälsomyndigheten (2022) Årsredovisning 2021

Forte (2021) Forskning i korthet. Tillgängligt arbetsliv. Möjligheten till arbete för personer med funktionsnedsättning

Framtidens socialtjänst (2021) Hållbar socialtjänst – En ny socialtjänstlag, del 1 och 2, SOU 2020:47

Funktionsrätt Sverige (2019) Respekt för Rättigheter?

Försäkringskassan (2022) Årsredovisning 2021

Gustavsson & Nilsen (2018) Vilka skadas allvarligt i bostadsbrand? – en berättelse om sårbarhet. I Mot en evidensbaserad nollvision kring bostadsbränder 2014–2017. Karlstads universitet

IFAU (2019) Kommunal arbetsmarknadspolitik. Vad och för vem? En beskrivning utifrån ett unikt datamaterial

Infrastrukturdepartementet (2022) Uppdrag att belysa tillståndsgivningen i färdtjänst

Internetstiftelsen (2021) Svenskarna och internet 2021

IVO (2019) Lång väntan på socialtjänstinsatser får konsekvenser för både individ och kommun. Iakttagelser från IVO, nr 1/2019

IVO (2022) Årsredovisning 2021

Jönson, Håkan et al. (2021) Perspektiv på ålderism. Linköping universitet

Konsumentverket (2020) Telefonförsäljning 2019. En lägesbild.
Underlagsrapport 2020:6

Konsumentverket (2021) Konsumtion på villovägar. Hinder för väl
fungerande konsumentmarknader och hållbar konsumtion

Konsumentverket (2022) Årsredovisning 2021

Kriminalvården (2013) ADHD i Kriminalvården.
Sammanfattningsrapport

Kriminalvården (2022) Årsredovisning 2021

Kulturrådet (2018) Nationell översyn kultur och hälsa, samverkan och
kunskapsutbyte mellan kultur- och hälsoområdet

Kulturrådet (2022) Årsredovisning 2021

MFD (2020) Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2020 – del I.
Coronapandemins påverkan på samhället och personer med
funktionsnedsättning

MFD (2021) Uppföljning av myndigheter 2021: resultat och tabeller

MFD (2021) Uppföljning av regioner 2021: resultat och tabeller

MFD (2021) Uppföljning av kommuner 2021: resultat och tabeller.

MFD (2020) Skapa en trygg skola. Genom trygghetsvandringar med
elever med funktionsnedsättning

MFD (2020) Begränsade livsval. Situationen för personer med
intellektuell funktionsnedsättning.

MFD (2021) Barn och unga mitt i en pandemi

MFD (2018) Kvalitet i färdtjänsten. Redovisning av ett regeringsuppdrag

MFD (2021) Välfärdsteknik och e-tjänster – Redovisning av ett regeringsuppdrag att stödja kommunerna med kunskap

MFD (2020) Redovisning av ett regeringsuppdrag om att kartlägga lokala och regionala satsningar samt tillgången till fritidshjälpmedel, statistikbilaga

MFD (2020) Aktiv fritid - redovisning av ett regeringsuppdrag om att kartlägga lokala och regionala satsningar samt tillgången till fritidshjälpmedel

MFD (2017) Mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning

MFD (2020) Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2019

MFD (2020) Funktionshindersperspektivet i Agenda 2030.

MFD (2021) Delaktighet och hållbar utveckling

Migrationsverket (2022) Årsredovisning 2021

MSB (2022) Årsredovisning 2021

MTM (2022) Årsredovisning 2021

MUCF (2020) UNG IDAG 2020. Ungas rätt till en meningsfull fritid – tillgång, trygghet och hinder

MUCF (2020) Ett långvarigt utanförskap

MUCF (2020), Coronakrisens konsekvenser för det civila samhället - Lägesbild oktober 2020

MUCF (2022) Årsredovisning 2021

MYH (2022) Årsredovisning 2021

MYH (2022) 2021 års uppföljning av myndighetens arbete för att bidra till det nationella målet med funktionshinderspolitiken

Polismyndigheten (2022) Årsredovisning 2021

PTS (2022) Uppföljning av funktionshinderspolitiken. Kartläggning av PTS insatser år 2021

PTS (2022) Årsredovisning 2021

Regeringskansliet (2015) FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Regeringskansliet (2019) Svar på frågor från FN-kommittén om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Riksantikvarieämbetet (2022) Årsredovisning 2021

Riksförbundet FUB (2021) Fångad i fattigdom

Samordnad utveckling för god och nära vård (2021) God och nära vård – Rätt stöd till psykisk hälsa, SOU 2021:6

SCB (2019) Deltagandet i de allmänna valen 2018

SCB (2020) Valdeltagandet vid Europaparlamentsvalet 2019

SCB (2020) Lämna ingen utanför. Statistisk lägesbild av genomförandet av Agenda 2030 i Sverige

Skolverket (2021) Sveriges officiella statistik, PM Särskilt stöd i grundskolan läsåret 2020/21

Skolverket (2016) Tillgängliga lärmiljöer? En nationell studie av skolhuvudmännens arbete för grundskoleelever med funktionsnedsättning

Skolverket (2021) Utredning om ett nationellt frånvaroregister

Skolverket (2022) Årsredovisning 2021

Skolverket (2021) Elever och studieresultat i kommunal vuxenutbildning 2020

Skolverket (2021) Komvux som särskild utbildning – flera hinder på vägen till och under studier

Socialdepartementet (2021) Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken under 2021–2031

Socialdepartementet (2021) Uppdrag angående statistik om levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning

Socialstyrelsen (2021) Kompetens i LSS-boenden

Socialstyrelsen (2013) Vård, insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning

Socialstyrelsen (2021) Uppföljning av primärvård och omställningen till en mer nära vård, deluppdrag I – Nationell insamling av registeruppgifter från primärvården

Socialstyrelsen (2021) E-hälsa och välfärdsteknik i kommunerna 2021. Uppföljning av den digitala utvecklingen i socialtjänsten och den kommunala hälso- och sjukvården

Socialtjänsten (2019) Krisberedskap i socialtjänst och kommunal hälso- och sjukvård 2018

Socialstyrelsen (2021) Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning – Lägesrapport 2021

Socialstyrelsen (2022) Årsredovisning 2021

Socialstyrelsen (2016) Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning. Lägesrapport 2016

SPSM (2022) Årsredovisning 2021

SRF (202) Knegen, kulorna och krånglet

Statskontoret (2020) Agenda 2030 i myndigheter, kommuner och regioner

Svedin, C.G., Jonsson, L., & Landberg, Å. (2016) Om barn med funktionsnedsättning i Sverige och deras utsatthet för våld och kränkningar. Stiftelsen Allmänna Barnhuset

Sveriges domstolar (2022) Årsredovisning 2021

Tjejjers rätt i samhället (2012) Trippelt utsatt

Trafa (2019) Kollektivtrafikens barriärer – kartläggning av hinder i kollektivtrafikens tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning

Trafa (2021) Uppföljning av de transportpolitiska målen 2021

Trafa (2021) Färdtjänst och riksfärdtjänst 2020

Trafikverket (2022) Årsredovisning 2021

Transportstyrelsen (2022) Årsredovisning 2021

UHR (2019) En högskola för alla – goda exempel som ökar tillgängligheten och motverkar diskriminering av studenter med funktionsnedsättning

UHR (2018) Eurostudent VI, En inblick i studiesituationen för studenter med funktionsnedsättning

UHR (2020) Eurostudent VII, Studiesituationen för studenter med psykisk ohälsa.

UKÄ (2022) Årsrapport 2021

Utredningen om kommuners medverkan i den statliga arbetsmarknadspolitiken (2020) Kommuner som utförare av tjänster åt Arbetsförmedlingen – en analys av de rättsliga förutsättningarna, SOU 2020:41

Upphandlingsmyndigheten (2022) Årsredovisning 2021

Vård- och omsorgsanalys (2019) Förberedd och sedd. Förutsättningar vid övergången från barn- till vuxensjukvård

Uppföljning av funktionshinderspolitiken

Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken
2021

Myndigheten för delaktighet
Box 1210, 172 24 Sundbyberg
08-600 84 00
info@mfd.se
www.mfd.se
Nummer: 2022:3